2020
02

MÁLTAI TANULMÁNYOK

A MAGYAR MÁLTAI SZERETETSZOLGÁLAT TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

MIGRÁCIÓ ÉS ELVÁNDORLÁS

2020
02

MÁLTAI TANULMÁNYOK

A MAGYAR MÁLTAI SZERETETSZOLGÁLAT TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

© Máltai Tanulmányok
Minden jog fenntartva!

II. évfolyam, 2. szám

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat szaklektorált folyóirata. Megjelenik elektronikusan évente négy alkalommal, nyomtatott formában egybekötve minden év végén.

A folyóirat korábbi számai elérhetők az alábbi címen:
https://maltaitanulmanyok.maltai.hu/

Főszerkesztő: Solymári Dániel
Szerkesztőbizottság: Győri-Dani Lajos, Jeney Gábor, Kovács Gábor, dr. Németh Nándor, Pataki Gergely, Romhányi Tamás
Tudományos tanácsadó testület: Prof. dr. Könczei György DSc, Prof. dr. Pálné Kovács Ilona, Pallós Tamás, dr. Székely János, Prof. dr. Ürge-Vorsatz Diána, dr. Varga Imre Kapisztrán, dr. Várszegi Asztrik
Szerkesztőségi titkár: Czirják Ráhel
Olvasószerkesztő: Szigeti László
Korrektúra: Pávay Andrea
Tördelés és nyomdai előkészítés: Bánlaki Szabolcs és Molnár Tamás

ISSN elektronikus: ISSN 2732-0332
NMHH: CE/14647-3/2019.

Kiadja a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület
1125 Budapest, Szarvas Gábor út 58–60.
Felelős kiadó: Kozma Imre

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat e lap minden részének sokszorosításával, terjesztésével, a benne közölt adatok tárolásával és feldolgozásával kapcsolatos jogot fenntartja. A Máltai Tanulmányokban megjelent szerzői művek és az azok részeit képező illusztrációk, képek kizárólag a kiadó előzetes írásbeli engedélyével tehetők hozzáférhetővé. Ez a nyilatkozat a szerzői jogról szóló törvényben foglaltak szerint tiltó nyilatkozatnak minősül. A lapban közölt írások nem feltétlenül tükrözik a kiadó Magyar Máltai Szeretetszolgálat véleményét.

TARTALOMJEGYZÉK

***Frivaldszky János* – A menekültek alapvető jogainak védelme és a befogadó társadalom önvédelme a tömeges bevándorlás és az asylum shopping korában** 161

***Tóth Judit – Decmann Bertalan* – A menedékesekről szóló szabályozás hasznáról és káráról** 23

***Előd Ágnes – Kovács Gábor* – A Magyar Máltai Szeretetszolgálat harmadik országbeli állampolgárokat támogató munkapiaci tapasztalatai** 203

***N. Rózsa Erzsébet* – Kibocsátás, tranzit vagy befogadás? A közel-keleti migráció aspektusai** 221

***Marsai Viktor* – Pillanatkép az afrikai migráció trendjeiről**..... 241

***Suhajda Attila* – Németország és a migráció** 255

***Solymári Dániel* – A Magyar Máltai Szeretetszolgálat humanitárius és fejlesztő munkája a menekülteket kibocsátó afrikai és közel-keleti országokban Áttekintő bemutatás**..... 273

LECTORI SALUTEM!

Ha visszatekintünk az elmúlt néhány év hazai és nemzetközi eseményeire, meghatározó történéseire, a 2015-ben kicsúcsosodott migrációs krízis, eseménylláncolat a legjelentősebbek közé tartozik. Mi több, ha úgy nézzük a minket körülvevő eseményeket, hogy Európának a II. világháború óta nem kellett ilyen mértékű menekültválsággal megküzdenie, túlzás nélkül mondhatjuk, hogy e kérdés korunk egyik legjelentősebb geopolitikai problémája. A téma feldolgozottsága mára jelentős, tudományos és publicisztikai szinten egyaránt. Nem meglepő tehát, hogy jelen számunk kiemelten tárgyalt területéül is a migrációt, a menekültkérdést választottuk. Azon túl, hogy ezzel megkíséreljük a területhez kötődő tudományos igényű reflexiót, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat számára kiemelten fontos társadalmi problémát emelünk ismét a fókuszba.

Külső-belső migráció, menekülés és befogadás, illeszkedés és beillesztés (modern kifejezéssel integráció) – a Szeretetszolgálat számára nem idegen fogalmak, sőt mi több, közösségünk tagjainak ezek legkülönbözőbb formáját kellett megtapasztalniuk a múltban és napjainkban egyaránt. Az elszenvedő kárvallottól a befogadó támogatóig. Anyaszervezetünknek, a Szuverén Máltai Lovagrendnek közel ezeréves története sajátos módon kapcsolódik össze az üldöztetéssel, amely máig erős hatást gyakorol működésére. Így az egészségügyi szolgálat mellett (hiszen ispotályos rend) a menekültek ellátása tekinthető legfontosabb törekvésének. Történetében többször fordult elő, hogy tagjainak (a lovagoknak) menekülniük kellett szolgálatuk teljesítése közben, hiszen működésük elsősorban olyan területeken történt, amelyek háborúk középpontjában álltak. Ez az élmény mély nyomot hagyott közösségünkben, s ezáltal szoros kapcsolatot eredményez a „menekültkérdéshez" való viszonyulásban. A lovagrend saját történelmén keresztül mélyen átérzi az elnyomott vagy pusztán a jobb jövőt keresők helyzetét.

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat születése is egy migrációs eseményhez, a keletnémet menekültek ellátásához kötődik. Mondhatjuk, hogy a szervezet beleszületett e válságba, amikor 1989-ben az NDK polgárai tömegesen érkeztek Magyarországra, hogy Ausztrián keresztül az NSZK-ba juthassanak. A nyugatnémet konzul és a követség első titkára augusztus 13-án a Kozma Imre által vezetett, szárnyait bontogató Magyar Máltai Szeretetszolgálat

segítségét kérte a menekültek elhelyezésében és ellátásában. Másnap megérkeztek az első sátrak a zugligeti templomhoz, és megnyitotta kapuját a templomkertben kialakított első menekülttábor. Nem sokkal később újabbak nyíltak: kettő a hárshegyi kempingekben és a csillebérci úttörőtáborban. Ezzel az akkori Európa legnagyobb humanitárius segélyakcióját indították el a magyar Máltaiak, melynek során három hónapon át menekültek tízezreiről gondoskodtak. A három hónapos időszakban, több helyszínen, különböző ideig összesen 48 600 menekült kapott segítséget. Ennek emlékét felidézve minden év augusztus 14-ét a Befogadás Napjaként ünnepeljük. A keletnémet menekültek helye még ki sem hűlt, amikor a romániai forradalom, majd 1991-ben a véres délszláv háború tette próbára a fiatal szervezetet – és kívánta azonnali felnőtté válását… E történelmi válságokban való kovácsolódás tette harcedzetté a Szeretetszolgálat munkatársait, és sajátosan mély lelki elköteleződést jelentett hazánk és a világ nehézségeiben való segítő közreműködés mellett. A Szeretetszolgálat lehetőségei akkorra már nemcsak a menekültek befogadásában mutatkoztak meg, hanem más típusú terepi szerepvállalásban is – számos helyen szervezte meg a betegek, rászorulók ellátását, a helyi közösségek direkt támogatását, vagy akár a veszélyben lévő emberek Magyarországra menekítését.

2015-ben pedig, közel harminc év elteltével megismétlődött ez az elköteleződés: az év végéig összesen közel 500 önkéntes bekapcsolódásával mintegy 15 helyszínen láttak el szolgálatot a magyar Máltaiak. Budapesten, Győrött, Hegyeshalmon, Körmend-Pinkamindszent térségében, Letenyén, Zákányban, Barcson, Mohácson, Magyarbólyban, a horvátországi Opatovac, Tovarnik városaiban, a szerbiai Sid és Horgos környékén, illetve Röszkén és Mórahalmon, lefedve ezzel az ország jelentős részét, migrációs szempontból az összes olyan pontot, ahol szükséget szenvedők bármifajta ellátásra szorultak. Mozgó egységeink, területi csoportjaink munkatársai folyamatosan járták az ország legeldugottabb pontjait és a határon túli területeket is, hogy célba juttassák a segítség megfelelő formáját. A munka hónapokon át éjjel-nappal tartott. Ez természetesen a Magyarországon vagy szomszédsági területeken végzett munkát jelentette, hiszen a Szeretetszolgálat a kilencvenes évek végétől kezdve aktívan tevékenykedik a Közel-Keleten később pedig a szubszaharai Afrikában, és segíti a külső vagy belső menekülteket. A távoli országokban, emberi perifériákon zajló programjaink máig vitálisak: Szíriában, Libanonban, Jordániában, Ázsia egyes területein, valamint Kelet-Afrikában töretlen a magyar Máltai jelenlét.

Jelen számunkban tehát a menekülés, migráció egyes aspektusait, árnyalatait helyezzük figyelmünk középpontjába. A lap első tanulmányában *Frivaldszky János* egyetemi tanár, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem külügyi és tudományszervezési rektorhelyettese gondolkodik írásában a menekültek védelmének jogi aspektusairól és a befogadó társadalom szerepéről. *Tóth Judit* a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tanszék-

vezető egyetemi tanára és szerzőtársa a menedékesekről szóló szabályozás dilemmáit dolgozza fel, miközben ajánlásokat is megfogalmaz a honi szabályozást illetően. *Előd Ágnes* és szerzőtársa a Munkát neked! elnevezésű program tapasztalatait adja közre és a migránsspecifikus munkaerőpiac sajátosságait ismerteti. Lapunkban amíg *N. Rózsa Erzsébet,* a Nemzeti Közszolgálati Egyetem tanára a közel-keleti migráció egyes aspektusait dolgozza fel, addig *Marsi Viktor,* a Migrációkutató Intézet kutatási igazgatója az afrikai elvándorlásokról fest pillanatképet. *Suhajda Attila,* a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskolájának hallgatója a németországi migrációt elemzi. Végezetül pedig jelen sorok szerzője a Magyar Máltai Szeretetszolgálat által menekülteknek és migránsoknak nyújtott humanitárius, nemzetközi fejlesztési segítséget ismerteti esszéjében.

Miközben a szerkesztőbizottság minden tagja nevében kívánok élvezetes és tartalmas olvasást, elmélyült időtöltést, megköszönöm szerzőinknek azt a hatalmas munkát, amellyel hozzájárultak lapunk létrejöttéhez.

Solymári Dániel
főszerkesztő

A MENEKÜLTEK ALAPVETŐ JOGAINAK VÉDELME ÉS A BEFOGADÓ TÁRSADALOM ÖNVÉDELME A TÖMEGES BEVÁNDORLÁS ÉS AZ *ASYLUM SHOPPING* KORÁBAN

FRIVALDSZKY JÁNOS

Absztrakt

A menekültstátusz az ember ontológiáján, azaz minden ember egyenlő személyi méltóságán nyugszik, amely az egész emberi közösséget, az egész „emberi nemet" egy világméretű jogközösségbe szervezi. Ez, az ember említett ontológiájából fakadó univerzalizmus antropológiai dimenziója, amely az egyetemes, kötelező elismerő jogi viszonyt, valamint erkölcsi dimenzióban az egyetemes testvériség eszméjét állítja normatív módon a befogadni köteles államok és azok közössége elé. Megjelent az elmúlt években az a típusú interkontinentális tömeges migráció, amely a lehető legjobb szolgáltatásokat juttató nemzeti jogrendszereket olyan terméknek tekinti, amelyhez a globális mobilitási piacon mindenkinek joga van hozzájutni. E piacelvű fogyasztói ideológiát a Nyugat termelte ki. Korunkban azért sincs meg a valódi menekült és a jobb életkörülmények és szolgáltatások elérését igénybe venni kívánó, jobbára fiatal férfiakból álló migránstömegek közötti különbségtétel képessége, mert a jogrendszerek és a kormányzati jólléti szakpolitikák fogyasztói igényű, alapjogként értelmezett választhatósága pozitív megítélés alá esik. Európában a multikulturális társadalom folyamatos építésének szándéka amúgy is igényli a más kontinensekről történő külső és folyamatos bevándorlást, ami meg is valósul, hiszen elég csak valahogy eljutni Európa határaihoz, hisz Európa voltaképpen nem más, mint egységes és közjogilag uniformizált mobilitási piac. Mindeközben akik ennek kárát látják, azok, akik továbbra is hazájuk elhagyására kényszerülnek, vagy háborúk, illetve az éhínség miatt meghalnak hazájukban.

Kulcsszavak: menekült, az emberi nem egyetemes jogközössége, állami kötelesség, tömeges interkontinentális migráció, jogrendszerek fogyasztói szemlélete, *asylum shopping*, erkölcsi megbélyegzés

A menekült meneküléshez való alapvető emberi jogáról és a befogadni köteles államok kötelezettségéről

A szó eredeti és szoros értelmében vett menekültstátusz az *ember ontológiáján,* azaz *minden ember egyenlő személyi méltóságán* nyugszik, amely az egész emberi közösséget, az egész *„emberi nemet"* egy *világméretű jogközösségbe* szervezi. Ez, az ember említett ontológiájából fakadó *univerzalizmus antropológiai* dimenziója, amely az *egyetemes,* kötelező elismerő jogi viszonyt (Frivaldszky, 2009; Frivaldszky, 2016), valamint erkölcsi dimenzióban az *egyetemes testvériség*[1] eszméjét állítja normatív módon a befogadni köteles államok és közösségük elé (Frivaldszky, 2010). A menekült ugyanis legalapvetőbb emberi jogaiban sértett vagy azokban közvetlenül veszélyeztetett, fenyegetett, méghozzá egy politikai entitás (állam, hadurak, politikai rendőrség stb.) által. Rajta keresztül azonban e legalapvetőbb emberi dimenzió sértettje, alanya egyszersmind az egész emberiség is, hiszen *emberi mivoltunk* minden embert egyetlen egyetemes jogközösségbe köt össze, így bárkinek ezen alapvető jogaiban való sérelme az emberség, az emberi mivolt sérelmét jelenti, amely ily módon az egész emberiséget közvetlenül érinti.

Az emberek – mint tudjuk – politikai alapon szervezett közösségekben élnek, amelyek olykor – diktatúrákba, zsarnokságokba fajulva – *sértik* vagy *közvetlenül veszélyeztetik* az alávetettek legalapvetőbb emberi jogait. E körülmények fennforgása esetén a többi politikai közösségnek kötelessége befogadni az ezen országokból érkező menekülteket. A menekülti státusz tehát olyan *rendkívüli* helyzet, amelyet – tág értelemben vett – politikai indíttatású üldözés idéz elő (ha ugyanis nem politikai az üldöztetés, akkor az állam nyújt védelmet az üldözés ellen), súlyos jogsértéseket vagy azokkal való közvetlen fenyegetést okozva, ami hazája elhagyásának végső lehetőségét hagyja csak nyitva az alapvető jogaiban sértett vagy azokban közvetlenül veszélyeztetett személy és annak családja számára. E rendkívüli állapotot általában valamilyen háború, zsarnokság, diktatúra, illetve polgárháborús helyzet idézi elő, de ugyanúgy okozhatja vallási természetű üldöztetés is. Háború esetén lehet, hogy nem közvetlenül maga az alapvető jogaiban sérelmet szenvedő személy a célpont, aki így voltaképpen nem is válik üldözötté, ugyanakkor mivel életkörülményei e körülmény okán ellehetetlenülnek, mégis menekülni kényszerül a *túlélés* végett. Ez előfordulhat akár háború nélkül is, amikor például szárazság vagy valamilyen más természeti katasztrófa miatt éhínség pusztít az országban. (Olykor egy diktatórikus rezsim uralkodása maga okozza a katasztrofális, menekülésre okot adó gazdasági helyzetet.) Mivel ezekben az esetekben szintén a *túlélés* mozgatja a menekülőket, természetesen ők is menekültekként kezelendők.

1 – Lásd a Jegyzetet a tanulmány végén.

A befogadó országok jogrendszereit úgy kell kialakítani és működtetni, hogy a menekülés joga és a befogadás kötelezettsége érvényesülni tudjon a gyakorlatban. Azt, hogy mely országba menekülhet a menekült, a *menekülés adta célszerűség*, az észszerűség-praktikusság (például az található a legközelebb, mint első biztonságos ország), valamint az érintett befogadó országok szolidáris együttműködése kell hogy rendezze (akkor is, ha ezen országok távolabb találhatók azon országtól, ahonnan a menekültek menekülnek). Nyilván nem merülhet fel a menekült részéről a befogadó országok közötti *gazdasági szempontú válogatás,* hiszen – ha valóban menekült – a legalapvetőbb jogait féltve menekül. Ezen a primordiális szinten a gazdasági-jóléti szempontok a dolgok természetéből fakadóan nem is merülnek fel.

A menekülti befogadás joga és kötelessége nem kell hogy minden esetben, feltétlenül és szükségszerűen a befogadó országban való végleges letelepedést, az ottani állampolgárság megszerzését jelentse. Sőt, amint az üldöztetés megszűnik, nyilvánvaló és természetszerű, hogy okafogyottá válik a menekülti státusz. A menekülti státusz tehát csak addig indokolt, amíg az üldöztetés fennáll, azaz főszabályként *ideiglenes jellegű*. Természetesen elképzelhető, hogy időközben a menekült megszerzi a befogadó ország állampolgárságát, illetőleg ilyen céllal kíván ott véglegesen letelepedni, s ott kívánja majd az állampolgárságot megszerezni. Ha tehát az üldöztetés nem szűnik meg, tartós, akkor a dolgok rendes és természetes útja az, hogy a menekült a befogadó állam társadalmába *integrálódva* végül is *megszerzi* a befogadó állam állampolgárságát. E tekintetben a *családegyesítés* a dolgok logikája szerint – akár már a menekülés fázisában – szükségessé és indokolttá válik. Továbbá az is előfordulhat persze, hogy bár időközben megszűnik az üldöztetés a hazájában, mégis úgy alakulnak a dolgok, hogy már – bizonyos személyes okokból – nem kíván hazatérni, s ha ez lehetséges a befogadó ország részéről, akkor az állampolgárságot végül megszerezve végérvényesen ott telepszik le.

A menekülés tehát olyan kényszerű helyzet, amelyben a menekülő legalapvetőbb méltóságát, sőt adott esetben az életét is közvetlenül veszélyeztető helyzet elől menekül, amihez nemcsak joga van, hanem ennek biztosítása minden politikai közösség alapvető *kötelezettsége* is. Ennek alapja a minden ember egyenlő személyi méltóságából fakadó alapvető jogok *egyenlősége* és az azok *egyenlő* szintű *védelméhez való jog*. Ezért a Föld minden országának menekültjét *azonos módon* szükséges kezelni, megadva nekik a hathatós menekülés, azaz a *valós védelem* segítségét. A menekült kiszolgáltatott helyzetében segítségre szorul, és e rendkívüli helyzetben lehetséges, hogy *illegális* módon, például tiltott határátlépéssel tud csak menedéket kérni. A pozitív jog és annak határvédelmi, illetve menekültügyi és idegenrendészeti előírásai nem hátráltathatják, nem akadályozhatják azonban a menekülés-hez való jogát, és nem üresíthetik ki a befogadásra kötelezett országok menekültként való

befogadásának kötelezettségét. Ha viszont jogilag és a gyakorlatban is lehetséges és járható a legális út, akkor értelemszerűen csak azt választhatja a menekült.

Egy nemzet természetszerűleg *szeretheti jobban* a saját polgárait, nemzettársait – a határain belül és kívül –, mint a többieket, olyan értelemben, hogy *természetes érzelmi* kapcsok fűzik őket hozzá, s ekképpen a nemzettesthez tartozván a közjavukról való *gondoskodásra* a nemzet kormányzói kiváltképpen, *elsőrendűen kötelezettek*. A menekülti helyzetben azonban a menekült nem egy ország állampolgáraként vagy egy másik nemzet tagjaként jelenik meg, akit lehetne így külföldiként, *idegenként* kezelni, s akinek érdekét ily módon a saját állampolgároké mögé lehetne sorolni, hanem a menekült, mint alapvető szükségben szenvedő, életét, biztonságát stb. féltő és menekítő *ember* jelenik meg, aki így alapvető emberi jogainak védelmét kéri, amelyhez alapvető *emberi joga* van. Az ilyen alapvető emberi jogok védelme *elsődleges, alapvetőbb* az állampolgári státusz*ból* vagy a *nemzethez* tartozásból fakadó jogok és érdekek védelmével szemben.[2] Mint láthattuk, minden ember elsődlegesen ugyanazon emberi nemhez s a legalapvetőbb egyetemes, világméretű emberi jogközösséghez tartozik. Az ezen ontológiai (lételméleti) tényből fakadó alapvető emberi jogok érvényesítéséhez minden embernek mint méltósággal rendelkező személynek és így mint jogalanynak alapvető joga van. Mindenekelőtt az ember, minden ember, ilyen, az egyetemes emberi nem jogközösségéhez tartozó *jogalanyként való elismerése* minden ember, nemzet és ország, valamint nemzetközi politikai szervezet legalapvetőbb kötelessége a Földön. Tehát éppen azért, mert az ember, minden ember, ilyen személyi méltósággal rendelkezik, a *jogalanyiságához való jogából* fakadó legalapvetőbb jogokat minden nemzet, ország, illetve az országok nemzetközi közössége köteles nemcsak elismerni, hanem egyúttal biztosítani is. A menekült e jogainak biztosítására a menekült befogadására köteles állam kötelezett. Erre, mint láthattuk, elsősorban azon (az emberi jogok védelme szempontjából már „biztonságos") állam kötelezett, amely az adott körülmények között a legkézenfekvőbb módon, azaz a legközvetlenebbül képes a menekült védelmet jelentő befogadására. E tekintetben a probléma manapság akként jelentkezik, hogy az Európai Unió nem állam a szó szoros értelmében, így önálló menekültpolitikát sem képes folytatni, illetve a menekültek jogait egymaga nem képes érvényesíteni.

2 – Az *„idegenellenesség"* fogalma kutatásmódszertanilag elnagyoltnak tűnik, hiszen máshogy szükséges viszonyulni a valódi menekültekhez, és máshogy a bevándorlókhoz. Ez utóbbiak tekintetében különösen abban az esetben, ha miközben legálisan is átléphetnék a migránsok az ország határait, bizonyos csoportok jogellenesen lépnek az ország területére. Ez utóbbi esetben ugyanis jogos lehet a *bizalmatlanság* (a tekintetben tehát, hogy miért, milyen célból lépnek be bizonyos migránscsoportok jogsértő módon az országba), amely attitűd önmagában még nem értékelhető „idegenellenességként", hanem a közvetlen terrorfenyegetettség korszakában sokkal inkább *megalapozott gyanakvásként*. (Persze azt is szükséges vizsgálni, hogy az idegenkedésnek mi a valódi, esetleg ettől különböző, igazi oka.) A visegrádi országok tekintetében mért „idegenellenesség" vonatkozásában is érdemes lenne az előbbieket is megfontolás tárgyává tenni a kortárs migránsfolyamatok értékelésekor. Ha viszont a valódi menekültekkel szemben is észlelhető ellenérzés, akkor az *erkölcsi érzéket finomító*, a *lelkiismeretet* e problémára érzékenyebbé tevő közpolitikai eszközökkel szükséges lenne a polgárok figyelmét felhívni arra, hogy a (valódi) menekültek legalább ideiglenes befogadása erkölcsi kötelessége minden – a dolgok természete szerint – érintett nemzetnek, országnak és országcsoportnak. Az idegenellenesség vizsgálatához lásd Bernát, 2010.

Szükséges továbbá külön is szólni a leginkább veszélyeztetett menekülti csoportokról, így a menekült *gyermekekről* és *nőkről.* Korunk tűrhetetlen botránya, hogy nők, családanyák kényszerüljenek hazájuk elhagyására csecsemőikkel és kisgyermekeikkel, akik nélkülöznek, vagy akár meg is halnak. Többüket a hullámsír nyeli el, mikor elsüllyed a lélekvesztő, amikor a tengeren akarnak embercsempészek segítségével átjutni. Azért kell menekülniük, mert otthon valószínűleg meghalnának. Senki sem vállalkozik életveszélyes útra, ha van más választása. E borzalmas helyzetre a nemzetközi közösségnek, minden érintett országát ideértve, nincsen, nem is lehet semmiféle mentsége. Amíg a Közel-Keleten évtizedek óta nagyhatalmak, regionális hatalmak és helyi szövetségeseik ölik, ölhetik háborítatlanul politikai és hatalmi érdekeik által vezérelten folyamatos háborúzások közepette a lakosságot, addig nem vehető komolyan a nemzetközi jog érvénye a világon. Úgy tűnik, a Közel-Keleten a háborút szítók nem tekintik érvényesnek a nemzetközi jogot és az alapvető erkölcsi, emberiességi természetes törvényeket. Mintha Földünk e régiója fel lenne mentve ez alól, és így a hatalmak saját hatalmi érdekeik mentén szabadon cselekedhetnének. Semmiféle mentség, kifogás vagy igazoláskísérlet nem fogadható el, amikor gyermekeknek kell meghalniuk, nők szenvednek, s a győztes milíciák vagy katonák hatalmát demonstrálandó, sokszor meg is erőszakolják őket. Minden erővel ezen emberiesség és emberiség elleni bűncselekmények megakadályozására kell törekedni. Mindenekelőtt nyilvánosságra kell hozni ezeket, hogy az aljas háborús bűnöket ne fedje el a hazafias és triumfáló retorika. Teljességgel elfogadhatatlan, hogy kisgyermekek, lányok és nők haljanak meg a hazájukban dúló háborúban vagy az amiatt való menekülés közben. Ha viszont menekülni kényszerülnek, nekik, mivel különösen sérülékeny alanyi kört képeznek, még *fokozottabb, speciális helyzetükre* tekintettel levő, *hatékony jogvédelem* jár a menekülés és a befogadás *minden szakaszában*.

A menekülteknek nemcsak a befogadáshoz, hanem az *emberhez méltó ellátáshoz* is joguk van, a szállás, az élelem, de természetesen a gyógyszerekkel való ellátás és egyéb alapvető emberi szükségletek tekintetében is.

A menekültek befogadásában közvetlenül nem érintett állam is kötelezett a *nemzetközi szolidaritási kötelezettsége* miatt – ha anyagi helyzete lehetővé teszi – a más országokban levő menekültek *megfelelő* anyagi támogatására, *segélyezésére*.

Továbbá azt sem szabad elfelejteni, hogy csak hasonló szintű jogvédelmi igény kerülhet kollízióba a fent tárgyalt menekültjoggal, például, ha azért nem fogadják be a bebocsátást kérőt, mert a befogadó állam polgárainak életét vagy alapvető emberi jogait sértené vagy közvetlenül veszélyeztetné a befogadása. Az ilyen személy azonban voltaképpen nem is menekült, hanem terrorista vagy más bűnöző (a befogadott személyt, ha súlyos bűncselekményt követ el, amúgy is bármikor ki lehet utasítani). A *terroristákkal* és más külföldi *bűnözőkkel* szemben az állam természetszerűleg köteles *hatékonyan* megvédeni állampolgárait és

a területén levő más személyeket. Ehhez hatékony *határvédelemre* és *terrorelhárításra,* illetve rendőrségi munkára van szükség, a többi érintett állam hasonló szerveivel magas szinten együttműködve.

Az individuális szabadságjogoktól a nemzetek jólléti juttatásainak a globális térben való egyéni elérhetőségéig

A 2015-ben kulminálódott kontinensközi tömeges migrációból fakadó válság alapvetően az egyetemes *individuális* szabadságjogok, valamint a szintén univerzális érvényű szeretet és befogadás erkölcsi imperatívuszai közötti diszkurzív térben tematizálódott. Aki illetékesként vagy érintettként megnyilatkozott vagy állást kellett hogy foglaljon, az ebben a szemantikai térben tehetett csak kijelentéseket. A *tömeges* kontinensközi migrációban érintettek esetében az *individuális* szabadságjogaikkal e módon való élésük joga koncepcionálisan – a nyugati társadalmakban – a 21. századi európai liberális *multikulturális társadalommodellbe* és annak építésének teóriájába, illetve ideológiájába illeszkedett, miközben annak alternatívátlanként állított volta, illetve alapvető problematikussága (voltaképpeni gyakorlati működésképtelensége Európában) sokak számára nem is tűnt fel. E társadalommodell helyessége tehát még csak meg sem kérdőjeleződhetett a bevándorló hátterű néprétegek számos helyen tapasztalt *integrációs problémáinak* észlelése után sem, minthogy e modell a győztes politikai liberalizmus ideológiájának politikailag és morálisan egyedül elfogadható, azaz „korrekt", helyes társadalom-paradigmájává avanzsálódott. A liberális individualizmus bázisán ugyanis csak így volt elképzelhető egy (hajdanvolt nemzeti) társadalom a globális mobilitás korában. Ebbe a szellemi kontextusba és gyakorlati valóságba érkeztek, illetve még érkeztek volna más kontinensről muszlim százezrek és valószínűleg milliók is. De röviden vizsgáljuk meg, hogy milyen Európáról van is szó a második ezredforduló után?

A szabadságjogok történetileg, eredeti modern értelmükben az állami hatalom individuális magánszférába való bele nem avatkozásának követelményeiként, illetve védelmi individuális jogaiként fogalmazódtak meg, azaz alapvetően *negatív* védelmi értelmükben (a bele nem avatkozáshoz való alanyi védelmi jogként). Ezek az individuális szabadságjogok végül a nemzeti alkotmányokban és a nemzetközi dokumentumokban dicséretesen és nagyon helyesen rögzítve lettek. (Az Aquinói Szent Tamás szellemi nyomdokain haladó katolikus természetjogászok nagyon régóta és sokat küzdöttek az emberi személy Istenképmás mivolton alapuló méltóságából fakadó természetjogaiért, illetve sokat tettek azok teoretikus alapjainak kidolgozásáért. Legyen elég ez utóbbi tekintetében most csak Jacques Maritain munkásságára és történelmi szerepére utalni, aki *Az emberi jogok egyetemes nyilatkozatá*nak preambulumát szövegező bizottság elnöke volt.) A múlt század hatvanas éveinek végétől azonban e szabadságjogok már nem pusztán *alapvető emberi jogokként,* az

alkotmányos *jogállamiság* egyik legfontosabb pillérjeiként szerepeltek, hanem szinte már *kizárólagosságukban* tekintették őket a társadalmi és politikai élet majd *minden szegmensében,* s immáron *bármiféle társadalomintegratív elvet és nemzetkohéziós eszmét nélkülözve* jelentették a történelmileg győztes *politikai* ideológia, azaz az individualista liberális társadalom vezérelvét. Az individuális szabadságjogok így váltak negatív, védelmi funkciót gyakorló alanyi jogosultságokból, illetve emberi jogokból a társadalom egyetlen és kizárólagos *politikai* vezérelvévé.

A kommunista blokk országainak felszabadulása után is ezen individuális szabadságelveknek kellett volna jelenteniük az összes és *egyetlen* politikai filozófiai elvet e nemzetek számára, amelyek pedig alig várták, hogy közösségelvű történelmi gyökereik, eszményeik és hagyományaik szálát újra felvehessék, melyeket a kommunista kollektivista hatalom és diktatúra minden erővel igyekezett felszámolni és „végképp eltörölni". Időközben Nyugaton a liberális individualizmus a társadalmi élet minden területén és nem csak a magánszférában hirdette az *abszolút szuverén módon gyakorlandó individuális választási szabadságot,* minthogy ezen ideológia szerint nincsenek a társadalom vagy az ember természetén nyugvó objektív erkölcsi értékek (erkölcsi relativizmus). A relativista és szubjektív erkölcsi értékekre, valamint az egyén által választható, a legszélesebben értett társadalmi „fogyasztási" javakra (iskola, lakókörnyezet, egyesület, egyházak stb.) irányuló *individuális választási szabadságok* kizárólagos felmagasztalása a frissen felszabadult közép-európai országok elitjében természetesen távolról sem volt axiómaként elfogadott, illetve elfogadható vagy támogatható, miközben a (transz- és multinacionális vállalatok által uralt) szabadpiaci kapitalizmus számos elvét önként vagy kényszerűen átvették, például a megkerülhetetlen világbanki kölcsönök elnyerése érdekében. E nemzetek a szabadságjogaikért politikailag mindig is véresen, életüket áldozva megküzdöttek, s a *nemzet szociálintegratív erkölcsi* és *kulturális közösségi elveit, intézményeit és szociális-politikai valóságaikat* is becses s így *védendő örökségüknek,* sőt mi több, *alapvető identitáselemüknek* tartották és tartják mind a mai napig. Amikor azonban az időközben jogi, politikai és morális értelemben is liberális országok közösségévé vált Európai Unióhoz csatlakoztak, a nyugati országok elvárták tőlük az imént említett, egyedül helyesnek tekintett liberális vagy egyre inkább már libertariánus politikai filozófia *doktriner,* azaz egyetlen, kizárólagos és radikális módon való elfogadását. Ekkor a liberalizmus már nemcsak radikális neokonzervatív/neoliberális piacelvűséget, s vele a *homo oeconomicus,* hanem a politikailag és jogilag *kötelező erkölcsi relativizmus* elfogadását is jelentette, a politikailag egyre radikálisabban (azaz az emberi természet objektív értékei ellenében) képviselt „emberi jogi" individualizmus és aktivizmus bázisán. Ehhez kapcsolódott az időközben a társadalmi és a politikai élet majd minden területén diadalra jutott, s így ideológiai piedesztálra emelt *fogyasztói szemlélet univerzálissá válása*. A piacelvű gazdasági fogyasztói gondolkodás-

mód átterjedt tehát a politikai és a morálfilozófiára is, s ekképpen a *politikai társadalomról,* az *alkotmányos demokráciáról való gondolkodásmódra* is.

A hajdanvolt szabadságjogok ilyen fokozatos politikai elcsúszásának, a politikai közgondolkodásban való deformálódásának problémája már az európai alkotmány – ilyen formájában időközben kudarcba fulladt – megalkotásának kísérlete nyomán is felmerült. Az élesebb szeműek már akkor észrevételezték azt, hogy az európai egység eszméje az európai egyesülési folyamat kezdeteinek szellemiségétől egyre inkább távolodva a morálfilozófiai értelemben vett relativista és *hedonista* (fogyasztói szemléletű) individualizmus talajára csúszik át, s ennek csak szimptómája az, hogy végül is határozottan elvetették az alkotmányozók az Európa keresztény gyökereire való utalást. Mint köztudott, az európai egységesülés eredetileg jobbára kereszténydemokrata szellemiségen és annak jegyében fogant politikai erkölcsiségen nyugodott. A kilencvenes évek közepe felé már érzékelhető volt bizonyos mértékű irányváltás, amelynek jegyében az eredetileg *kereszténydemokrata politikusok* által elindított európai egységesülési folyamat lassacskán átváltott az egyre inkább radikálisan individualista és ezzel erkölcsfilozófiai értelemben relativista liberális demokráciák doktriner elvek alapján működő, ellentmondást egyre kevésbé tűrő elitista klubjába. A *pragmatikus* – politikai kihatású – *gazdasági* megfontolások, amelyek az európai egységesülés kezdeteikor pusztán a *korábban ellenséges országok közötti békés együttműködés első,* kézenfekvő terepét jelentették (Európai Szén- és Acélközösség), időközben a neoliberalizmus triumfálásával az egységesülés nemcsak legfőbb, hanem szinte *egyetlen és kizárólagos értelmét* is adták, de immáron egyre inkább az egyes országok és más politikai érdekek *magánérdekű haszonelvű törekvéseiként*. A közös Európa hajdanvolt lelkesítő eszméi, eszmei tartalmai szinte mind már csak a *liberális politikai individualizmus* európai térben való védelmére s akadálytalan kiteljesedésére redukálódtak, illetve abba fordultak át, s az összes többi idealista mozgatóerő (népek nagy családja, „európai ház", testvériség stb.) mind elsikkadt. Következésképpen a pusztán egységes, nagy és korlátozhatatlan *piacnak* tekintett Európa kanonizált individualista *fogyasztói szemlélete* vált *de facto* az *európai ember* mint *homo oeconomicus* fő vezérmotívumává. Innentől kezdve kiterjesztett konzumista (fogyasztói szemléletű) értelemben minden valóság, így a politikaiak, de a nemzet gazdasága, jogrendszere és a társadalmi intézmények is már csak annyiban bírnak értékkel, amennyiben azokat a piaci magánfelek (egyének, cégek, de az ügynökségek is) *haszon- és hatékonyságelvű* érdekeik mentén *fogyasztásukkal választják*. Minden *nyersanyag* immáron, s a nemzetek jogrendszerükkel és gazdaságukkal tehát csak annyiban és oly mértékben bírnak értékkel ezen új hedonista társadalomkoncepcióban, amennyiben és amennyien azt a relevánsnak tekintett európai fogyasztó polgárok és entitások közfogyasztásuk vagy *közszolgáltatás-igénybevételük* tárgyaiként választják, használják. A *magánérdekű alanyok választási aktusa* tesz bármit is, mint választott közfogyasztá-

si cikket, szolgáltatást ilyenként „értékessé". Mint látható, e koncepcióban az említetteknek a közjavak „fogyasztóiként" a közjavak választásához nemcsak joguk van, hanem a választott intézményt, jogrendszert és az azt „hordozó" országot mint „nyersanyagot" az teszi értékessé, hogy sokan *döntenek, döntöttek mellette, és továbbra is preferenciálisan választják azt a többiekkel mint versenytársakkal szemben*. A *választók mint közjavak fogyasztóinak* kegyeit kereső politikusok és az országok vezetői tehát abban érdekeltek, hogy a hazai befektetőket és a közszolgáltatások hazai fogyasztóit – akik pedig egyénekként nem mások, mint *választópolgárok* – a szolgáltató piaci aktorokat is bevonó közpolitikai kormányzásuk *szolgáltatásainak választásában érdekeltté,* az igénybe vett *szolgáltatás minősítésekor* pedig, különösen a *parlamenti* választásokra tekintettel, elégedetté tegyék. A *külföldi befektetőket* pedig azért is kívánják országuk választására csábítani, hogy ezzel országuk és javainak értéke növekedjen az irányadó piacokon és ranglistákon: ha téged választanak, ezáltal többet érsz a többieknél. Ezért *reklámozzák* is az országok vezetői a jogrendszerüket és biztosított, magas szintű, vonzó közszolgáltatásaikat. Ettől – mint láthattuk – azt várják, hogy a nemzetközi *ranking*eken jól szerepelnek majd, ami további ilyen értelmű *versenyképességüket* javíthatja az országok piaci és közfogyasztói-befektetői versenyében. Mindeközben Nyugaton az újat választók elhagyják a lecseréltet, amely adott esetben a magánszférában lehet a megunt feleség vagy a keresőképtelen férj, a teherré vált saját család, a „problémás" egyház, ahova tartozott az illető, a hely, ahova született, de az ország és a haza is, ahol élt, amelyet nem sikerült megreformálni (lásd a 2011 elején kirobbant, „arab tavasz"-ként ismert kormányellenes tüntetéssorozatot), s ezért adott esetben – többé vagy kevésbé – saját választásából elhagyja.

Az individuális szabadságjogok a közjavak és közintézmények fogyasztóinak társadalmában tehát a választáshoz való radikális szabadságjogot jelentik, egyre inkább a neoliberalizmus ideológiájának örvén. Csak ilyen kontextusban történhetett meg az, hogy az üldözött személy életére törő államhatalomtól menekülő ember, vagy akinek háború miatt kell menekülnie, a közgondolkodásban összekeveredett a más kontinensről bevándorló tömegekkel, amelyeknek a tagjai úgy vélik, hogy a leggazdagabb ország legmagasabb szintű szociális ellátására van a globális térben alanyi választási „szabadságjoguk". Az előbb említett domináns ideológia médiaformálói rá is játszottak erre, a multikulturális társadalom építése és a *szerető befogadás* kritikátlanul alkalmazott jelszavával élve. Ez hatásosnak bizonyult olyan nyugati társadalmakban, amelyekben a legnagyobb társadalmi bűn a *bármiféle „kirekesztés"* magatartásformája, ezért komoly erők irányulnak az ezzel kapcsolatos *bűntudat* kialakítására, illetve fenntartására. Az pedig, hogy bármiféleképpen korlátozzák a piaci választást, amely magában foglalja a *személyek legteljesebb szabad áramlását* is a *teljes piacon,* a lehető legnagyobb vétek azon Európai Unióban, amely voltaképpen maga sem lett mássá, mint *mobilitásokat végletekig hajtó* közjogiasított *piaccá.*

Most tekintsük át röviden, hogy miként vált az említett fogyasztói szemléletű, individuális neoliberális gondolatiság hatására maga a *nemzeti jogrend is választandó és választható „nyersanyaggá"*?

Létezik-e a jogrendszerek választhatósága?

A jogrendszerek közötti bizonyos választhatóság nem csak meglevő, hanem egyre inkább jelen levő jelenség, sőt a *felek jogválasztása* immáron a nemzetközi magánjog egyik *meghatározó alapintézményévé* vált (Burián, 2015: 131),[3] amely *választhatóságot* az uniós jog, nemzeti jogszabályok, illetve nemzetközi egyezmények szabályozzák. Meghatározott nemzetközi kereskedelmi választottbírósági fórumok, illetve az anyagi jog szerződési záradékban való kikötésével pedig egy adott olyan ország anyagi jogát választhatják a felek,[4] amely jobban megfelel mondjuk a felek szerződési akaratának, és ahol például így a közérdeket kevésbé veszik figyelembe, mint például a *common law* bíróságain (Garapon, 2012: 135). A *forum shopping* egyre terjedő jelensége pedig a jogrendszerek piacának, szociológiai értelemben vett „választhatóságának" szélső, de eklatáns jele. Ennek széles körű megjelenése csak az egyik, bár fontos kifejeződési módja a jogrendszer „termékszemléletű" megközelítésmódjának. Mindez mélyen gyökerező, nagyon fontos eleme az amerikai, *kliensközpontú* és így piacszemléletű individuális, sőt *individualista jogkeresési* praxisnak.[5] Ennek oka nyilván az, hogy az Egyesült Államokban nem jött létre sem egységes polgári jog, sem pedig egységes kollíziós (magán)jog (Burián, 2015: 102), ami a folyamatos horizontális és vertikális jogösszeütközéseknek adott teret. Ez a helyzet mondhatni egyenes úton és szükségszerűen oda vezetett, hogy az USA a *forum shopping* melegágya legyen.

Ebben a kontextusban már érzékelhetővé válhat az, hogy ez a konzumista nyugati gondolkodási minta miképpen volt képes hatást gyakorolni az elnyugatiasodott fiatal rétegek

3 – Gajzágó László írja, hogy már maga Albert Venn Dicey is kísérletet tett arra, hogy a nemzetközi magánjogra új kifejezéseket használjon, ezek között találjuk pl. a *choice of law* megnevezést is (Gajzágó, 1942: 52).

4 – Például 1994. évi LXXI. törvény a választottbíráskodásról. „Az alkalmazandó anyagi jog meghatározása.

49. § (1) A választottbíróságnak a jogvitát a felek által a vitás kérdések érdemi eldöntésére választott jog rendelkezéseivel összhangban kell eldöntenie. Valamely állam jogának vagy jogrendszerének kikötését – kivéve, ha a felek megállapodása másképpen szól – úgy kell értelmezni, mint amely az adott állam jogának a felmerült kérdést közvetlenül rendező szabályaira utal.

(2) Ha a felek jogot nem választottak, az alkalmazandó anyagi jogot a választottbíróság határozza meg.

(3) A választottbíróság valamely jog alkalmazása helyett a méltányosság alapján csak akkor dönthet, ha a felek erre kifejezetten felhatalmazták.

50. § A választottbíróság határozatát a szerződés kikötéseivel összhangban, valamint az ügyletre alkalmazandó kereskedelmi szokások figyelembevételével köteles meghozni" (vö. Horváth, 2010: 56, 204).

5 – „Attempts to extinguish the »danger of forum-shopping« have been only partially successful because forum shopping is an intrinsic part of the American judicial system. Not only do venue options provided by procedural rules allow forum shopping, but the structure of the judicial system provides incentives to shop for a forum" (Garvey Algero, 1999: 82).

gondolkodásmódjára a Közel-Kelet ingatag államaiban oly módon, hogy bizonyos köreikben az *asylum shopping*[6] jelenségének adott táptalajt. Ez a speciális motivációjú migráció globális dimenziót és népvándorlásszerű mértéket öltött 2015 második félévére Európában (természetesen ez csak az egyik migrációs ok volt mások mellett, így a valódi menekülés is mozgatott más százezreket).

A nyugati országok piac- és fogyasztáselvű, véleményformáló értelmiségi és vállalkozói közegeiben nagyra értékelik a jogi *shopping* lehetőségeit, vagy egyszerűen csak élnek velük, arra hivatkozván, hogy „a shopping valójában egy érettebb – nemzeti határok nélküli – kultúra kozmopolita megnyilvánulása" (Galgano, 2006: 87). E felfogás szerint a „kozmopolita kultúrát elkeseredetten kritizáló jogi nacionalizmus pedig a jogi kultúra hanyatlásának veszélyét hordja magában" (Galgano, 2006: 87).

Uralkodóvá vált tehát a magánérdekű, nézetünk szerint elvtelen jogi *shopping* elharapódzásának globális jelensége, amely az imént említett – individualista és fogyasztói szemléletű – *kozmopolita kultúrát* úgy szolgálja, hogy közben nem vesz tudomást sem a nemzeti szinten, sem a nemzetközi dimenzióban megfogalmazódó, közjó iránti és igazságossági igényekről.

Már a fentiek alapján is azt kell tehát mondanunk, hogy létezik egyfajta verseny a jogrendszerek között, melynek során a „jogfogyasztók" szemezgetnek a nekik megfelelő jogrendszerek palettájáról. A jogi szolgáltatások globális piacán a neoliberalizmus domináns ideológiájának hatására a nemzetek jogrendszereinek és egyéb jogrendszereknek a különbözőségei *kompetitív előnyökké,* illetve *hátrányokká* váltak (Garapon, 2012: 136).

---

6 – Az a*sylum shopping* definíciói közül talán az alábbi kettő a leginkább találó:

1.) „»Asylum shopping«-nak azt a jelenséget nevezzük, amikor a menedékkérő annyiszor és abban az államban kér menedéket, ahol akar, többszörözve ezzel az államok terheit, jócskán meghaladva a nemzetközi védelmi szükséglet által indokoltakat. A jelenség nem korlátozódik az alaptalan kérelmet előterjesztőkre, számos esetben előfordul az is, hogy már menekültként elismert személy kér egymás után több másik államban is menekültstátuszt a jogállással járó szociális és egyéb juttatások megszerzése érdekében" (Szép, 2012: 160).

2.) „»Asylum shopping« in the EU context is used to describe the phenomenon where an asylum seeker applies for asylum in more than one Member State or chooses one Member State in preference to others on the basis of a perceived higher standard of reception conditions or social security assistance" (UK CEAS).

Lásd továbbá ezen eseteket, különös tekintettel az *asylum shopping*ot érintő megfontolásokra: Kaberuka v. Canada (Minister of Employment and Immigration), [1995] 3 FCR 252, 1995 CanLII 3519 (FCA), 1995. 07. 20., http://goo.gl/7w8lsv; Wangden v. Canada (Minister of Citizenship and Immigration), [2009] 4 FCR 46, 2008 FC 1230 (CanLII), 2008. 11. 05., http://goo.gl/p0Gp6x.

Ez utóbbi esetből kiemelésre érdemes az ügy anyagának 39. jegyzetéből az alábbi megfontolás: „This case raises the disturbing question of asylum shopping. If applicants' counsel were correct in his domicile argument, applicants could, at their own will, reject the protection of one country by unilaterally abandoning that country for another. Indeed, that is what has occurred here. The Geneva Convention exists for persons who require protection and not to assist persons who simply prefer asylum in one country over another. The Convention and the *Immigration Act* should be interpreted with the correct purpose in mind."

A jogrendszerek versenyképességének nemzeti reklámozása, a jogrendszerek nemzetközi versenyeztetése

Újabban külön erre a célra készült kiadványokban maguk az államok, kormányzati és jogászi testületek is *reklámozzák* saját nemzeti jogrendszerüket, hogy az mennyire (költség)hatékony, és így globálisan versenyképes, ami az országok és jogrendszereik *versenyét* és így *választhatóságát* sugallja (Peters, 2014: 45–46). Nyilván a *befektetőket* kívánják ezzel megcélozni. Ezenkívül nemzetközi szervezetek és hitelminősítő cégek is osztályozzák az egyes államok, kormányzatok és jogrendszerek „minőségét", többek között a potenciális befektetők szempontjai szerint.

Le kell szögeznünk, hogy a jogállamiság nemzetközi értékelési kritériumai fontosak, és ezért mérőszámaik akkor is irányadók (Jakab, 2015), ha megvannak a maguk immanens értelemkorlátjai, amelyek jórészt az alkalmazott módszertanukból fakadnak. Semelyik ország sem akar a jogállamiság, azaz az emberi jogok biztosításának ranglistáin hátrébb szerepelni, ezért a legakkurátusabban, adott esetben a kérelmezőre nézve a legjobb indulatúan járnak el az *egyéni menedékkérelmek* jogosságának elbírálásánál, amely gyakorlat áttevődött a *tömeges interkontinentális migráció* kezelésének módjára is. (A menekülti kérelem benyújtásához el kell jutni azon országba, ahol a menedéket kérik. Így jártak el a tömeges migráció alanyai is.)

Megállapíthatjuk tehát, hogy létezik a jogrendszerek nemzetközi összehasonlító értékelése, azok bizonyos mértékű választhatósága, illetve minősítő cégek és rangsorok, valamint a jogfogyasztók által történő versenyeztetése. De ha ez nem is lenne olyan nagymérvű, a helyzet az, hogy a jog- és a kormányzati politika alkotói úgy érzik, országaik jogrendszerei versengenek egymással.[7] Senki nem akart e – digitális platformokon is megjelenő és így vizualizált – minősítő versenyben a többiekkel szemben alulmaradni – vulgárisan, de talán plasztikusan fogalmazva: a többiekhez képest „kevesebb lájkot kapni", s különösen nem a diszpreferált vagy leminősített szférába csúszni.

A nemzeti jóléti rendszerek nem várt fogyasztóinak „bevonzása": a fogyasztói szemléletű tömeges migráció megindulása Európa leggazdagabb országaiba

2015-ben egy sajátos új területen is megjelent a jogrendszerek fogyasztói szemléletű versenye, ugyanis napjainkban a jogrendszerek és a *nyugati államok jóléti szolgáltatásainak neoliberálisnak* is tekinthető *fogyasztói szemlélete* terjedt el bizonyos gazdasági migráns

7 – Érdekes lehet megjegyezni, hogy Max Weber például többek között azért állt ki a határidős tőzsdei ügyletek, kereskedelem engedélyezése mellett (s azok egyoldalú betiltása ellen), mivel a nemzetek (nemzetgazdaságok) tőzsdéi gazdasági és politikai hatalmi versenyt folytatnak egymással a gazdaságban betöltött uralkodó helyzetért, s ha egy ország az ilyen tevékenységet balga módon egyoldalúan betiltaná, akkor ezzel a külföld pénzügyi hatalmát erősítené (Weber, 1995: 91).

körökben. E – korábban már elemzett – koncepcióban a *haza jogrendszere,* jogállapota is csak egy termék, amely ha rossz minőségű, akkor vagy tiltakoznak ellene jobbító céllal, vagy egyszerűen *kivonulnak* az ilyen országból. Könnyedén *lecserélik,* mint bármely *rossz minőségű terméket* egy jobbra, sőt a legjobbra. Ez utóbbi esetben nem „javítgatják" a rossz hazai állapotokat, hanem csak kivándorolnak hazájukból. E szemléletben a bevándorlásra kiszemelt ország jogrendszere szintén termék, mégpedig a rossz minőségű (korrupt, az emberi jogokat nem tisztelő, vagy csak alacsonyabb jóléti szolgáltatásokat nyújtó stb.) hazai s a többi ország jogrendszereit összehasonlítható módon egyaránt tartalmazó „bevándorlási, *migrációs piacon*" található „legjobb minőségű" termék lesz (Peters, 2014: 49). A hazai jogrendszer és a bevándorlásra kiszemelt ország jogrendszere tehát két összehasonlítható termék, s az ezek közötti *minőségkülönbség* indítja a fogyasztói szemléletű, gazdasági motivációjú migránsokat a *„globális migrációs hipermarketben"* a *„legjobb minőségű árucikk"* elérése felé, amely nem más, mint a *leggazdagabb* ország jogrendszerének *szolgáltatásai*. E *neoliberális fogyasztói szemléletet* a *Nyugat* termelte ki, elsősorban az Amerikai Egyesült Államok, majd elhintették többek között Szíriában is, ahol meghatározó, angolszász kultúrájú *helyi neoliberális elitréteg* jött létre (Terc, 2011). Az USA és a nyugat-európai országok *egymással versenyezve* reklámozták jogrendszereiket a *jogrendszerek versenyében, befektetőket* várva. Ezzel szemben a jóléti juttatásaikra vágyó, fogyasztói szemléletű migránsok[8] keresték fel őket százezerszám. Továbbá a nyugati, gazdag európai országok széthintették az egész világon a fogyasztói szemléletű, könnyű és boldog élet, vagyis a *munka nélküli siker reklámkultúráját,* s erre való reakcióként beállítottak hozzájuk az e javakat, szolgáltatásokat elérni kívánó, fogyasztói szemléletű migránsok százezrei. Egyébként nehéz lenne megérteni, miért akarnak Franciaországból életüket kockáztatva Angliába jutni migránsok, vagy egyéb dél- és kelet-közép-európai országokon szinte megállás nélkül áthaladni, hogy Európa leggazdagabb nyugati és északi országaiba jussanak el, ha nem feltételezzük azt, hogy az ottani jogi

8 – Az egyik olasz sajtóhír arról számol be, hogy a családi villákban elhelyezett migránsok a számukra biztosított ingyenes szálláson és ellátáson túl a díjtalan internetet és a szállásaik takaríttatását ülősztrájkkal és a hulladéktárolók felborogatásával követelték: „Belpolitikai feszültséghez vezetett Olaszországban egy csoport afrikai bevándorlónak a tiltakozása, akik a számukra biztosított ingyenes szálláson és ellátáson túl internethez való hozzáférést és ideiglenes otthonaik takarítását is követelték." Ingyennetért tüntetnek az olaszországi migránsok (mno.hu).

Egy másik hír az eredetileg elsőrendű célpontként kiszemelt Finnországból: „Az idén Finnországba érkezett migránsok csaknem 10 százaléka visszavonta menedékkérelmét és kinyilvánította, hogy inkább visszatér hazájába – adta hírül kedden a finn közszolgálati média, az Yle. […] Finnországba az idén több mint 32 ezer migráns érkezett, tízszer annyi, mint a korábbi esztendőkben. […] Finn tisztségviselők szerint a visszautat választó migránsok részben azért térnek haza, mert csalódtak Finnországban." (hvg.hu)

és jóléti szolgáltatásokat[9] kívánják élvezni.[10] Úgy tűnik tehát, hogy nem annyira munkavégzés céljából kívánnak e leggazdagabb országokba bejutni, hanem sokkal inkább a jogrendszerek jóléti szolgáltatásai miatt; mintegy az általuk implicit módon feltételezett korlátlan – „fogyasztói" szemléletű – bevándorlási jog alapján. Ez tehát nem annyira munkavállalói célú, hanem inkább fogyasztói szemléletű s ilyen célzatú migrációnak tűnik. A legtávolabb áll tőlünk az, hogy ironikusan álljunk a migránsválsághoz, hiszen emberek nehéz sorsáról, rendkívül szegény migránsok ezreiről, sőt százezreiről van szó. E tömegeken belül azonban a fogyasztói szemléletű gazdasági migránsok némileg ahhoz hasonlatosak, ahogy a „Black Friday"-en a fogyasztók megrohamozzák a rendkívül kedvezményes áron kínált árukkal teli áruházat. A migráció „globális hipermarketjében" e fogyasztói szemléletű migránsok – és csak róluk szólunk most, *nem* pedig a *többiekről,* és egyáltalán *nem a menekültekről!* – természetesen a legjobb jóléti szolgáltatást „hirdető" országok migránsbefogadó nyitottságát értelmezik úgy, mint ami a szabad „áruválasztást" teszi lehetővé, azaz a jóléti szolgáltatásokhoz való szabad hozzáférést, aminek eléréséhez, élvezetéhez azonban fizikailag be kell vándorolni oda. A jóléti szolgáltatást nyújtó „termék" olyannyira vonzó,[11] hogy elérése érdekében adott esetben a migránsok ki is vonják magukat azon tranzitországok jogrendszereinek idegenrendészeti kötelezettségei alól (például ujjlenyomatvétel), amelyeken áthaladnak, illetve akár tömegesen úti okmányokat hamisítanak vagy semmisítenek meg, ha az elérni kívánt országba való bejutás ezt szükségessé teszi. Az öt évvel ezelőtti, jobbára *fiatal férfiakat* érintő migránsválság egyik jelentős szegmensét a maga kaotikumában tehát a jóléttel kecsegtető, hívogató magatartást mutató leggazdagabb európai országok egyfajta „fekete péntek"-szerű migrációs „lerohanásaként" értelmezhetjük. A kiváltó okok között ezen országok közvetett vagy akár közvetlen csalogató migránspolitikáját és a fogyasztói szemléletű (neoliberális) piac ideológiáját említhetjük, amely koncepcióban minden ország s annak jog- és jóléti rendszere pusztán egy – jó vagy rossz „minőségű" – „termék" a „glo-

9 – „Németországot lehet, hogy a gazdaság vonzása, de nem kizárt, hogy a könnyű jogi befogadási lehetőségek tették az ígéret földjévé" (Rédei, 2007: 396).

10 – A neves kortárs szlovén (posztmodern) filozófus, Slavoj Žižek a következőképpen fogalmaz a migránsok álmaikhoz való „jogáról", arról, hogy mindenképpen a leggazdagabb európai országokba jussanak el: „I rifugiati non stanno semplicemente scappando dalla loro patria lacerata dalla guerra: coltivano anche un sogno preciso. I rifugiati nel sud dell'Italia non vogliono trattenersi lì: la maggior parte di loro vuole vivere nei Paesi scandinavi. Alle migliaia di rifugiati accampati intorno a Calais non piace l'idea di restare in Francia: sono disposti a rischiare la vita pur di entrare nel Regno Unito. Le decine di migliaia di rifugiati nei Balcani vogliono raggiungere almeno la Germania. Tutti costoro manifestano apertamente questo loro sogno come un diritto incondizionato, chiedendo alle autorità europee non soltanto cibo adeguato e assistenza medica, ma anche i mezzi di trasporto necessari per raggiungere le destinazioni scelte. In questa loro richiesta impossibile c'è qualcosa di enigmaticamente utopistico, come se l'Europa avesse il dovere di realizzare il loro sogno. Si può osservare qui quanto sia paradossale questa utopia: proprio quando la gente si ritrova in povertà, in difficoltà, in pericolo, e ci si aspetterebbe che si accontentasse di un minimo di sicurezza e di benessere, l'utopia assoluta esplode. I rifugiati devono imparare la dura lezione: »La Norvegia non esiste«. Anche in Norvegia. Dovranno dunque imparare a censurare i loro sogni: invece di inseguirli nella realtà, dovrebbero concentrarsi e cercare di cambiare la realtà" (Žižek, 2015).

11 – Egyes – regionális és/vagy globális szinten működő – migránssegítő civil szervezetek a potenciális migráncélországok globális szinten történő, direkt vagy közvetett propagálásában, illetve az oda való bejutást segítő jogi tanácsadásban nem kis szerepet töltenek be.

bális ország- és jogrendszerpiacon". A jó vagy a rossz minőséget a globális összehasonlításra alkalmas „verseny", vagyis a jog- és jóléti rendszerek egyetemes versenyének aktuális állása határozza meg, amelyet a tömegmédiumok reklámtechnikákkal közvetítenek a nemzeti és a globális piac „fogyasztói", azaz a polgárok felé. Az útra kelő migránsok százezrei csak e „reklámra" reagálnak – az ő szempontjukból – adekvát módon. Az *asylum shopping* tehát a neoliberális és fogyasztói szemléletű piaci és haszonelvű logika mentén jött létre, ami nyilvánvaló *visszaélés* a menedékjog, vagyis a nemzetközi jogi oltalom lényegi természetével. Ez a „Nyugatra menni" gondolkodásmód, problémamegoldási paradigma, sőt egyenesen mítosz, mélyen benne rejlik az amerikai közgondolkodásban: „Létezését és növekedését az Egyesült Államok milliónyi olyan döntésnek köszönheti, amely előnyben részesítette a kivonulást a tiltakozással szemben" (Hirschman, 1995: 114). Érdemes e tekintetben megjegyezni, hogy egy átlagos amerikai állítólag tízszer (vagy ennél is többször) költözik el, munkahelyet is váltva, s választ magának új lakóhelyet, ami sokszor a kontinensnyi ország egyik végéből a másikba történő átköltözést jelenti a gyakorlatban (Gál, 2007: 76). A kivonulás és a *tiltakozás* egymás alternatívái, melyek közül tehát az előbbi az elsődleges, s az utóbbi csak *reziduális* opció (Hirschman, 1995: 40–41).[12] Ez jól illeszkedik a neoliberális szemléletű univerzális piacelvűséghez, ahol – mint láthattuk – az egyes topográfiai helyek a térképen vagy a glóbuszon, illetve az államok jóléti színvonalukkal választható és „fogyasztható termékként" szerepelnek és működnek az államok és *jogrendszereik kínálati piacán*.

Korunkban azért sincs meg a valódi menekültek és a jobb életkörülmények és szolgáltatások elérését igénybe venni kívánó, jobbára fiatal férfiakból álló migránstömegek közötti különbségtétel képessége, mert a jogrendszerek és a kormányzati jólléti szakpolitikák korábban elemzett fogyasztói igényű, alapjogként értelmezett választhatósága pozitív megítélés alá esik. Európában a multikulturális társadalmak, vagy egy nagy, határok által csak alig szabdalt, egységes multikulturális társadalom folyamatos építésének szándéka meg amúgy is igényli a más kontinensekről történő folyamatos bevándorlást, ami meg is valósul, hiszen elég csak eljutni valahogy Európa határaihoz, és ott az alapjogokra hivatkozni, hisz Európa manapság voltaképpen nem más, mint egységes és közjogilag uniformizált mobilitási piac.

A legszomorúbb az, hogy a valódi menekültek helyzete mindeközben a háttérben marad, s az is, hogy milyen szörnyű okokból kényszerülnek hazájukat elhagyni és földönfutóvá lenni. Elfogadhatatlan, s égbekiáltó bűn, hogy gyerekek és nők halnak meg, vesznek csoportosan hullámsírba, s fulladnak meg az embercsempészek halálkamionjaiban. Erre nem

12 – Van, aki úgy értelmezi a szerzőt, hogy a tiltakozás az elsődleges a politikai társadalomban, s csak ha ez végképp eredménytelen és reménytelen eszköz, akkor élnek az érintettek a kivonulás eszközével. Hirschman egy másik tanulmányában a Kelet-Berlinből Nyugat-Berlinbe, s így a Német Demokratikus Köztársaságból az NSZK-ba való „disszidálás", illetve emigrálás jelenségét vizsgálta, s árnyaltan vázolja fel a kivonulás és tiltakozás egymást kiváltó alternatíváinak szociológiáját (Hirschman, 2007).

lehet magyarázat és mentség. Az egész világ, s különösen a Nyugat felelős azért, ami a Közel-Keleten és a nyomorgó Afrikában zajlik. Az emberiségnek és a világ vezetőinek rá kell ébredniük arra, hogy a világ egyetlen otthona az emberiségnek, s annak van előmozdítandó és védendő közjava, vagyis szükséges annak politikai kormányzata. Akik ezért tehetnek, de nem tesznek, azok felelősek a menekültek embertelen sorsáért, illetve a világ nyomoráért. A helyzet azonban az, hogy már mindannyian valamilyen mértékben felelősek vagyunk érte, mert így vagy úgy mindenki tehetne valamit azért, hogy olyan helyzet alakuljon ki, hogy senkinek ne kelljen kényszerűen elhagynia az otthonát, ha pedig erre kerülne sor – ami elfogadhatatlan helyzet –, akkor úgy tekintsünk a menekülőkre, mint felebarátainkra, akikhez való viszonyulásunk alapján ítélik meg emberségünket s talán az örök életünket is. Ehhez viszont arra van szükség, hogy a közbeszédben lehessen érvekkel és a tények alapján különbséget tenni a valódi menekülés állapota és a fent leírt migrációs jelenség között, mivel a kettő között nagyon jelentős a különbség. Amíg ehelyett egymást erkölcsileg megbélyegezve minősítgetjük, illetve rekesztjük ki a párbeszédből, s amíg doktriner ideológiákat sulykolunk egymás meghallgatása helyett, addig nincs esély arra, hogy a helyzet megoldása felé haladjunk. Mindeközben akik ennek kárát látják, azok azon személyek, akiket büntetlenül el lehet űzni hazájukból, a világ pedig továbbra is megy előre az útján, tacit módon tudomásul véve, hogy a Közel-Keleten „úgyis mindig háború van", és megszokott, s ezért „rendben van" az, hogy ott emberek halnak meg mindennap, köztük számos gyerek, anya és nő, s hogy Afrika olyan kontinens, ahol a gyerekek „éhen szoktak halni", és hadurak egymással szoktak csatázni a legszegényebbek és a kiszolgáltatottak kárára. Amíg nem ébred fel a lelkiismeretünk, addig mi itt, Európában vívjuk ideológiai szópárbajainkat, a legszegényebbek és a legkiszolgáltatottabbak pedig a világ említett régióiban vagy meghalnak, vagy elmenekülnek, amely utóbbi „opció" sok esetben alig jelent többet a halál kockázatának vállalásánál.

JEGYZET

A menekülti státusz vallási-erkölcsi alapját a keresztény európai örökséggel rendelkező Európa a Biblia tanításában leli meg. A választott, azaz a zsidó nép számára azt írja elő a Második törvénykönyv, hogy „szeressétek […] ti is a jövevényt, mert ti is jövevények voltatok Egyiptom földjén" (10,19). Az előírás bibliai elhelyezkedéséből, valamint a megfogalmazás módjából következik, hogy ez *törvényi,* továbbá a *személyközi* és *társadalmi viszonyokat* érintő *kógens* módon *kötelező,* azaz mindenképpen *jogi előírás,* amelynek tartalma – vagyis a követendő magatartás – nemcsak a jövevények felé gyakorolt *igazságosság* ilyen módon tanúsított befogadó aktusát, hanem az ő igazi, szívből jövő *szeretetüket* is előírja a szóban forgó törvényhelyen. A szívet is az *akarati* dimenzióba belevonó (szeretniük kell!) empatikus irányultság és viselkedés egzisztenciális alapja pedig a zsidó nép saját „jövevényi" helyzetének Egyiptom földjén való megélése. Érdekes ebből a szempontból, hogy később, az Újszövetségben a Szent Család Heródes elől Egyiptomba menekül, vagyis a menekülti helyzetet átéli Jézus is kisgyermekként, Máriával és Józseffel közösen (Mt 2,13–15.19–23). Érdemes az előbbiek fényében rámutatnunk arra, hogy a keresztényi cselekvés mércéje a feltétel nélküli, önzetlen szeretet, amely a felebarát felé irányul, s a konkrét tettekben mutatkozik meg. Mindig az a felebarát *(proximus),* aki éppen *szükséget szenvedőként mellettem* van. A keresztények egész földi élete e tettek alapján lesz megítélve a *végítéletkor* (vö. Mt 25,31–46). Ebből az újszövetségi helyből egyértelműen kiviláglik, hogy az idegen jövevények helyzetével számol Jézus, s a hozzájuk való, *tettekben megnyilvánuló* erkölcsi viszonyulás a végső megmérettetés kritériumai közé tartozik. Az „idegen voltam, és befogadtatok engem" erkölcsi cselekvés az említettekkel együtt az örök életre érdemesít tehát, míg az „idegen voltam, és nem fogadtatok be" magatartás az örök kárhozatra juttatja azt, aki így cselekszik. Jézus azt állítja, hogy amit tesznek vagy nem tesznek az emberek az ilyen idegenekkel, azt vele teszik vagy nem teszik. Jézus tehát önmagát azonosítja az idegennel. Meg kell jegyeznünk, hogy annak a tette is magára Jézusra irányul a jövevény, menekült befogadásával vagy annak elutasításával, aki *nem is tudja,* hogy e tettek a menekültön keresztül magára Jézusra is vonatkoznak. Egyébként a – minden emberben jelen levő – *természetes erkölcsi törvény* és a *természetjog első elvei* is tartalmazzák az élet védelmének kötelességét és jogát, ami átfogja a menekült helyzetében teendőket is. Mindez arra kell hogy tanítsa a keresztény örökséget vallókat, hogy az idegen, a jövevény, a menekült *ember méltósága* nemcsak minden más emberrel azonos értékű, hanem *abszolút* is, hiszen Jézus önmagát azonosítja e „legkisebbekkel". Az ember, minden ember, s – Jézus által – külön nevesítetten az idegen ember méltósága a benne levő Jézus-képmás miatt abszolút értékű, ezért *feltétlen* erkölcsi cselekvést igényel irányában, ami jelen esetben a befogadását jelenti. Vagyis minden ember abszolút, feltétlen

és egyenlő méltósággal rendelkezik, azonban az idegennel, a *„legkisebbek"* közé tartozván, Jézus személy szerint azonosítja magát. A szükséget szenvedő idegenek befogadása ezért nem is annyira az idegenre, hanem inkább magára Jézus Krisztusra vonatkozik. Ő dicsőségébe, mennyei királyságába azokat fogadja csak be tehát, akik úgy viszonyulnak a társadalmi értelemben vett „legkisebbekhez", a szenvedőkhöz, ahogy azt fentebb leírva láttuk. A fenti keresztényi viszonyulás egy keresztény gyökerekkel rendelkező Európában feltétlenül kiindulópontként kell hogy szolgáljon. Európa azonban mára már csak gyökereiben keresztény, s még keresztény kultúrájúnak sem nevezhető, hanem csak inkább heterogén civilizációnak, amelynek keresztény gyökerei is vannak. Ezért inkább a *normatív* dimenzióban lehet érvényes felhívás Európa felé az, hogy térjen vissza keresztény gyökereihez a menekültekhez való viszonyulásában.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bernát Anikó (2010): Idegenellenesség Magyarországon és a visegrádi országokban, in Hárs Ágnes – Tóth Judit (szerk.): *Változó migráció – változó környezet,* Budapest, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 263–275.
- Burián László (2015): *Nemzetközi magánjog – Általános rész,* Budapest, Pázmány Press.
- Frivaldszky János (2009): A jogalanyiság és a jog mint egyetemes elismerő viszony, a legújabb olasz jogfilozófiai eredmények tükrében, *Iustum Aequum Salutare,* 5. évfolyam, 2009/2., 11–54.
- Frivaldszky János (2010): Lehet-e politikai egy világot átfogó közösség?, *Világosság,* 51. évfolyam, 2010. ősz, 81–89.
- Frivaldszky János (2016): A jelen európai migráció értékelése: menekültek – „asylum shopping" – beszüremkedő terroristák, *Iustum Aequum Salutare,* 12. évfolyam, 2016/2., 251–277.
- Gajzágó László (1942): *A nemzetközi jog eredete, annak római és keresztény összefüggései, különösebben a spanyol nemzetközi jogi iskola,* Budapest, Stephaneum Nyomda.
- Galgano, Francesco (2006): *Globalizáció a jog tükrében – A gazdaság jogi elemzése,* Budapest, HVG-ORAC.
- Gál Zsolt (2007): *Bevándorlás az Amerikai Egyesült Államokban és az Európai Unióban. Enyhíti vagy elmélyíti az öregedés okozta problémákat?,* PhD-értekezés, Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola.
- Garapon, Antoine (2012): *Lo Stato minimo – Il neoliberalismo e la giustizia,* Milano, Raffaello Cortina Editore.
- Garvey Algero, Mary (1999): In defense of forum shopping: A realistic look at selecting a venue, *Nebraska Law Review,* 78. évfolyam, 1999/1., 78–112.
- Hirschman, Albert O. (1995): *Kivonulás, tiltakozás, hűség – Hogyan reagálnak vállalatok, szervezetek és államok hanyatlására az érintettek?,* Budapest, Osiris.
- Hirschman, Albert O. (2007): Kivonulás, tiltakozás és a Német Demokratikus Köztársaság sorsa: egy elmélettörténeti esszé, in Sík Endre (szerk.): *A migráció szociológiája,* Budapest, ELTE TÁTK, 127–149.

- Horváth Éva (2010): *Nemzetközi választottbíráskodás,* Budapest, HVG-ORAC.
- hvg.hu: https://hvg.hu/vilag/20151223_Sok_migrans_inkabb_hazamegy_Finnorszagbol (letöltve: 2020. 05. 07.).
- Jakab András (2015): A jogállamiság mérése indexek segítségével*, Pázmány Law Working Papers,* 6. évfolyam, 2015/12., 1–21.
- mno.hu: https://magyarnemzet.hu/archivum/kulfold-archivum/ingyennetert-tuntetnek-az-olaszorszagi-migransok-4016098/ (letöltve: 2020. 05. 07.).
- Peters, Anne (2014): The Competition between Legal Orders*, International Law Research,* 3. évfolyam, 2014/1.
- Rédei Mária (2007): *Mozgásban a világ – A nemzetközi migráció földrajza*, Budapest, Eötvös.
- Szép Árpád (2012): A védett beléptetési eljárás kudarca – A diplomáciai menedékjog vége?, *Iustum Aequum Salutare,* 8. évfolyam, 2012/1., 147–161.
- Terc, Amanda Patricia (2011): *Syria's New Neoliberal Elite: English Usage, Linguistic Practices and Group Boundaries,* A dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy (Anthropology) in The University of Michigan.
- UK CEAS: https://publications.parliament.uk/pa/ld200405/ldselect/ldeucom/84/8407.htm#n35 (letöltve: 2020. 05. 07.).
- Weber, Max (1995): *A tőzsde,* Budapest, IKVA.
- Žižek, Slavoj (2015): Il diritto di sognare*, la Repubblica.it*, 2015. 09. 11., http://goo.gl/mLB2vc.

PROTECTING THE FUNDAMENTAL RIGHTS OF REFUGEES AND THE SELF-DEFENSE OF THE RECIPIENT SOCIETY IN AN AGE OF MASS IMMIGRATION AND ASYLUM SHOPPING

Abstract

Refugee status is founded on the ontology of man, that is, the equal personal dignity of all human beings, which organises the entire human community, the entire human race, into a worldwide community of law. This is the anthropological dimension of universalism arising from the afore mentioned ontology of man, which sets in normative way the universal and obligatory rule of legal recognition and, in a moral dimension, the idea of universal fraternity before states, and their community, obliged to receive the refugees concerned. In the recent years, that sort of intercontinental mass migration has emerged that regards the national legal systems providing the best possible services as such products everyone in the global mobility market is entitled to enjoy. This market-based consumer ideology was breed by the West. The reason why the ability to differentiate between real refugees and those masses of immigrants, mostly young men, who pursue only of a better living and services is lacking, is because the consumer choice of legal systems and governmental welfare policies are interpreted as fundamental rights, and are therefore deemed positively. In Europe, the intention to further the building of a multicultural society requires external immigration from other continents anyway, which is also realised in practice, since it is enough to reach Europe's borders somehow, which is, in turn, nothing more than a single and legally uniform mobility market. Meanwhile, harm befalls to those who are still forced to leave their home countries or die there due to wars or famine.

Keywords: refugee, universal legal community of the entire human race, state obligation, mass intercontinental immigration, consumer approach to legal systems, asylum shopping, moral stigmatisation

Frivaldszky János

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jogbölcseleti Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára. Fő kutatási területe a klasszikus természetjogi és a modern természetjogias jogfilozófia.

A MENEDÉKESEKRŐL SZÓLÓ SZABÁLYOZÁS HASZNÁRÓL ÉS KÁRÁRÓL

TÓTH JUDIT – DECMANN BERTALAN

Absztrakt

A menedékesekről, azaz az ideiglenes menedékjogról szóló rendelkezések alkalmazására eddig nem került sor Magyarországon, és a gyakorlat próbáját sem feltétlenül állnák ki. Lex imperfecta jellegük elsősorban a döntéshozatal egyediesítésével függ össze, míg az alkalmazás hiányát a 2015–2016-os tömeges menekülés kezelésére vonatkozó politikai akarat iránya magyarázza. A cikk amellett érvel, hogy az Európai Unió és a magyar kormány vegye komolyan a 2001/55/EK irányelvben és a menedékjogi törvényben rájuk ruházott felhatalmazást: átmenetileg hajtson végre több, szolidaritáson alapuló intézkedést, és adjon védelmet bizonyos menekültcsoportoknak, ha nagy létszámban érkeznek, amit később követhet az egyéni eljárás. Ezzel megelőzhetők a komolyabb konfliktusok és az emberi jogok megsértése. A szerzők ezt nemcsak a magyar jog és a szakirodalom segítségével, hanem egy konkrét esettel is próbálják illusztrálni.

Kulcsszavak: ideiglenes védelem, menedékes, menekültcsoportok kijelölése, prima facie elismerés, Magyarország, 2001/55/EK irányelv

Ki a menedékes?

A jogtudomány különbséget tesz egyfelől a jogalkalmazásban is ható és a csak jogszabálygyűjteményekben létező szabályozás között, másfelől az irreleváns, a jogi viták, helyzetek kezelésére alkalmas és alkalmatlan jogszabályok között (Halperin, 2011). Ebben a dichotomikus rendszerben (*law in book* és *law in action*) a tömegesen menekülő csoportnak ideiglenes védelmet adó, menedékesekről szóló szabályozás egyszerre alkalmazhatatlan és használaton kívüli. Az alkalmazhatatlanságot az egyéniesített döntéshez szokott hatósági rendszer magyarázza, a nem alkalmazást pedig leginkább a politikai akarat hiánya.

Az alkalmazást nehezíti, hogy a menedékes kifejezés nálunk nem kizárólag a nemzetközi védelemben részesültekre vonatkozik, ugyanis a hazai jogalkotó, mit sem tudva arról, hogy ez a szó már foglalt, szabadon használja egészen másra. Így van végső menedékes szolgáltatás a földgázellátásban, végső menedékes földgázkereskedői tevékenység, valamint menedékes felügyeleti szolgáltató az ételautomatáknál. A menedékesként ellátást biztosító áramellátót és a jogintézmény révén egyetemes szolgáltatást nyújtót a hivatal jelöli ki (például a Magyar Postát, az adószabályok szerint), de a jogintézmény neve felbukkan a vízügyben is, például a menedékesebb partoldalon. Eszerint 2006 óta szépen terjed a „menedékes" az energetikában és különböző más közszolgáltatásokkal kapcsolatosan, miközben az átmeneti menekültügyi védelemről Magyarországon 2020-ig mintegy nyolcvan jogszabályban és közjogi szervezetszabályozó eszközben rendelkeznek, azt a látszatot keltve, hogy ez releváns jogi tárgykör.

A menedékjogi törvény 2007-ben vezette be, majd azóta többször módosította, de soha nem alkalmazta a menedékesekre vonatkozó rendelkezést, valamint a menedékes jogállást.[1] Pedig a délszláv háborús menekültek esetében korábban már szükség volt Magyarországon a tömegesen érkező bosnyákok ideiglenes védelméről rendelkezni[2] 1992 és 2002 között (MTI, 2002). Az Európai Unió már 2001-ben elfogadta a nagy létszámban érkező menekültek elismerésére és védelmére vonatkozó irányelvet, amely az ideiglenes védelem közös európai minimumszabályait tartalmazza.[3] Így észszerűen merült fel többekben a kérdés: *vajon miért nem alkalmazták a menedékes vagy ideiglenes (átmeneti) védelemre vonatkozó jogállást a szíriai háborús menekültekre,* amikor 2014-től tömegesen érkeztek az EU területére, 2015-ben pedig Magyarországra?

Az irányelv értelmében olyan külföldiekről van szó, akik *„lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek",* vagyis harmadik ország állampolgárai, vagy hontalan személyek, akiknek el kellett hagyniuk származási országukat, régiójukat, mert az ott fennálló helyzet miatt nem képesek biztonságos és tartós feltételek mellett visszatérni, és akik az 1951. évi genfi egyezmény 1/A cikke vagy más, nemzetközi védelmet nyújtó nemzetközi vagy nemzeti

1 – 2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról (a továbbiakban: Metv.), amelyet a menedékesekkel kapcsolatosan módosított a 2010. évi CXXXV. törvény, a 2011. évi CCI. törvény, a 2014. évi XVI. törvény, a 2016. évi XXXIX. törvény, a 2017. évi CXLIII. törvény és a 2018. évi CXXXIII. törvény.

2 – A 129/1996. (VII. 31.) Korm. rendelet, a 19/1996. (VII. 31.) BM rendelet az ideiglenes védelmet élvezők támogatásáról megelőzte az 1997. évi CXXXIX. törvényt a menedékjogról, amelyben az ideiglenes védelmet adó menedékes jogállás már szerepelt.

3 – Az Európai Unió Tanácsának a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlása esetén nyújtandó átmeneti védelemről szóló 2001/55/EK (2001. július 20.) irányelve (HL 2004/19/04.).

jogszabályok alapján menekültek,[4] így különösen ha fegyveres konfliktus vagy helyi erőszakos cselekmény helyszínéről menekültek el, vagy ki vannak téve emberi jogaik rendszeres vagy általános megsértése komoly kockázatának, illetve ennek áldozatai, függetlenül attól, hogy spontán vagy támogatott módon, például evakuálási program keretében érkeztek-e az unió területére. Az ő érdekükben az Európai Bizottság javaslatot fogalmaz meg, amely tartalmazza, hogy mikortól és a személyek mely csoportjára terjedjen ki az átmeneti védelem. Ha a tanács ezt minősített többséggel támogatja, úgy valamennyi tagállamban bevezetik rájuk nézve az átmeneti védelmet, mérlegelve annak célszerűségét, a sürgősségi segítségnyújtás és a helyszíni tevékenység lehetőségét, illetve ezeknek az intézkedéseknek az elégtelenségét. Ugyanis a menekültügyi rendszer hatékony működése véges. A tagállamok az átmeneti védelmet a tanácsi határozat által érintetteken kívül további csoportokra is kiterjeszthetik, ha azok ugyanazon okok miatt kényszerültek lakóhelyük elhagyására, és ugyanabból a származási országból vagy régióból érkeznek.

A *jogállásból kizárás* a tagállami hatóság mérlegelésétől függ: ha alapos okkal feltételezhető, hogy a külföldi méltatlan erre a jogállásra (béke elleni, háborús vagy emberiség elleni bűncselekményt követett el, vagy befogadását megelőzően súlyos, nem politikai bűncselekményt, még a befogadó tagállam területén kívül – vagyis ez a várható büntetés súlyossága és a bűncselekmény jellege, annak kegyetlensége szerint mérlegelendő; vagy az ENSZ céljaiba és elveibe ütköző cselekményekben találták bűnösnek), vagy alaposan feltételezhető, hogy veszélyezteti a befogadó tagállam/társadalom biztonságát, mivel jogerős bírósági ítélet állapította meg bűnösségét valamely különlegesen súlyos bűncselekmény elkövetése miatt. A kizárást az érintett személy magatartására kell alapozni, az arányosság elvét betartva, továbbá jogorvoslatot biztosítva. Az irányelv 22–23. cikke ugyanakkor kiemeli, hogy az átmeneti védelem hiányában (vagy annak befejezésekor) eltávolítandó külföldi emberi méltóságát, valamint a hazatérését is lehetetlenné tevő emberiességi szempontokat (egészségi állapotot, iskolai tanulmányokat) tiszteletben kell tartani. Vagyis az eltávolítása nem minden esetben jogszerű.

A hazai szabályozás[5] az Európai Unió Tanácsa által megjelölt csoportba tartozó, a *lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyeknek* nyújt ideiglenes védelmet, továbbá annak is, akit a parlament vagy a kormány ideiglenes védelemre jogosultként (normatív határozatban) ismert el, mivel az e csoportba tartozó személyek hazájukból fegyveres konfliktus,

4 – „Aki […] faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni; vagy aki állampolgárság nélkül rendelkezve és korábbi szokásos tartózkodási helyén kívül tartózkodva ilyen események következtében nem tud, vagy az üldözéstől való félelmében nem akar oda visszatérni.” 1989. évi 15. törvényerejű rendelet.

5 – Metv. 19–21. §, 25. §, 45. §, 67. §, 76–78. §, 79/A §, 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról (a továbbiakban: Korm. rendelet) 100–103. §.

polgárháború vagy etnikai összecsapás, illetve az emberi jogok általános, módszeres vagy durva megsértése – így különösen kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód – miatt kényszerültek elmenekülni. Ehhez azonban *a menedékjogi törvény megszorítást fűz:*

a) a külföldinek „igazolnia vagy valószínűsítenie kell", hogy valamely kijelölt csoportba tartozik, bár elegendő lett volna a valószínűsítést előírni;

b) a menedékesként elismert családtagját akkor ismeri el a magyar hatóság, ha azzal a menedékes egyetért; ez feltételezi, hogy a családtag nem tagja a hazájából elmenekült csoportnak, vagy ha mégis, akkor nem együtt érkeztek a családtagok, esetleg nem mindig örül a családegyesítésnek a már elismert családfő;

c) a törvény nem jelzi, hogy a védelem további csoportra is kiterjeszthető-e, és miként (például a hatóság javasolja a kormánynak, hogy a rendeletet módosítsák az érkezők láttán, vagy maga a hatóság kapna erre felhatalmazást).

A *jogállásból kizárás* is szigorúbb az irányelvben szereplőnél, mert

a) kategorikus a megfogalmazás, miszerint ki kell zárni az elismerésből azt, aki erre méltatlan, vagy akinek az itteni tartózkodása nemzetbiztonsági érdeket sért,[6] vagy akivel szemben más kizáró ok áll fenn (szándékos bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen ötévi vagy azt meghaladó tartamú szabadságvesztésre ítélték, jogerősen szabadságvesztésre ítélt visszaesőként, többszörös visszaesőként vagy erőszakos többszörös visszaesőként elkövetett bűncselekmény elkövetése miatt; az élet, a testi épség, az egészség elleni, az egészséget veszélyeztető, az emberi szabadság elleni, a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni, a köznyugalom, a közbiztonság vagy a közigazgatás rendje elleni bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen háromévi vagy azt meghaladó tartamú szabadságvesztésre ítélték). E körben tehát igen eltérő cselekmények jelentenek veszélyt a társadalomra, a nemzetbiztonsági érdek sérelmén túl. A veszélyt a szabadságvesztés idejével mérik, és nem a sértett jogtárgy jellegével, továbbá a különösen súlyos bűncselekmény irányelvi követelményének a néhány éves szabadságvesztés nem szükségképpen feleltethető meg.

b) A törvényben nincs utalás arra, hogy a kizárásnál az érintett magatartását tegyék mérlegre az arányosság betartásával, csupán arról rendelkezik, hogy súlyos, nem politikai bűncselekménynek az a cselekmény minősül, amelynek elkövetésénél –

6 – 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról: „… a nemzetbiztonsági érdek Magyarország függetlenségének biztosítása és törvényes rendjének védelme, ennek keretén belül az ilyen támadó szándékú, leplezett törekvések felfedése, a kormányzati döntésekhez szükséges, külföldre vonatkozó, illetve külföldi eredetű információk megszerzése, az ország az alapvető emberi jogok gyakorlását biztosító törvényes rendjének, a többpárti rendszeren alapuló képviseleti demokráciának és a törvényes intézmények működésének jogellenes eszközökkel történő megváltoztatására vagy megzavarására irányuló leplezett törekvések elhárítása, valamint a terrorcselekmények, az illegális fegyver- és kábítószer-kereskedelem, a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák illegális forgalmának felderítése és megakadályozása."

figyelemmel az összes körülményre, így a bűncselekmény által elérni kívánt célra, a bűncselekmény indítékára, az elkövetés módjára, a felhasznált vagy felhasználni kívánt eszközre – a bűncselekmény köztörvényi jellege túlnyomó a politikai jellegnek képest.

c) A kizárás sajátos esetköre a jogállás megszüntetése, ha az (eleve) alaptalan vagy jogsértő volt, avagy azért szükségtelen, mert másik ország már ideiglenes védelemben részesítette, illetve átveszi e célból a menedékest. Ha az átadásához a menedékes (például családegyesítési célból) hozzájárul, vagy már védelmet élvez egy másik tagállamban, a visszavonás ellen nincs jogorvoslat, függetlenül attól, hogy milyen minőségű volt például a tájékoztatás és a tolmácsolás.

A többszöri módosítással tehát a jogalkotó *egységesítette* a nemzetközi védelmet igénylők (menekült, oltalmazott vagy menedékes) elutasítását méltatlanság címén. A szigorítást tartalmazó módosítás kevéssé érthető, mivel az ideiglenes védelem legfeljebb egy évig szóló megoldás a kormány által szabott valamely feltétel (tény) bekövetkezéséig, vagy addig, amíg a menedékes menekült, oltalmazott vagy letelepedett jogállást, esetleg magyar állampolgárságot szerez. Az átmeneti vagy ideiglenes védelemről sajnos nem volt társadalmi vagy szakmai vita, amelyből mindez kiderülhetne.

A *menedékeselismerési eljárás* során a kérelmező helyzetének alapos vizsgálatát, az egyéniesítését szolgálja több előírás:

a) nem elég valószínűsíteni a kijelölt csoporthoz tartozást, hanem be kell szerezni a szakhatósági állásfoglalást is (az érintett külföldi büntetőjogi és nemzetbiztonsági veszélyességével kapcsolatosan), míg a származási országról szóló jelentést nem, amiben pedig az ilyen jellegű veszélyek szerepelhetnének;

b) vizsgálni kell a visszafordítás tilalmát; bizonyítást igényel, hogy az elismerését kérő származási országában faji, illetve vallási okok, nemzeti hovatartozása, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozása vagy politikai meggyőződése miatt üldöztetés veszélyének vagy az Alaptörvény XIV. cikk (3) bekezdésében meghatározott magatartásnak lenne kitéve, és nincs olyan biztonságos harmadik ország, amely befogadja; vagyis ha csak a visszafordítási tilalom áll fenn, de a kérelmező nem tartozik a kijelölt menedékes csoporthoz, akkor befogadott lesz belőle (egyébként kiutasítják, és visszavonják a már kiadott humanitárius célú tartózkodási engedélyét);

c) az eljárás negyvenöt napig tarthat, tömeges belépéskor ez aránytalanul hosszú idő;

d) ezzel függ össze, hogy a kérelmezőnek különböző ellátásokat és jogokat kell biztosítani,[7] így kapcsolatot az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságával, elhelyezést a befogadóállomáson, egészségügyi ellátást, a minimális létfeltételeket (például étkezést, havi költőpénzt), tolmácsolást, tizenöt napon belül tájékoztatást az anyanyelvén, szociális gondozást, utazási kedvezményt, köztemetést, munkalehetőséget, iskoláztatási támogatást;

e) nyolc napon belül felülvizsgálati kérelmet nyújthat be a (közigazgatási) bírósághoz a védelem hatósági elutasításával szemben.

A menekültügyi hatóság tehát nem alkalmazza a *prima facie* elismerési eljárást, holott az a menedékjogi jogalkalmazásban hat évtizede ismert megoldás. Eszerint – figyelemmel az ottani körülményekre – már az elinduláskor menekültnek tekintik a származási országban vagy hontalanok esetében a szokásos tartózkodási helyen élőket. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága is ezt javasolja az államoknak, kifejezetten a csoportos, tömeges, együttes menekülés eseteinek kezelésére, ha az egyéni üldöztetésre vonatkozó adatgyűjtés, bizonyítás érdemben kizárt, ide nem értve az egyes emberek regisztrációját. A Főbiztosság éppen 2015-ben adott ki útmutatást a *prima facie* menekültként való elismerésről, elsősorban a csoporthoz tartozás meghatározására, pótolva a nemzetközi szabványok hiányát (Guidelines, 2015). Bár az ideiglenes védelem alá kerülő a menekültfogalom egyik esetköre, az analógia alkalmazása a jogvédelem miatt támogatandó.

A menedékesek jogállása

Az egyéves – vagy meghosszabbított – *jogállás keretében* az irányelv értelmében *a tagállam biztosítja*

a) a tartózkodást, ennek megfelelő okmány kiadását és a visszaküldés tilalmát;

b) a megfelelő szálláshelyhez jutást;

c) a szociális jólléthez és a létfenntartáshoz szükséges eszközöket, segítséget;

d) az egészségügyi ellátást, de legalább a sürgősségi ellátást és gyógykezelést;

e) ha munkát vállalnak, vállalkoznak, akkora jövedelmet, amely a létfenntartásukhoz elegendő;

f) a közoktatáshoz, felnőttképzéshez való hozzáférést;

7 – Korm. rendelet 12. §, 37/A §, Metv. 5. §.

g) a családegyesítést és a kísérő nélküli kiskorúak megfelelő védelmét, valamint a különleges törődést igénylőknek az orvosi, pszichológiai segítséget (például kínzás, erőszak áldozatai).

A hazai szabályozás mintegy nyolcvan jogszabályba és közjogi szervezetszabályozó dokumentumba[8] illesztette bele a menedékesek – és néhány esetben a kérelmezők – jogait, a már említett hosszú eljárásra is tekintettel. Ennek főbb elemei a következők:

a) A kérelmezőt *együttműködési kötelezettség* terheli az eljáró hatóságokkal szemben, így adatokat és okiratokat, bizonyítékokat, biometrikus azonosítókat ad át nekik, személyes meghallgatáson vesz részt, illetve igazmondási és alkalmazkodási kötelezettségének megszegése miatt (például a rászorultságát vagy a befogadóállomás házirendjét, a kötelező ottani tartózkodását illetően) a támogatások megvonásával szankcionálható, ami ellen bírósághoz fordulhat.[9]

b) A menedékes *biztonsági okmánynak megfelelő, személyi azonosító igazolványt* kap, amelyet köteles magánál hordani, elvesztését bejelenteni,[10] de jogosult külföldre utazásához is *hat hónapig érvényes úti okmányra* (menedékesek úti okmánya), valamint egyszeri visszautazásra jogosító okmányra a konzuli hatóságnál; sajátos helyzetére tekintettel vannak például a jogi segítségnyújtásnál.[11]

c) A menedékest – noha csak átmeneti a befogadása – segítik a *beilleszkedésben* létfenntartási támogatással, a felnőttképzésben való részvétel támogatásával, nyelvi felzárkóztatással, 520 órás magyarnyelv-oktatással, ingyenes nyelvvizsgával, a felsőoktatásban ösztöndíjjal, a munkaerőpiacon bizonyos ideig engedély nélküli foglalkoztatással, a közmunkában és az önkéntes munkában szabad részvétellel, sőt lakáscélú állami kedvezményekkel.[12]

d) Bizonyos ügyekben *nem koherens a szabályozás,* például honosítást, visszahonosítást kérhet a menedékes, bár a lakcímbejelentési szabályoknak eleve nem tud

8 – Például 1/2019. (X. 17.) OIF-utasítás az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Szervezeti és Működési Szabályzatáról; 24/2015. (X. 15.) ORFK-utasítás a Határforgalom-ellenőrzési Szabályzatról.

9 – Metv. 5. §, 22. §, 32. §, 32/A §, 103. §.

10 – Korm. rendelet 9–10. §, amelyet módosított a 62/2016. (III. 31.) Korm. rendelet, továbbá 86/1996. (VI. 14.) Korm. rendelet a biztonsági okmányok védelmének rendjéről.

11 – 1998. évi XII. törvény a külföldre utazásról és 101/1998. (V. 22.) Korm. rendelet, 2003. évi LXXX. törvény a jogi segítségnyújtásról.

12 – Korm. rendelet 37/A §; 1/2017. (I. 5.) NGM-utasítás a lakáscélú állami támogatások eljárásrendjéről; 10/2015. (III. 31.) NGM-utasítás a lakás-előtakarékossági állami támogatási eljárásrendről; 2013. évi LXXVII. törvény a felnőttképzésről 23. §; 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról 39. §; 120/2017. (VI. 1.) Korm. rendelet az „Ösztöndíjprogram Keresztény Fiataloknak" elnevezésű ösztöndíjprogramról és a felsőoktatásban részt vevő hallgatók juttatásairól és az általuk fizetendő egyes térítésekről szóló 51/2007. (III. 26.) Korm. rendelet módosításáról; 2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről; 375/2010. (XII. 31.) Korm. rendelet a közfoglalkoztatási támogatásokról; 2011. évi CVI. törvény a közfoglalkoztatásról és a kapcsolódó törvények módosításáról; 445/2013. (XI. 28.) Korm. rendelet a nem összevont foglalkoztatási engedélyezésről.

megfelelni; hasonlóan jogosult a terhességmegszakításra, de csak két hónapnál hosszabb tartózkodási engedéllyel, vagyis akkor talán már késő, ugyanakkor terhesgondozásra és betegszállításra csak térítéssel, míg védőoltásokra ingyenesen.[13]

e) Több jogviszonyban *a magyar állampolgárokéval azonos* a jogi helyzete a menedékesnek, így például a bírósági eljárásban a költségmentesség terén, az adóigazgatásban, a tankötelezettség és a közoktatásban való részvétel, az utazási kedvezmények vagy a szakképzés terén.[14]

f) Végül néhány területen *a menekültekéhez képest kedvezőtlenebb* a helyzete a menedékeseknek, így a gyermekvédelmi gondoskodás vagy a rendszeres foglalkoztatás terén.[15]

Az átmenetiség az Európai Unió *szolidaritási elvére épülő intézkedésekben* is testet ölt, így az irányelv 24–26. cikke szerint

a) a befogadás terheit csökkenti az Európai Menekültügyi Alap támogatása;

b) a tagállamok absztrakt vagy statisztikai módszerekkel meghatározhatják befogadási kapacitásukat, és ha ezt a menekültlétszám elérte, vagy a kijelölt csoport az EU területéhez közelít, akkor a tanács az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága közreműködésével sürgős intézkedéseket kezdeményez;

c) egy másik tagállam átveheti a menekültek egy részét a telített tagállamból, az érintettek beleegyezésével (áthelyezés és átvétel), ennek megfelelően a tagállami hatóságok együttműködnek, egymásnak a szükséges személyes adatokat, a menekültnek pedig a szükséges okmányt kiadva.

Noha a magyar kormány rendelete az átadásról és átvételről a 2012-től életbe lépett módosítás révén rendelkezik,[16] éppen a *hatóságközi együttműködés mechanizmusa és a hazai befogadási kapacitás számítása vagy fogalma nem szerepel* a rendelkezésekben. Csupán az illetékes tárcavezető (belügy-, külügy-, pénzügyminiszter) felhatalmazását tartalmazza a rendelet arra, hogy az ország befogadóképességét valahogyan meghatározza, és az átadás-átvétel ehhez igazodik, miközben a rendelet igen részletesen szabályozza, hogy áthe-

13 – 1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról, 23. §; 1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről, 3. §; 19/1998. (VI. 3.) NM-rendelet a betegszállításról; 18/1998. (VI. 3.) NM-rendelet a járványügyi intézkedésekről.

14 – 2017. évi CXXVIII. törvény a költségmentesség és a költségfeljegyzési jog polgári és közigazgatási bírósági eljárásban történő alkalmazásáról; 469/2017. (XII. 28.) Korm. rendelet az eljárási költségekről, az iratbetekintéssel összefüggő költségtérítésről, a költségek megfizetéséről, valamint a költségmentességről; 465/2017. (XII. 28.) Korm. rendelet az adóigazgatási eljárás részletszabályairól; 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről; 2019. évi LXXX. törvény a szakképzésről; 85/2007. (IV. 25.) Korm. rendelet a közforgalmú személyszállítási utazási kedvezményekről.

15 – 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról; 1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról.

16 – A 276/2011. (XII. 20.) Korm. rendelettel módosított 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet 105–108. §-a.

lyezéskor miként kell visszavonni a jogállást, és mi történik a menedékes okmányával, illetve ha újra visszatérne Magyarországra. Nem állítható, hogy a számtalan jogszabály-módosítás és nyolcvan jogszabályba beillesztett menedékesekre vonatkozó rendelkezés legalább papíron koherens jogállást teremtett volna hazánkban.

Az európai vonakodás és következményei

Vajon mivel magyarázható, hogy a tömegesen menekülő vagy földönfutó kényszervándorok védelmére kialakított átmeneti védelmet és szolidaritási rendszert másfél évtizeden át nem alkalmazta az Európai Unió? Miért maradt *csak holt betű*, pedig Málta és Olaszország már 2011-ben javasolta az alkalmazását? Több menekülthullám is elérte a tagállamokat, és az irányelv a közös evakuálás utáni belépést is lehetővé tenné. Az okok részben a szabályozásban, részben a politikai szándékok sokféleségében rejlenek, ahogy azt az Európai Bizottság elemzése már 2016-ra feltárta (Beirens et al., 2016: 165). Vagyis a szíriai menekültek európai megérkezésekor már jól látszott, hogy sokkal erőteljesebb a tagállamokban a saját, *nemzeti megoldásokra törekvés, mint a közös, szolidaritáson alapuló együttműködés szándéka.*[17] Az alkalmazást fékező tényezők a teljesség igénye nélkül:

a) Nem világos, hogy a „tömeges beáramlás" miként számszerűsíthető, vagyis a menekülők létszáma mikor éri el ezt a szintet, és egy-egy országban való megjelenésük mikor lépi át a küszöböt és éri el a plafont, különösen azt nyitva hagyva, hogy ehhez legalább hány országot érintsen a tömeges menekülés.

b) Hiányos az eljárás: például az irányelv működtetésére és a menekültcsoport kijelölésére csak a bizottságnak van kezdeményezési joga, az Európai Parlamentnek vagy a tagállamoknak nincs. A gyors együttműködést gátolja, hogy a döntési eljárás hosszadalmas, továbbá az átadás és az átvétel is önkéntes. (A Dublin III rendelet kötelezővé teszi a menedéket kérelmezők átvételét, és az úgy vált a tehermegosztás alapjává, hogy nem a szolidaritás elvére építették, súlyos aránytalanságokat előidézve a tagállamok között.[18] Ezért kezdeményezték már 2015 szeptemberében a módosítását.) Röviden: túl magasak a tranzakciós költségek a mechanizmus beindításához, és a más jogállásra való későbbi átváltás kevés előnnyel jár a frontországokban (Gluns–Wessels, 2017).

c) A tagállamokban elég vegyes az átmeneti védelmi jogintézmény, mert nem egyöntetű az irányelvben szereplő közös minimumjogok átültetése, éppen a csekély lel-

17 – Vita az Európai Parlamentben is volt a témáról, például a LIBE ülésén, lásd Question, 2014.

18 – 604/2013/EU-rendelet egy harmadik országbeli állampolgár vagy egy hontalan személy által a tagállamok egyikében benyújtott nemzetközi védelem iránti kérelem megvizsgálásáért felelős tagállam meghatározására vonatkozó feltételek és eljárási szabályok megállapításáról.

kesedés miatt. Ez pedig növeli a másodlagos migráció kockázatát. Néhány tagállamban van saját szabályozás vagy gyakorlat az átmeneti védelemre, ezért ellenzik a közös uniós rezsim alkalmazását, míg a menekülők hullámával szembesülők sürgetik.

d) A meglehetősen rugalmas menekültdefiníció és az átmeneti védelem a menedékjoghoz való könnyű hozzáféréssel gyorsan túlterheli a tagállami rendszereket. A sürgős irányelv-alkalmazást a menekülteket és a határvédelmet segítő ügynökségek (EASO, Frontex), valamint az uniós pénzalapok akciói helyettesítették.

Az Európai Parlament 2018 decemberében javasolta, hogy a bizottság dolgozzon ki *humanitáriusvízum-rendszert,* megelőzve az embercsempészetet és ezrek életének veszélyeztetését (At a Glance, 2018). Noha a Közösségi vízumkódex előírja a korlátozott területi érvényességű humanitárius vízumok kiadásának lehetőségét, nincs külön eljárás a humanitárius vízumok iránti kérelmek benyújtására és feldolgozására.[19] A Schengeni határellenőrzési kódex pedig csak általánosan hivatkozik a nemzetközi védelemre és a nemzetközi kötelezettségekre a beléptetés kivételei között.[20] Tehát a közös európai menekültügyi rendszerben gyakorlatilag nincs rendelkezés a menedékkérők schengeni térségbe való belépéséről (Vit–Tóth, 2018). Az Európai Bíróság szíriai menekülők humanitárius vízumával kapcsolatos ítélete (Case, 2017) után *nincs mire várni*. Az ugyanis kimondta: az uniós jog nem követeli meg a tagállamoktól, hogy humanitárius vízumot adjanak azoknak az embereknek, akik menedékjog iránti kérelem miatt kívánnak belépni a területükre, bár ezt a nemzeti joguk alapján megtehetnék. Az Európai Parlament javaslata feljogosítaná a nemzetközi védelmet igénylő személyeket, hogy vízumot kérelmezzenek az EU nagykövetségén vagy konzulátusánál. Az adatok szerint a tagállamokban menedéket kérők 90%-a irregulárisan érkezik, mert jogszerűen nem tud eljutni az adott országba, ezért halt meg csak a Földközi-tengeren átkelve legalább harmincezer ember az elmúlt években. Ha területileg korlátozott vízumot kapnának, hogy belépjenek egy bizonyos EU-tagállamba menedékjogot kérelmezni, akkor sok ma ismert menekültcsoporton lehetne segíteni.

Egy példa

A fent említettek miatt nincs lehetőségünk olyan személy esetét ismertetni, aki menedékes státuszban vagy humanitárius vízumban részesült volna, hiszen ilyenre nem került sor. Az általunk alább ismertetett esetben a kérelmező végül oltalmazott státuszt kapott. A mene-

19 – 810/2009/EK-rendelet a Közösségi vízumkódex létrehozásáról, 19. cikk (4), 25. cikk (HL L 243, 2009. 09. 15.).

20 – 2016/399/EU-rendelet a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni határ-ellenőrzési kódex) 4. cikk, 6. cikk (5) (HL L 77, 2016. 03. 23.).

kült- és az oltalmazott státusz az ismertetetteken kívül az időtartama miatt is előnyösebb a menedékesnél, hiszen azok felülvizsgálatára háromévente kerül sor.

Az általunk meginterjúvolt[21] középkorú Y. 2015-ben, a migrációs hullám tetőzésekor érkezett Magyarországra. Eritreában született, de ezt követően a családja Szudánba költözött. Menekülésének oka az „országában zajló események és problémák", valamint a kötelező katonai szolgálat volt.

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának adatai szerint Szudánból közel 2,3 millió ember menekült el, 1,87 milliónak pedig az országon belül kellett elhagynia a lakóhelyét (UNHCR, 2019). A gyakoribbá váló aszályok, belpolitikai konfliktusok, polgárháború miatt 2016-ban a dél-szudáni menekültkrízis a szíriai és az afganisztáni után a harmadik legjelentősebb lett a világon (Morrison-Métois, 2017).

2015-ben az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság adatai szerint közel 177 135 személy kért menedéket a magyar hatóságoktól, de csupán 502 fő menedék iránti kérelmét bírálták el pozitívan.[22] 2015-ben és 2016-ban összesen háromszáz szudáni személy nyújtott be menedékkérelmet Magyarországon. Az Eurostat adatai szerint a két év alatt mindössze harminc eritreai és szudáni személy kapott menedéket (Eurostat). Ezen számok ismeretében látható, hogy Y.-nak milyen nagy szerencséje volt az elbírálás során, hiszen egyike volt annak a kevés személynek, akinek a kérelmét nem utasították el.

Y. Szudánból először Oroszországba repült, ahonnan egy hónapos vízumának lejárta után tovább kellett mennie. Ukrajna volt a következő állomás, ahonnan a származása miatt őt ért atrocitások és más rossz tapasztalatai miatt megint csak tovább kellett állnia. Az országhatárokon gyalog kelt át, az ukrán–magyar határon meg is sérült a lába. Kezdetben ugyan más országban szerette volna benyújtani menedékkérelmét, de miután Magyarország területén elfogták a hatóságok, nem volt más választása. Az eljárás során kiegészítő védelemben, tehát oltalmazott státuszban[23] részesült. Szudánban tartózkodó családjával, rokonaival tartja a kapcsolatot. Menekülése miatt korábbi tanulmányait félbe kellett szakítania, jelenleg egy étteremben dolgozik, így tudja fizetni a barátjával közösen bérelt lakást. Szeretne családot alapítani és vállalkozást indítani. A magyarokat jó embereknek tartja, akik eddig mindig segítőkészek voltak vele.

21 – Az interjút a szerzők készítették 2019-ben.

22 – A menekültügyi eljárás folyamata sok esetben több hónapig is eltarthat, így a 2015-ben pozitívan elbírált kérelmek egy része még 2014-ben indult.

23 – „Oltalmazott státuszt olyan menekülők kapnak, akiket nem »személyes« ok (vallás, politikai vélemény stb.) miatt fenyeget üldözés a hazájukban, hanem az általánossá vált magas fokú – például háborús, polgárháborús – erőszak elől kellett menekülniük" (Magyar Helsinki Bizottság).

Miként lehet, hogy az ugyanazon háborús területről érkezők nagy részének kérelmét elutasították, az esetek töredékében pedig pozitív elbírálás született? Miért nem alkalmazták 2015-ben a tömegesen, nagy csoportban Magyarországra érkező menekültek meghatározott csoportjainál a menedékes jogállást vagy a humanitárius vízumot? Y. egy azon több száz szudáni személyből, aki az elmúlt évtized során menedékért folyamodott Magyarországon. A törvény szövege alapján Y. vagy akár a Szudánból érkező többi menekülő, akinek a kérelmét elutasították, jogosult lehetett volna a menedékesstátuszra, hiszen Szudánban 2013 óta humanitárius válsághelyzet van.

Következtetések

Noha a genfi egyezmény (1951) nem zárja ki a menekültstátusz megadását teljes csoportoknak (s az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága és az Európa Tanács is számtalan ajánlást dolgozott ki az ideiglenes védelemre), a legtöbb uniós tagállam vonakodva használja ezt a lehetőséget, miként az egyezmény 1/C cikkét, amely kifejezetten utal a menekült jogállás visszavonásának lehetőségére. Ugyanis a tagállamok nem szívesen alkalmazzák a státuszváltást. Mégis amellett érvelünk, hogy mind az Európai Unió, mind a magyar kormány végre vegye komolyan a vonatkozó irányelvben, illetve törvényben kapott felhatalmazást: a tömegesen menekülőknek ideiglenesen – akár egy alaposabb menekültügyi eljárás lefolytatásáig és bizonyos szolidaritási intézkedések megtételéig – nyújtson védelmet, biztonságot és támogatást. Ezzel ugyanis sokkal nagyobb konfliktusokat és emberi jogi sérelmeket lehetne megelőzni.

A kiválasztott példa is bizonyítja, hogy a tételes jog és a szakirodalom ellenére a gyakorlatban nehéz különbséget tenni a menedékjogi kategóriák között. Információnk alapján a bemutatott szudáni férfi, illetve az ugyanonnan érkező sok személy, akinek a kérelmét elutasították, jó eséllyel részesülhetett volna ideiglenes védelemben. Bár példánkban család nélküli, nem különlegesen sérülékeny menekülőről van szó, a védelemre szorulók körében még fájóbb a kiszámíthatatlanság.

Káros, mert rombolja a jogba vetett bizalmat, ha állandóan módosítják a menedékesekre vonatkozó jogszabályokat, bár nem akarják alkalmazni a jogintézményt, ahogy a szolidaritási és tagállami együttműködési mechanizmust, illetve a terhek európai megosztását sem. Pedig haszonnal járna a menedékesek átadása-átvétele és a befogadási kapacitás meghatározása, monitorozása. A *prima facie* elismerés, valamint a menekülők gyors hatósági regisztrációja csökkentené a menekültek másodlagos (és gyakran irreguláris) migrációját. Nehezen érthető, hogy a menekülteknek miért nem, a menedékeseknek pedig miért jár létfenntartási és beilleszkedési támogatás, noha ideiglenes az itteni tartózkodásuk. Vagy

talán éppen azért ilyen nagylelkűek a jogalkotók, és lett *lex imperfecta* a menedékes jogállás, mivel úgysem kaphatja meg senki? Ha így van, akkor a tömeges menekülés miatt bekövetkezett válság egyszerre morális és nemzetközi együttműködési mélypont. Ezért tanulhatunk Herman Ottónak a madarak hasznáról és káráról 1901-ben írott könyvéből ma is: „Ide kell törekednünk, édes magyar Népem, nekünk is. Tartóztasd vissza gyermekedet a fészekszedéstől, mert az oktalan rablás és a magad kára" – védjed, hiszen nincsen haszontalan teremtett lény.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

- 1/2017. (I. 5.) NGM-utasítás a lakáscélú állami támogatások eljárásrendjéről.
- 10/2015. (III. 31.) NGM-utasítás a lakás-előtakarékossági állami támogatási eljárásrendről.
- 101/1998. (V. 22.) Korm. rendelet, 2003. évi LXXX. törvény a jogi segítségnyújtásról.
- 120/2017. (VI. 1.) Korm. rendelet az „Ösztöndíjprogram Keresztény Fiataloknak" elnevezésű ösztöndíjprogramról és a felsőoktatásban részt vevő hallgatók juttatásairól és az általuk fizetendő egyes térítésekről szóló 51/2007. (III. 26.) Korm. rendelet módosításáról.
- 129/1996. (VII. 31.) Korm. rendelet a menekülteket és a Magyar Köztársaság területén ideiglenes menedéket élvezőket megillető egyes ellátásokról.
- 18/1998. (VI. 3.) NM-rendelet a járványügyi intézkedésekről.
- 19/1996. (VII. 31.) BM-rendelet az ideiglenes védelmet élvezők támogatásáról.
- 19/1998. (VI. 3.) NM-rendelet a betegszállításról.
- 1989. évi 15. törvényerejű rendelet a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény, valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről.
- 1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról.
- 1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről.
- 1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról.
- 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról.
- 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról.
- 1997. évi CXXXIX. törvény a menedékjogról.
- 1998. évi XII. törvény a külföldre utazásról.
- 2001/55/EK – Az Európai Unió Tanácsának a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlása esetén nyújtandó átmeneti védelemről szóló (2001. július 20.) irányelve.
- 2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről.

- 2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról.
- 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről.
- 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról.
- 2013. évi LXXVII. törvény a felnőttképzésről.
- 2016/399/EU-rendelet a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni határ-ellenőrzési kódex).
- 2017. évi CXXVIII. törvény a költségmentesség és a költségfeljegyzési jog polgári és közigazgatási bírósági eljárásban történő alkalmazásáról.
- 2019. évi LXXX. törvény a szakképzésről.
- 276/2011. (XII. 20.) Korm. rendelet.
- 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról.
- 375/2010. (XII. 31.) Korm. rendelet a közfoglalkoztatási támogatásokról, 2011. évi CVI. törvény a közfoglalkoztatásról és a kapcsolódó törvények módosításáról, 445/2013. (XI. 28.) Korm. rendelet a nem összevont foglalkoztatási engedélyezésről.
- 465/2017. (XII. 28.) Korm. rendelet az adóigazgatási eljárás részletszabályairól.
- 469/2017. (XII. 28.) Korm. rendelet az eljárási költségekről, az iratbetekintéssel összefüggő költségtérítésről, a költségek megfizetéséről, valamint a költségmentességről.
- 604/2013/EU-rendelet egy harmadik országbeli állampolgár vagy egy hontalan személy által a tagállamok egyikében benyújtott nemzetközi védelem iránti kérelem megvizsgálásáért felelős tagállam meghatározására vonatkozó feltételek és eljárási szabályok megállapításáról.
- 810/2009/EK-rendelet a Közösségi Vízumkódex létrehozásáról, 19. cikk (4), 25. cikk.
- 85/2007. (IV. 25.) Korm. rendelet a közforgalmú személyszállítási utazási kedvezményekről.
- MTI: Hazatelepül a bosnyák menekültek utolsó csoportja – UNHCR, 2002. március 27.

- Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság honlapja: http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=177&Itemid=1232&lang=hu (letöltve: 2020. 02. 25.).
- Question for written answer, by Ms. E. Gardini (PPE), 14 October 2014.
- UNHCR: *South Sudan Refugee Crisis Explained,* 2019 mai 1., https://tinyurl.com/wh6zn3b (letöltve: 2020. 02. 25.).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- At a Glance (2018): *Humanitarian visas – Plenary,* November 2018. European Parliament, European Parliamentary Research Service, Brussel, https://tinyurl.com/tn7lo7v (letöltve: 2020. 02. 25.).
- Beirens, Hanna – Maas, Sheila – Petronella, Salvatore – Van der Velden, Maurice (2016): *European Study on Temporary Protection Directive. Final Report,* January 2016, Brussels, European Commission.
- Case C-638/16 PPU X and X v Belgium, 7 March 2017., https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/cjeu-judgment-c-63816-ppu-x-and-x-7-march-2017 (letöltve: 2020. 02. 25.).
- Eurostat: https://ec.europa.eu/ (letöltve: 2020. 02. 25.).
- Gluns, Danielle – Wessels, Janna (2017): Waste of Paper or Useful Tool? The Potential of the Temporary Protection Directive in the Current "Refugee Crisis". *Refugee Survey Quarterly,* 2017/2., 57–83.
- *Guidelines on International Protection No. 11: Prima Facie Recognition of Refugee Status,* HCR/GIP/15/11, UNHCR, 2015, 5 June.
- Halperin, Jean-Louis (2011): *Law in Books and Law in Action: The Problem of Legal Change, Maine Law Review,* 2011/1., 45–76.
- Magyar Helsinki Bizottság: *Menekültek és Külföldiek,* https://www.helsinki.hu/menekultek-es-kulfoldiek/ (letöltve: 2020. 02. 25).
- Morrison-Métois, Susanna (2017): „Responding to Refugee Crises: Lessons from evaluations in South Sudan as a country of origin", *OECD Development Co-operation Working Papers,* No. 39, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/3b2fd4cc-en (letöltve: 2020. 02. 25.).
- Vit, Michal – Tóth Judit (2018): The Changing Dynamics of the Effective Protection of EU External Borders or/and Forced Migrants. Intersections, *East European Journal of Society and Politics,* 2018/4., 89–106.

ON THE DIS/ADVANTAGES OF TEMPORARY ASYLUM REGULATION IN HUNGARY

Abstract

The legal rules granting temporary protection to certain refugee groups arriving in mass influx are both inapplicable and inactive in the EU and in Hungary. The character of lex imperfecta is mainly explained by the system of the authority used to individualize decision-making, while non-application is due to the lack of political will in 2015-2016. The article argues that both the European Union and the government could finally take seriously the entitlement to regulation given to them in Directive 2001/55/EC and in the Asylum Act to temporarily protect certain designated groups of refugees in large extent, pending a more thorough asylum procedure and until certain solidarity measures are taken. This may prevent much more serious social conflicts and human rights abuses. The authors try to substantiate this with a case, not only with the help of Hungarian law and the literature.

Keywords: temporary protection, designation of refugee groups, prima facie recognition, Hungary, Directive 2001/55/EC

Tóth Judit

PhD, jogász, a Szegedi Tudományegyetem egyetemi oktatója, menedékjoggal évtizedek óta foglalkozik.

Decmann Bertalan

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Karán a Szociológia Doktori Iskola Interdiszciplináris társadalomkutatások doktori programjának PhD-hallgatója.

A MAGYAR MÁLTAI SZERETETSZOLGÁLAT HARMADIK ORSZÁGBELI ÁLLAMPOLGÁROKAT TÁMOGATÓ MUNKAPIACI TAPASZTALATAI

ELŐD ÁGNES – KOVÁCS GÁBOR

Absztrakt

A 2015 nyarán és őszén kialakult menekültkrízisre reagálva a Magyar Máltai Szeretetszolgálat alapításában működő Máltai Gondoskodás Nonprofit Kft. 2016-ban munkaerőpiaci programot indított harmadik országbeli állampolgárok számára. A programot a Belügyminisztérium Menekültügyi, Migrációs és Integrációs Alapja támogatta. A származási országukban üldözésnek kitett, aktív korú, Magyarországon nemzetközi védelembe vett személyek nem találták a kapcsolatot a magyar munkaerőpiaccal. Nem beszéltek magyarul, jellemzően alacsony iskolai végzettségűek, amiről nem rendelkeznek bizonyítható okirattal, vagy az nehezen konvertálható, nem az európai munkakultúrában szocializálódtak, és kiszolgáltatottak. A 2016 és 2018 között megvalósult program keretén belül migránsspecifikus munkaerőpiaci szolgáltató irodát állítottunk fel, ahol az érintettek személyre szabott támogatást kaptak. A tanulmány a program fejlesztéseit és az itt szerzett tapasztalatokat mutatja be.

Kulcsszavak: menekültfoglalkoztatás, kulturális érzékenyítés, munkapiaci mentoráció, piaci szempontú munkaközvetítés, munkáltatói kapcsolattartás, toborzás-kiválasztás módszertana

---

A *„Munkát neked – Job for you"* megnevezésű projekt elindítása nem az első lépése volt a szükséget szenvedő menekültek segítésének. Előreláthatólag nem is fejeződik be e szép projekt, amely újdonság volt minden résztvevő, támogató és távolabbról minket figyelő ember számára, a Magyar Máltai Szeretetszolgálaton belül és kívül egyaránt.

2015 nyarán országunkban olyan jelenségeknek lehettünk tanúi, amelyekről korábban nem voltak tapasztalataink. A budapesti pályaudvarok környékén, majd a déli, délnyugati határok mentén hatalmas létszámú migráns érkezett, majd indult tovább a nyugati határ felé. A Magyar Máltai Szeretetszolgálat gyorsan reagált a helyzetre, és komplex szociális

munkával, egészségügyi ellátással segítette a rászoruló embereket. Ezekben a hetekben nem láttuk, hogyan alakul a migrációs útvonal, ugyanakkor sejtettük, hogy a korábbi évekhez képest ez a folyamat nemcsak az állami hivatalokkal szemben támaszt jelentős kihívást, de olyan problémák is felszínre kerülnek, amelyek csak innovatív, rugalmas eszközökkel és – nem mellékesen – nagy lelki odaadással, elkötelezettséggel és sztereotípiáink legyűrésével oldhatók fel.

Míg 2015-ben 177 135 fő nyújtott be hazánkban menedékkérelmet, addig az ezt megelőző két évben összesen 61 677 fő (KSH, 2018). Ez a szám azonban jóval kisebb a Magyarországon ténylegesen áthaladó migráns emberek teljes létszámához képest. Ebben az évben még nem tudhattuk, hová tart e létszámnövekedés, ezt csak a következő években összegezhettük, amikor is a Szeretetszolgálatnál megállapíthattuk: „2015. év végére a hazánkon áthaladó migránsok száma meghaladta a 400 000-et" (Solymári–Győri-Dani, 2016: 7).

A 2015-ben – a közvélemény számára meglepetésszerűen és minden előzmény nélkül – érkező migránsok nagy létszámú, csoportos megjelenése után 2016 enyhébb, majd a 2017-ben belépők száma jóval alacsonyabb volt (Eurostat, 2018a). 2017-ben az első alkalommal menedéket kérő személyek száma az EU-ban csökkenést mutat (Eurostat, 2018b), ez körülbelül 705 ezer fő, míg 2016-ban még közel 1,3 millió fő volt.

A Magyarországra belépő menedékkérők száma az azóta eltelt években is csökken, a fentieknek ez csupán a töredéke. A menedékkérők száma 2018 negyedik negyedévében 111 fő, 2019 azonos időszakában már csak 88 fő volt (KSH, 2020). Ugyanakkor tapasztalataink alapján elmondhatjuk, hogy a magyar állam menekültügyi eljárásában részt vevő, menekültnek, oltalmazottnak vagy befogadottnak elismert harmadik országbeli állampolgárok munkaerőpiaci elhelyezkedését segítő szolgáltatások további fenntartása indokolt, noha igénybevételük esetleges, a korábbi igényekhez képest alig érezhető. Az ilyen szolgáltatások nélkül a legális munkavállalás elérése sokkal nehezebb, és megnövekszik annak esélye, hogy a szürke- vagy a feketegazdaság szívja el az érintetteket. Ha ez megtörténik, e csoportok a társadalom perifériájára kerülhetnek, ami jelentősen csökkenti az integráció esélyét, s nagy valószínűséggel akadálya lehet a társadalom főáramába való bekerülésnek.

A tevékenység etikai és racionális dimenziói

Mind az európai, mind a hazai jogszabályok egyértelműen rögzítik, hogy a menekültként elismert személyeket a magyar állampolgárok jogai illetik meg (Met, 2007). A rendezett jogállású személyek, akik együttműködnek a hatóságokkal, a munkavállalás tekintetében is

azonos jogokkal bírnak, amit csak kivételes esetekben korlátoznak a nemzeti jogszabályok.[1] Minden közösség, társadalom elemi érdeke, hogy az általa befogadott személyek lehetőséget kapjanak kötelezettségeik és jogaik gyakorlására, ezáltal megismerjék a társadalmi normákat, elsajátítsák azokat a szabályokat, amelyek megalapozzák és biztosítják a társadalmi együttélés feltételeit. A Szeretetszolgálat hivatásának megfelelően, sajátos tevékenységi körében, munkaerőpiaci és foglalkoztatási integrációval foglalkozó nonprofit gazdasági társasága keretein belül, elsősorban szaktudására és kompetenciájára alapozva kívánta elérni célkitűzéseit: a rászoruló, jelen esetben a származási országukat elveszítő, eredeti közösségükből kiszorult, megélhetési gondokkal küzdő személyek integrációját a munkaerőpiaci segítő szolgáltatás eszközrendszerével. Meggyőződésünk, hogy a személyes szükségletekre reagáló támogató szolgáltatások révén nem csupán munkához és megélhetéshez juttathattuk ügyfeleinket. A projekt során szerzett tapasztalatok, amelyeket egyrészt a munkába helyezett emberek, másrészt az őket befogadó munkahelyek vezetői, munkatársai révén szereztünk, igazolták, hogy valódi befogadó közösségek megtalálásával és fejlesztésével létezik sikeres integráció.

A találkozások kultúrája

Tanulmányunk további részében ennek nagyon egyszerű, mindennapi tapasztalatát szeretnénk megosztani. Látható, hogy a bármilyen szempontból segítségre szoruló emberrel végzett munka csak akkor lehet sikeres, ha vele együtt, közösen valósítjuk meg, emberi méltóságának messzemenő tiszteletben tartásával. Számos, olykor valóban lényeges kulturális és tradicionális különbözőség ellenére is előmozdíthatja munkánk sikerét az a viszonyulás, hogy a másik embert egyszerűen „csak" a maga természetességében ismerjük fel, elemi szükségleteivel, vágyaival, motivációival. XVI. Benedek pápa az elvándorlók és menekültek világnapja alkalmából 2010 szeptemberében megfogalmazott szavait támasztják alá munkánk során szerzett tapasztalataink: „Az emberek közötti testvériség olyan – néha meglepő – kapcsolat megtapasztalása, amely szorosan egyesít a tőlem eltérő másikkal, egyszerűen abból a tényből kifolyólag, hogy emberek vagyunk. Ha ezt a kapcsolatot felelősséggel elfogadjuk és átéljük, akkor erősíteni fogja a közösség életét és a javak elosztását mindenki, különösen az elvándorlók között; támogatni fogja önmagunk odaajándékozását másoknak, mások javára, minden ember javára, a helyi, az országos és az egész világra kiterjedő politikai közösségben" (XVI. Benedek, 2010).

Ugyanitt olvashatjuk: „…mindenkin segíteni kell, aki otthona vagy hazája elhagyására kényszerült, hogy így megtalálhassa azt a helyet, ahol békében és biztonságban élhet,

1 – Met. 10. § (2): „A menekült b) nem tölthet be olyan munkakört, illetve feladatkört, továbbá nem viselhet olyan tisztséget, amelynek ellátását jogszabály magyar állampolgársághoz köti."

dolgozhat a vendéglátó országokban, magára veheti a fennálló jogokat és kötelességeket, részt vehet a közjó építésében, nem feledve az élet vallási dimenzióját sem" (XVI. Benedek, 2010). Szakmai teamünk tudásának megfelelően az egyéni élethelyzethez és lehetőségekhez igazodó munkahely megtalálásában és az abba való sikeres beilleszkedésben vállalt támogató feladatokat. Projektünk megtervezésekor szem előtt tartottuk, hogy ebben a munkában csak egyéni, személyre szabott módon, körültekintően szabad dolgoznunk. Az aprólékos előkészítés és a teljes integrációs folyamat kézben tartása elengedhetetlen feltétele a sikernek. Sikernek nem csupán egy megfelelő állás megtalálását és gyors betöltését tekintettük, hanem a lehető legszélesebb, de még éppen szükséges környezet bevonását is ebbe a személyes munkába. Így lehet elérni, hogy a leendő munkatársak ne idegenként, hanem társként várják ügyfeleinket. Mindig meg kellett találni a megfelelő személyt, aki vezetőként, mentorként támogatta őket. A felkészítés folyamata során különös figyelmet fordítottunk a munkahelyi kultúra megismertetésére, a helyi normák bemutatására. E munkaszocializációs folyamat révén nem csupán egy-egy konkrét munkahely szabályai ismerhetők meg, hanem általuk a munka világában megnyilvánuló és egyben annál alapvetőbb társadalmi normarendszer is feltérképezhető. Véleményünk szerint leginkább így várható el, hogy ne csupán a környezet, de a támogatott személy is befogadóvá váljon, és interiorizálja a hagyományosan európai, illetve sajátosan magyar közösségi normákat. A befogadó környezet, munkahely és a segített személy kölcsönös elfogadása, tisztelete és az együtt dolgozó emberek személyének megbecsülése biztosíthat csak esélyt a valódi integrációra.

Ebben a kontextusban érthető meg Benedek pápa utalása Szent II. János Pál 2001-es béke világnapi üzenetére: „…a bevándorlók kötelessége, hogy beilleszkedjenek a befogadó országba, tiszteletben tartva annak törvényeit és nemzeti azonosságát" (XVI. Benedek, 2010). Az egyéni szükségleteket figyelembe vevő, időigényes személyes munka ad lehetőséget arra, hogy a beilleszkedésnek ezeket a feltételeit biztosítsuk, még akkor is, ha tevékenységünk nem lépi túl a munka világának határait.

A támogatásra szoruló embert csak személyes találkozások révén tudjuk kimozdítani nyomasztó helyzetéből. Ez a tapasztalat minden eddigi programunk révén egyre erősebb meggyőződést alakított ki bennünk. Erre utal Ferenc pápa is, amikor a találkozások kultúrájáról beszél: „Sürgetem továbbá annak szükségességét, hogy minden módon ösztönözzük a találkozás kultúráját, megsokszorozva ezáltal a kultúrák közötti csere lehetőségét, dokumentálva és elterjesztve az integráció jó gyakorlatait, és olyan programokat fejlesztve, melyek a helyi közösségeket előkészítik az integrációs folyamatokra" (Ferenc pápa, 2017).

A migráns- és menekültspecifikus munkaközvetítő és tanácsadó iroda indítása és működtetése

A legálisan Magyarországon tartózkodó, integrálódni akaró harmadik országbeli állampolgárok (jellemzően menekültek, oltalmazottak, befogadottak)[2] elhelyezkedési, munkahelymegtartási segítése volt a célja annak a projektnek, amelyet 2016-ban indítottunk el.

Munkaképes korú, rasszuk, vallásuk, nemzetiségük, politikai nézeteik vagy meghatározott társadalmi csoporthoz tartozásuk miatt a származási országukban üldözésnek kitett, Magyarországon nemzetközi védelembe vett személyek nem találták a kapcsolatot a magyar munkaerőpiaccal. Nem beszélnek magyarul, iskolai végzettségük nincs, nem rendelkeznek bizonyítható okirattal, vagy az nehezen konvertálható, nem az európai munkakultúrában szocializálódtak, és kiszolgáltatottak. Munkavállalói jogaikért nem tudnak kiállni, és jórészt arról sincs információjuk, hova fordulhatnának megélhetést biztosító, legális munkáért. Ugyanakkor egy nemzetközi védelemben részesülő személy vagy hozzátartozója révén tartózkodási kártyával rendelkező harmadik országbeli állampolgár jogilag egyenrangú a magyar álláskeresővel. A foglalkoztatóknak azonban erről nincs tudomásuk, márpedig ők az általános munkaerő-hiányos állapottal küzdenek, amely a hazai gazdaság fejlődésének az egyik legnagyobb gátja. Nem talál egymásra a két oldal. Munka és jövedelem nélkül nem valósulhat meg a sikeres integráció, de még a létfenntartás sem.

Szolgáltatásunkkal azokon segítettünk új megközelítéssel, kreatív eszközökkel, akik Magyarországon kívántak megtelepedni.

A hátrányos helyzetű munkavállalói csoportokkal kapcsolatban szerzett korábbi tudást hasznosítottuk a menekültekkel és migránsokkal végzett munka során. Ezt a tapasztalatot egészítettük ki a forprofit HR-es és a célcsoport-specifikus szociális szaktudással, és vágtunk bele valami egészen új konstrukcióba. Azt gondoltuk, egy külföldi állampolgár magyarországi integrációja akkor valósul meg, ha a munkaerőpiacon is teret kap a beilleszkedésre. Ez egyrészt biztonságos, hivatalos, saját munkajövedelmet jelent, másrészt a munka által az érintett megtalálja azt a másodlagos szocializációs teret, ahol tudást, kapcsolatokat gyűjthet. A felnőtt, munkaképes korú emberek számára ma Magyarországon ez a tér a munkaerőpiacon keresztül érhető el a legadekvátabban.

Ezért pályáztunk a Belügyminisztérium Menekültügyi, Migrációs és Integrációs Alapjának (MMIA) „A munkaerőpiaci szükségletekre reflektáló képzési programok és szolgáltatások kidolgozása, illetve működtetése a harmadik országbeli állampolgárok számára”

2 – A tevékenységünk által támogatott ügyfeleink legnagyobb részben olyan harmadik országbeli állampolgárok, akik a menedékjogi törvény szerint védelemben részesített menekült, oltalmazott, valamint befogadott emberek. A nemzetközi jog értelmében rájuk a visszaküldés tilalma *(non-refoulement)* vonatkozik.

elnevezésű kiírására. Ezzel lehetőséget kaptunk egy pilotprojekt megvalósítására, „Munkát Neked!" címmel.

További szolgáltatási elemként anyanyelvi tolmácsok segítették működésünket arab, fárszi, pastu, dari, szomáli, francia és spanyol nyelven. Ők általában olyan külföldi állampolgárok, vagy külföldön született, de az évek során magyar állampolgárságot szerzett emberek, akik az integráció folyamatában előrébb tartanak a most érkezetteknél. Munkájukkal, tanulmányaikkal, elért eredményeikkel, megszerzett nyelvi kompetenciájukkal sikeres életpályát, jövőképet mutatnak, és sokkal hitelesebb segítséget nyújthatnak, mint ha csak a nyelvi készség alapján választanánk szolgáltatót.

Újdonság: migráns- és menekültspecifikus munkapiaci tanácsadó iroda

Célunk olyan iroda nyitása volt, amely szektorok és gazdasági szférák közti együttműködésen alapszik oly módon, hogy közben elsősorban az ügyfeleknek (többségükben menekült és oltalmazott státuszú embereknek) biztosít integrációs lehetőséget a nyílt munkapiacon. Ugyanakkor a munkáltatói partnerek számára olyan motivált, tájékozott és felkészült munkavállalókat tudunk közvetíteni, akik a piaci igényeknek megfelelő, magas minőségű munkát képesek és szeretnének végezni.

Szolgáltatásunk középpontjában az egyén áll. Nem azt néztük, honnan érkezett, és – a letelepedési szándékon kívül – még az sem fontos, mi volt az eredeti úti célja a menekülőnek. Azt látjuk, hogy segítségre van szüksége. Nincs vagy korlátozott az ismeretségi hálója, nincs szakmai kapcsolatrendszere, nem beszéli a nyelvet, és nincs vagyona, amelyre támaszkodhatna.

A közvetlen gazdasági előnyökön túl segíteni kell az embert tehetségének, megküzdési képességének kibontakoztatásában és önálló egzisztenciája újraépítésében. Végül segíteni kell, mert ha a legális munkapiacról valaki nem tudja megszerezni a szükséges anyagiakat, akkor máshogyan kell megszereznie azokat. A feketemunka még kiszolgáltatottabbá teszi az egyént.

Migráns- és menekültspecifikus munkaerőpiaci tanácsadó és toborzó irodánkat 2017. január elején nyitottuk meg. Ez az iroda, mely projektünk fő megvalósítási helyszíne lett, a legfontosabb bázisa az általános tájékoztatási és alapvető mentorálási feladatok ellátásának, a toborzásnak és a kiválasztásnak, valamint a munkáltatókkal való egyeztetéseknek. Kifejezetten utcáról – a forgalmas, nyolcadik kerületi Népszínház utcáról – nyíló, budapesti üzlethelyiséget kerestünk, amelyet könnyen meg tud találni minden segítségre szoruló személy.

Munkánkat azzal kezdtük, hogy a nonprofit szférában teljesen újszerű elképzeléssel állítottuk össze stábunkat, amely a szociális és a humánerőforrás-oldalon egyaránt hatékonyan működik. A speciális tudások azt szolgálják, hogy naprakészen be tudjunk avatkozni, akár az ügyfél, akár a munkáltató oldalán mutatkozik kihívás. Munkánk attól újszerű, hogy fókuszunkban munkáltatói partnereink is éppen annyira jelen vannak, mint álláskereső ügyfeleink. Külön szolgáltatási csomagot dolgoztunk ki munkakereső ügyfeleinknek és munkáltatói partnereinknek.

A mentorálási, tanácsadási és asszisztenciafeladatokat kifejezetten erre a projektre érkezett szociális munkások látják el, akik sokéves tapasztalattal rendelkeznek a migránsokkal végzett segítőmunka terén. A munkáltatói kapcsolattartást, munkahelyfeltárást, a kiválasztást és szűrést pedig a forprofit szférából érkező HR-tanácsadó végzi, aki szintén erre a feladatra szerződött.

Kihívások a munkáltatói oldalon

A nemzetközi védelemben részesülő egyének Magyarországon személyi igazolványt, lakcímkártyát, társadalombiztosítási és adóazonosító jelet kapnak, és munkavállalás szempontjából a magyar állampolgárokéval megegyező jogkörrel, illetve kötelezettségi viszonyrendszerrel rendelkeznek. Azonban a munkáltatók nagy része erről nem tudott. Ettől a ponttól kellett elindítani a munkáltatói oldal érzékenyítését és megnyerését. Ha egy-egy szervezet megnyílt számunkra, fel kellett tárni a lehetőségeket és az együttműködés fókuszpontjait, majd bevonással, információadással és folyamatos támogatással kellett erősíteni a közvetlen munkahelyi vezetőket. A szervezetbe való bekerülésről a menedzsment dönt, de azért, hogy az adott személy megtartása sikeres-e, a közvetlen vezető a felelős. Éppen ezért az információadást két irányból, a felső vezetés és a közvetlen felettes irányából is le kellett folytatni.

Az elhelyezéseknél lényeges szempont volt, hogy minden esetben jól bevált protokollt követtünk. Irodánkban csak valós és legális pozíciókra toboroztunk, és a folyamatban a legelejétől (információnyújtás, toborzás, önéletrajzírás) a közepén át (interjúk, felkészítés, kísérés, személyes asszisztencia) egészen a végéig (betanulás és próbaidő vége) részt vettünk.

Ezzel a piacorientált elváráskövetéssel azt előztük meg, hogy a gondosan toborzott, kiválasztott személyek a tényleges munkahelyükön feleslegesnek érezzék magukat. Hozzáadott értéket teremtő munkákat kerestünk, ahol értelmes minden nap, és amelyet piaci fizetéssel ellentételeznek. Csak ezzel a hozzáállással lehetséges valóban beépíteni egy-egy munkavállalót a munkahelyi, illetve tágan értelmezett társadalmi viszonyrendszerbe.

A Magyarországon jelen lévő idegenellenesség miatt nagyon kockázatosnak tartottuk a teljesen ismeretlen munkaadókkal való kapcsolatfelvételt. Elérhetőségünket elsősorban

a szakmai hálózatokon, meglévő, biztonságos utakon keresztül kezdtük kiépíteni. Hosszas tárgyalássorozatok, informálás, a tévhitek eloszlatása és sok esetben a felesleges indulatok feloldása is a feladatunk volt.

Néhány tévhit:

1. Nagyon nehéz megfelelni a törvényességi feltételeknek. Bonyolult engedélyeztetési procedúra alá tartozik a menekültek, oltalmazottak foglalkoztatása.
2. Nem lehet kommunikálni a menekültekkel. Nem tudnak magyarul.
3. A menekültek nem hajlandók elfogadni a női irányítást. Ki tudja, munkahelyi helyzetben hogy fogadják a nőktől érkező feladatokat?

Ezzel szemben a valóság:

1. A menekülteknek és oltalmazottaknak, a letelepedett státuszúaknak (és bevándoroltaknak), valamint az EGT-állampolgároknak (és az ő hozzátartozóiknak) nem kell engedély – azt csak az egyéb státuszokban lévő harmadik országbeli állampolgároknak kell kiváltaniuk. Ez benne van az engedélymentes foglalkoztatásról szóló rendeletben.[3] Rendelkeznek a munkavállaláshoz szükséges összes dokumentummal, melyet a magyar állam bocsátott ki (személyi igazolvány, lakcímkártya, adókártya, tajkártya), így foglalkoztatásuk a magyar állampolgárokkal megegyező módon történik. E csoportok esetében csak egy kitöltött regisztrációs célú űrlapot kell postázni a foglalkoztatás helye szerinti munkaügyi központnak.
2. Sokuk beszél magyarul. Az tény, hogy akik csak három-négy hónapja vannak itt, nem tudnak magyarul, de az, hogy nem lehet velük kommunikálni, már nem mondható el. Egyrészt nyitottak a nonverbális kommunikációra, ehhez hozzászoktak. Másrészt a magyar viszonyokhoz képest a legtöbben jól beszélnek angolul. Sok, zömében alacsony iskolai végzettségű menekült/oltalmazott hátterű ember folyékonyan beszéli ezt a nyelvet, és szinte mindent ért, ami angolul hangzik el, és sok esetben otthonról már két-három nyelv tudását hozzák magukkal. A hosszú út során, míg Európába érnek, számtalan hatás éri őket, ezért a gyakorlatban tanulnak meg az angol mellett még egy-két másik nyelvet. Sokkal hamarabb kezdik el használni az új tudást, mint mi, magyar állampolgárok. A magyar nyelv csak egy lesz a már elsajátított hat-hét idegen nyelv mellett, amelyet hamar, jó kiejtéssel és elfogadható nyelvhelyességgel tanulnak meg.

3 – 445/2013. (XI. 28.) Korm. rendelet, 16. § (1) bekezdés b) pontja: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300445.kor

3. Gyakori félelem – ami nem is elsősorban nők oldaláról érkező kérdésként jelenik meg –, hogyan fognak a Magyarországon nemzetközi védelemben részesülő emberek (többségében afgán, szír, iraki állampolgárok) (BMH, 2017) beilleszkedni egy olyan munkahelyre, ahol női szeniorok, vezetők vannak. Elfogadják-e a vezetői utasításokat a nőktől? A Magyarországon elismert menekült, illetve oltalmazott emberek onnan kezdve, hogy Európába lépnek, különböző ellenőrző, segély- és ellátórendszerekbe kerülnek be, ahol a dolgozók között egyforma, olykor nagyobb arányban találhatók nők. Ez itthon sincs másképp: a hivatalokban, a segélyszervezeteknél, de még az útközben, általuk elérhető munkahelyeken is szinte csak női vezetők vannak. Tehát éppen annyi tapasztalatuk van női, mint férfi vezetővel. Aki esetleg nem találkozott hasonló helyzettel, de szeretne beilleszkedni, és új, biztonságos életet kezdeni, annak számára ez (is) normaként jelenik meg. Amit mi látunk, tapasztalunk, az alapján ez egyértelmű sikertörténet. Azok a menekült/oltalmazott státuszú emberek, akik az irodánkat felkeresik, a segítségünket kérik, és akiket munkához segítettünk, egyértelműen elfogadják az irányítást, együttműködők, tisztelettel bánnak a vezetőkkel, kollégákkal, akár férfi, akár nő az illető. Működésünk ideje alatt egyszer sem találkoztunk az említett problémával.

Kihívások a célcsoport oldaláról: elérni, behívni

A célcsoportot elsősorban szakmai útrendszereken keresztül értük el. A munkaerőpiaci mentorálás, közvetítés épp az a tevékenység, amelyet erőforrás hiányában a már a migrációs területen dolgozó szakmai szervezetek nehezen tudnak felvállalni. Ők egy sor más, nagyon fontos integrációs munkát végeznek. Ahol az ő munkájuk véget ér, onnan indul a mi feladatunk. Ha van az egyénnek lakhatása, kapott meleg ruhát, rendben vannak a papírjai, akkor elkezdhetjük a munkakeresés támogatását. Már a kezdetektől együttműködünk az egyéni esetkezelést nyújtó partnerszervezetekkel, hiszen irodánkban akkor indulhat el az álláskeresés, ha ügyfelünk aktuálisan nem küzd krízishelyzettel, és alapvető szükségletei kielégültek.

Az állampolgárságot tekintve legtöbb ügyfelünk afgán, szír, nigériai, szomáliai és iraki volt. Ha azonban a nemzetiséget is a származási ország mellé illesztjük, sokkal színesebb a kép. Segítettünk pastu és dari anyanyelvű afgánoknak, voltak köztük tadzsikok és hazarák is. Volt olyan afgán, aki Afganisztánból érkezett, és volt, aki Pakisztánból. Nem egy afgán ügyfelünk soha nem élt Afganisztánban, mivel Iránban született, de ott afgán állampolgárságot kapott. Szíriából, Irakból és az észak-afrikai térségből egyaránt arab ajkú menekült/oltalmazott emberek érkeztek.

Munkánk előrehaladtával az új ügyfelek sok esetben nem a szociálissegítő-hálózaton keresztül érkeztek, hanem szintén menekült- vagy migránshátterű ismerőseiktől értesültek szolgáltatásainkról. Nemcsak nemzetiségben, a származási országot tekintve is nagyok az eltérések. Két férfinak is segítettünk elhelyezkedni az egyik munkahelyen. Mindketten Etiópiából érkeztek, és ugyanannak az amhara törzsnek a tagjai. Mégis egészen másfajta segítést igényelt a matematikatanár, mint a két-három osztályt végzett személy.

Az elért eredmények számokban kifejezve

Ügyfélszolgálati irodánkat 2017. január 1. és 2018. március 31. között 171 fő kereste fel munkakeresés céljából. A kiközvetített személyek száma 32 fő volt.

Az elhelyezettek fele szeretett azon a munkahelyen dolgozni, ahová sikeresen kiközvetítettük. Ez akkor is sikertörténetnek számítana, ha magyar állampolgárokról lenne szó, akik a szóban forgó alacsony képzettségi szintet igénylő munkaerőpiaci szegmensben helyezkednének el. Ez a siker nemcsak az adekvát módszerekkel végzett toborzásnak és kiválasztásnak, hanem a folyamatos mentorációnak, illetve munkáltatói támogatásnak köszönhető. És persze a dolgozni akaró és szerető, alkalmazkodó ügyfeleknek.

A munkánkat maximális hatékonyság mellett végeztük. Két főállású munkapiaci tanácsadó és egy négyórás HR-tanácsadó munkájának az eredménye ez a lista, amely nemcsak a számok terén jelentős, hanem az értékek szintjén is fontos szemléletformálást hozott. Partnereinkről elmondhatjuk, hogy bátor és valóban felelős foglalkoztatóként működnek. Nem, illetve nem elsősorban a CSR[4] oldaláról fogták meg a helyzetet, amelynek a mai Magyarországon nem is lenne igazán marketingértéke, hanem a felelősséget, a gondoskodást találták meg ezekben a kapcsolatokban. Amit nyertek, azok a részben vagy akár teljes egészében integrálódott – a nyelvet beszélő, a környezet elvárásaihoz alkalmazkodó – kollégák, akik nagyon elkötelezettek a munkájuk és a munkaadójuk iránt. A munkáltatók már folyamatosan keresik a HR-tanácsadó kollégát, és érdeklődnek az új munkavállalói csoport után.

A sikeres elhelyezés lépései

Valós munkahelyek feltárása

Akkor sikeres az integráció, ha a munkaviszony olyan tevékenységre irányul, amely valós és értékteremtő, azaz a szervezet számára releváns. Ezért a valós piaci igényeket kell felmérni, és azokra kell válaszolni. Az ügyfeleink képességeit, tapasztalatait ismerjük, és ezeknek megfelelő iparágakban igyekeztünk megtalálni a foglalkoztatókat, akik nyitottak migránsok fel-

4 – CSR – Corporate Social Responsibility: társadalmi felelősségvállalás.

vételére. Az utóbbi időszakban ez volt az egyik legnagyobb kihívás. De olyan nagy mértékű lett a munkaerőhiány egyes fizikai munkakörökben, hogy a magyarokkal régóta fel nem tölthető pozíciókat külföldieknek ajánlották fel a munkáltatói partnereink.

Nagyon széles spektrumról érkeztek ezek a partnerek: volt köztük multinacionális étkeztető cég magyar leányvállalata, egyházi fenntartású intézmény, magyar kis- és középvállalat, magyar szállodalánc egyik tagja.

A munkahelyfeltárásnál sokirányú tevékenységet kell folytatni. Egyrészt a felső vezetést, a menedzsment egy-egy elkötelezett tagját is be kell emelni a projektbe, aki a legfelsőbb szinten támogatja a sokszínűséget, illetve operatívan meghatározza a kiválasztás folyamatát. Emellett a szervezeti egységek vezetőit is ebben a körben kell tájékoztatni a projektről, illetve mindennemű információs hátteret meg kell adni ahhoz, hogy nyitottá válhassanak a befogadásra. Az ő feladatuk a későbbiekben a közvetlen csoportvezetők érzékenyítése, megnyerése és a közvetlen kollégák felvilágosítása. Csúcsvezetői elköteleződés nélkül nincs siker, de a kudarc elsősorban a közvetlen vezető és a kollégák hozzáállása miatt következhet be.

Ahhoz, hogy elkezdődhessen a toborzás, elengedhetetlen a megfelelő munkavállalói profil elkészítése. Ennek tartalmaznia kell a szükséges szakmai, személyiségbeli és szociális kompetenciákat. Sok esetben a munkáltató az egyszerű, fizikai munkaköröknél nem gondol arra, hogy ezek szükségesek, mivel csak a fehérgalléros munkáknál tűnik fontosnak a pontos kompetenciatérkép. Azonban azt láttuk, hogy akár egy mosodai alkalmazott vagy egy konyhai kisegítő dolgát is megkönnyíti, ha olyan kompetenciájú egyén érkezik a szervezethez, akinek nem esik nehezére a beilleszkedés, hiszen olyan képességekkel bír, amelyek ott kulcsfontosságúak.

Szintén fontos eleme a profilnak a tevékenységlista, ugyanis ez alapján dől el, mennyire lesz motivált az egyén a feladat ellátásában.

Az a személy válik munkaképessé, akinek az alapvető önfenntartási lehetőségei adottak. Ha legalább átmenetileg megoldott a lakhatása, és az étkezése sem a majd megkeresett jövedelemből lesz megoldva, akkor lehet megtenni az első lépéseket a munkaerőpiacon.

A másik fontos szűrési szempontot az egyénnek azok a kompetenciái jelentik, amelyek egy európai munkahelyen alapvetően szükségesek. Például a pontosság, az együttműködési és a megfelelő kommunikációs készség olyan alapkompetenciák, amelyek nélkül nem fog tudni beilleszkedni az illető. Az ügyfeleknek a kiválasztási folyamat során többször is vissza kellett jönniük az irodánkba, a kapott feladatokat el kellett végezniük, fel kellett készülniük – nekünk pedig a releváns információkat többször is el kellett ismételnünk. Ezáltal önmagában is olyan laborkörülményt biztosítottunk, amely alkalmas ezeknek a képességeknek a fejlesztésére. Olyan kompetenciákra fókuszáltunk az egyéni találkozók alkalmával, melyek-

kel nagy valószínűséggel beazonosítható az egyén időhöz való viszonya, együttműködési készsége, figyelme és összpontosítása, kommunikációs szintje és valódi motivációi.

A szociális munkás szűrése után a HR-tanácsadóhoz olyan személyek kerültek, akikkel a szociális, migránsspecifikus tudással rendelkező szakember már általában minimum egy hónapja dolgozik. Az egyéni mentorálás már elkezdődött, ami a munkaviszony fenntartását is nagyon eredményessé teszi a későbbiekben.

Minden jelölttel minden pozícióra egyenként interjúztunk. Fizikai munkaerő kiválasztása esetén nem szükséges kompetenciaalapú kiválasztási folyamaton végigmenni, ilyenkor inkább csak csoportos toborzás és informálás szokott megjelenni, de mi olyan technikát használunk, amely rendszerint a magasabban kvalifikált munkaerő kiválasztásánál jelenik meg.

Mivel speciális munkavállalói csoportról van szó, ennek megfelelő kiválasztási módszereket is kell használni. Ha angolul nem tud, vagy azt nem anyanyelvként használja a jelölt, akkor minden esetben tolmáccsal kell segíteni a munkát, hogy minden információ tökéletesen átérjen a hallgatóhoz. A munkavégzés helye, a munkaidő beosztása, a fizetés összege, gyakorisága vagy az elvégzendő feladatok sora esetünkben olyan információt jelent, amelyet a folyamat legelejétől kell mondani. Mi nagyon nagy hangsúlyt helyeztünk arra, hogy a rajtunk keresztül felvett munkavállaló már a munkaadói, második körös interjúra úgy jusson el, hogy pontosan tudja, milyen feladatokat fog végezni, milyen időkeretben, hol lesz a munkavégzés helye, és mekkora a kompenzáció. Minden másról csak ezek után lehet beszélni.

Az általunk előinterjúnak nevezett kiválasztási eszköz már minden esetben a munkáltatói igényekre fókuszál.

A munkavállalás és a munkakész állapot másik fontos mozzanata a jelölt mentális felkészültsége a munkába állásra. Menekültekről beszélve a poszttraumás stressz szindróma felismerése nagyon fontos, és azt is látni kell, mennyire képes az egyén feldolgozni a vele történteket, illetve hol tart a megküzdéssel. Ha akut fázisban van, akkor nagy valószínűséggel nem fog tudni helytállni egy új munkakörnyezetben.

Minden ügyfél egyéni látás- és bánásmódot igényel. Van olyan, aki az életkorából adódóan még soha nem dolgozott munkahelyen. Neki másodlagos szocializációs időszakra kell felkészülnie. Másnál a nyugat-európai munkahelyi minták adnak erős példát.[5] Náluk épp a magyar valósággal való találkozás lehet sokkszerű. A magyar munkaadó sok esetben nem

5 – Ügyfeleink jelentős része Magyarországról más, nyugati országba távozott, és idővel onnan tért vissza hazánkba.

ugyanolyan feltételekkel alkalmazza a munkavállalót, ahogy azt nemegyszer Nyugat-Európában megszokta a jelölt. A magyar bérszínvonal is nagyon távol van például a svédtől.

Ajánlás a munkáltató felé

Hatékony kiválasztási eszköz az, amit ma már sok munkáltató maga is kér: a személyes ajánlások. Mentori és HR-es szemszögből írunk öt-hat mondatot a munkakörrel kapcsolatos, az interjúztatás vagy a közös munka egyéb fázisában kialakult tapasztalatok alapján. Sok esetben a kész önéletrajz nem tartalmaz minden adatot, tapasztalatot, a jelölt motivációit, az egyéni benyomásokat meg főleg nem. Ennek pótlására, kiegészítésére jó ez a személyes kiajánló levél. Természetesen emellett is előfordul, hogy már a kiválasztásnak ebben a fázisában úgy dönt a munkáltató, hogy mégsem szeretne az adott munkavállalóval megismerkedni.

Az egyik, ha nem a legfontosabb eleme ennek az eszköznek a szakmai és emberi őszinteség. Nem titkoljuk el azt sem, ha az egyén és a munkaköri profil között jelentős eltérést találtunk, ha a szakmai tapasztalat csak hasonló ahhoz, amit a munkaadó keres; ahogy azt sem, ha a közös munka során olyan személyiségjeggyel vagy magatartással találkoztunk, amely nehézséget vetíthet előre. A munkáltatók – már csak a munkaerő-hiányos időszak miatt is – általában túllendülnek ezeken a nehézségeken. Azonban nem tehetjük meg velük, hogy nem jelezzük azt, amit észleltünk. Nekünk ugyanolyan fontos a velük való kapcsolattartás, az ő partneri hozzáállásuk, mint az ügyfeleink véleménye, bizalma.

Azért is lényeges, hogy szakmai véleményünket eljuttathassuk a munkáltatóhoz, mert ezen a területen is ugyanúgy létezik *„namecheck”,* mint bármely más munkaközvetítőnél. A munkáltatónak azért kell elküldeni a kiajánlást, hogy visszajelezhessen, ha már egy másik szervezettől kapott ugyanarra a személyre ajánlatot.

Az a jelentős különbség a forprofit kiválasztáshoz képest, hogy ott egymás ellenében kell ezt megtenni, itt viszont egymást segítjük, hiszen a véges erőforrást mindenki inkább arra fordítja, ahol nagyobb a szükség. Ha egy munkáltatót, pozíciót, illetve ügyfelet valaki már kezel, akkor azzal a másik szervezetnek nincs dolga. Illetve érdekes jelenség, ha a kiajánlott egyén több esetben már szerzett tárgyalási vagy akár munkatapasztalatot is az adott munkáltatónál.

Ha az önálló munkakeresésre már képes ügyfél felkeres minket, hogy a munka világával kapcsolatos valamely kérdésben iránymutatásra van szüksége, természetesen megteszünk minden tőlünk telhetőt. Ugyanakkor az irodát elsősorban olyan tevékenységek számára tartjuk fenn, amelyek révén azokat támogatjuk, akik önállóan elvesznének a munkakeresés útvesztőjében.

Helyszíni bemutatkozás

A kiválasztás következő kulcsfontosságú lépése a közvetlen és az esetenként fontos közvetett vezető jelenlétében zajló interjú.

A jelöltet minden esetben fel kell készíteni arra a kiválasztási folyamatra, amelynek részesévé válik. Az a tapasztalat, hogy mindig több személy jelenik meg a foglalkoztató oldaláról, mivel unikálisnak számítanak a menekültháttérű egyének. Ha erre is számít a pályázó, nem éri váratlanul a helyzet. Viselkedésszocializációs szempontból is fel kell készíteni a jelöltet az interjúra: például a sapkát, kabátot le kell venni, a telefont ki kell kapcsolni, Magyarországon milyen ruházatban illik megjelenni – ezek mind-mind fontos tudnivalók. A közlekedés szempontjából is lényeges a helyszín megismerése. Éjszakai, kora hajnali, késő esti munkahelyi érkezésre-távozásra is fel lehet ezzel készülni.

Minden esetben anyanyelvi tolmáccsal kísértük interjúra jelöltjeinket (kivéve persze, ha az angolt anyanyelvként használták). A releváns információkat csak így lehet pontosan átadni nekik.

A helyszín bejárása, a vezető megismerése azért is jelentős esemény, mert sok esetben a jelölt itt kap – még mindig csak hozzávetőlegesen, de – valamennyire meghatározó képet a munkáról. Hol, milyen körülmények közt és mit is kell dolgoznia. A gondos előkészítés ellenére sok esetben csak ekkor körvonalazódnak a feltételek. Az is kiderülhet, hogy van valami, ami riasztó: a zajok, a hangok, a munka természete, vagy a főnök személyiségében, beszédmódjában, mimikájában talál valamit a jelölt, ami ijesztő számára. Sokkal alacsonyabb kiválasztási költséggel jár, ha ebben a helyzetben visszakozik, mint ha végigmegy a teljes beléptetési folyamaton, és az első napok után nem jelenik meg többet a munkahelyén.

A beléptetéshez nyújtott segítség

Magyar munkavállalók esetén is előfordul, de a külföldieknél fokozottan, hogy a beléptetés mozzanatai közt elvész az egyén. Eltűnik a foglalkozás-egészségügyi orvosi vizsgálat – munkaügyi adminisztrációs folyamat közben. Ezért az általunk kialakított protokoll szerint az első interjútól az első munkanap első néhány órájáig személyesen kísérjük az ügyfelet. A munkaügyi adminisztráció, a foglalkozás-egészségügyi orvosi vizsgálaton való részvétel, a belépés tennivalóinak megbeszélése és a betanulás első órái tartoznak ebbe a szolgáltatási körbe. Nagyon erős támogatás ez mind az ügyfelek, mind a munkáltatók számára, és nem utolsósorban mindkét fél működésmódjáról fontos információk birtokába kerülünk. A munkáltatói visszajelzések alapján lényegesen jobb a beilleszkedése az így mentorált egyéneknek, mint azoknak, akik nem kapják meg ezt a szakszerű segítséget.

Az intenzív, tolmáccsal segített mentorálás szolgáltatása alapesetben a próbaidő egésze alatt jár, de ha speciális helyzet merül fel, később is segítünk. A munkáltatók figyelmét arra is fel szoktuk hívni, hogy ha visszajelzést szeretnének adni a dolgozóknak, szintén tudunk tolmácsot vagy szakmai támogatást biztosítani.

További tervek

További innovatív megoldásokon is dolgozunk. A kékgalléros foglalkoztatásban sikerült olyan szolgáltatási szintet elérni, amely biztosan megelégedettséggel tölti el partnereinket és ügyfeleinket is. Kialakítottuk a meglévő piaci igényekre alapozott toborzási-kiválasztási-mentorálási módszereinket. Az utóbbi időben új szegmensek felé is sikerült kibővíteni tevékenységünket. Magasan iskolázott, nyelveket jól beszélő, a munkát inkább mentális szükségletnek, mintsem életviteli feltételnek tekintő emberekkel is elkezdtünk foglalkozni. Ehhez újabb lehetőségfeltáró módszerekre van szükség, munkáltatói és ügyféloldalon egyaránt.

Az ügyfélkör tekintetében jelentett megújulást a magyar gyökerű, venezuelai születésű személyek munkához segítése. Az ő munkaszocializációs folyamatuk más szintről indulhat, de egyéni karrierelképzeléseik nem feltétlenül egyeznek meg azzal, ami meglévő tanult kompetenciáikkal a hazai munkapiacon elérhető számukra. A célunk nemcsak az elhelyezés, hanem a hosszú távú munkahelymegtartás, illetve a munkaerőpiacon maradás, s így a munkahelyen keresztül maga az integráció.

IRODALOMJEGYZÉK

- XVI. Benedek pápa (2010): *Egyetlen emberi család – üzenet a vándorlók és menekültek 97. világnapjára,* 2010. 09. 27., https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=244 (letöltve: 2020. 07. 05.).
- BMH (2017): *Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal, Statisztikák,* 2017. február, http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=177&Itemid=1232&lang=hu (letöltve: 2020. 07. 06.).
- EUROSTAT (2018a): *Asylum statistics,* 3. ábra: Európai Unión kívüli menedékjogot igénylők száma az EU- és EFTA-tagállamokban 2016-ban és 2017-ben, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics (letöltve: 2020. 07. 06.).
- EUROSTAT (2018b): *Asylum applications (non-EU) in the EU-28 Member States, 2006–2017 (thousands),* 4. tábla: Menedékkérők számának alakulása 2017-ben az öt állam polgárait tekintve, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Asylum_applications_(non-EU)_in_the_EU-28_Member_States,_2006%E2%80%932017(thousands)_YB18.png (letöltve 2020. 07. 06.)
- Ferenc pápa (2017) *üzenete az elvándorlók és menekültek világnapjára,* 2017. 08. 15., http://uj.katolikus.hu/cikk.php?h=2481 (letöltve: 2020. 07. 05.).
- KSH (2018): *Magyarországra érkezett menedékkérők és a nemzetközi védelemben részesülők száma 2013–2017,* http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_wnvn001.html (letöltve: 2020. 07. 06.).
- KSH (2020): *Magyarországra érkezett menedékkérők és a nemzetközi védelemben részesülők száma 2016–2020,* http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_wnvn001.html (letöltve: 2020. 07. 06.).
- Met (2007): *2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról: 10. § (1).*
- Solymári Dániel – Győri-Dani Lajos (2016): *Gondoskodó kíséret – A Magyar Máltai Szeretetszolgálat szerepvállalása a migrációs krízis 2015-ös időszakában,* Budapest, Magyar Máltai Szeretetszolgálat.

EXPERIENCES OF THE HUNGARIAN CHARITY SERVICES OF THE ORDER OF MALTA IN JOBSEEKING AND LABOUR MARKET SUPPORT FOR THIRD-COUNTRY NATIONALS (TCNS)

Abstract

In response to the migrant crisis during the summer and fall of 2015 the Maltese Care Nonprofit Ltd under the aegis of the Hungarian Charity Service of the Order of Malta launched a labor market integration program for third country nationals. The program was supported by the Ministry of Interior's Refugee, Migration and Integration Fund.

Those working age persons who received international protection in Hungary due to being subjected to persecution in their country of origin could not connect with the Hungarian labor market.

They did not speak Hungarian, were typically poorly educated without any proof of record or with one that is not easily convertible, they were not socialized in the European work culture and were vulnerable.

Within the framework of the program implemented between 2016 and 2018 we established a migrant-specific labor market support office, where those affected received personalized assistance. The study portrays the program's developments and the experiences gained therein.

Keywords: refugee employment, cultural sensitisation, labour market mentoring, market-based placement, HR consultancy, recruitment and selection methodology

Előd Ágnes

Okleveles szociálpolitikusként 2002-től dolgozik HR-területen. Elsődleges tevékenységei: toborzás, kiválasztás, elhelyezés, illetve szervezetfejlesztés, képzés, készségfejlesztés. 2016-tól a Magyar Máltai Szeretetszolgálatnál harmadik országbeliek nyílt munkaerőpiaci elhelyezésével foglalkozik. Feladata a munkáltatókkal való kapcsolatfelvétel, a döntéshozatal támogatása, az érzékenyítés és a munkáltatás kapcsán a támogatás.

Kovács Gábor

Szociológus, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat munkatársa, a Máltai Gondoskodás Nonprofit Kft. ügyvezetője. Innovatív foglalkoztatási és munkapiaci programok és társadalmi vállalkozások fejlesztésével foglalkozik.

KIBOCSÁTÁS, TRANZIT VAGY BEFOGADÁS? A KÖZEL-KELETI MIGRÁCIÓ ASPEKTUSAI

N. RÓZSA ERZSÉBET

Absztrakt

A Közel-Kelet – a 2015-ös migrációs válság látszata ellenére – nemcsak kibocsátó, hanem tranzit- és befogadó térség is, ahol a migrációs jelenségek egyszerre is jelentkezhetnek. Földrajzi elhelyezkedéséből következően azonban tagadhatatlanul a Közel-Keleten keresztül érkezik az Európa felé irányuló népességmozgás, függetlenül eredetétől – ami azt is jelenti, hogy a Közel-Kelet változatlanul inkább tranzit-, mint kibocsátó régió.

A közel-keleti migráció – kibocsátás, tranzit és befogadás – konklúziójaként úgy tűnik, a migráció elsődleges célterületeit egyrészt a földrajzi közelség, másrészt a hasonló kulturális közeg befolyásolja. A fegyveres konfliktusok elől a nagy többség még mindig inkább a legközelebbi biztonságos területet választja, ugyanakkor, ha csak másodlagosan is, de az etnikai és nyelvi hasonlóság szintén szerepet játszhat.

Kulcsszavak: Közel-Kelet, kibocsátás, tranzit, befogadás, migráció

2015 óta a Közel-Kelet egy korábban Magyarországon kevésbé számontartott jelenséggel kapcsolatban került a közbeszéd és a politikai diskurzus előterébe: idehaza rövid ideig tartó migrációs hullám sokkolta a közvéleményt. Bár a kormány – többek között – gyors kerítésépítő lépéseinek hatására a migránsok gyakorlatilag teljesen eltűntek az országból, a médiában továbbra is folyamatosan jelen vannak. E migráció elsődleges forrásául általában a Közel-Keletet jelölik meg, annak ellenére is, hogy a kibocsátó országok általában (hozzánk viszonyítva) a Közel-Keleten túl helyezkednek el. Ennek egyik oka, hogy a tágabban meghatározott Közel-Kelet dél-délkelet felől mintegy körülöleli Európát, azaz Európa ebből az irányból csak a Közel-Keleten keresztül érhető el. (Sokkal tágabb földrajzi értelemben tulajdonképpen ez jellemző az európai kereszténység és az iszlám elhelyezkedésére is.)

Mindez azonban elfedi a tényt, hogy a Közel-Kelet felől Európába érkező migráció nem feltétlenül közel-keleti eredetű, gyakran csak áthalad a térségen, vagy éppen a térségen belül mozog. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy a nagy közel-keleti – politikai, katonai és/vagy gazdasági – válságok nyomában a Közel-Keletről is elindulhatnak és elindultak az Európába vágyók. A tanulmány a közel-keleti térség eme hármas jellegét (kibocsátó, tranzit és befogadó) kívánja vizsgálni.

Kibocsátás

A Közel-Kelet a legtágabban értelmezve az Atlanti-óceántól Észak-Afrika arab és berber népessége által lakott sávján és a Földközi-tenger keleti partvidékén keresztül az iráni–afgán/pakisztáni határig, a Földközi-tengertől és Törökországtól délre a Szaharáig, illetve az Arab-félsziget déli csücskéig tart. Ebben a térségben helyezkedik el a legtöbb arab identitású állam, Izrael, Törökország és Irán. Történelmileg az ókort követően a térség népei hódítókként jöttek Európába: 711-ben Tárik ibn Zijád arab hadvezér átkelt a Gibraltári-szoroson, és ennek a hódításnak a következtében jött létre az Ibériai-félszigeten a mór iszlám civilizáció, míg a 14. század végétől délkelet felől és a Földközi-tengeren az Oszmán Birodalom terjeszkedett Európába.

Az európai gyarmatosítás megjelenése – Napóleon egyiptomi hadjáratától (1798–1801) kezdve – megfordította a viszonyokat, amennyiben európaiak jelentek meg a korábban az Oszmán-Török Birodalom által Európától elzárt térségben. Az európai behatolás egyrészt az európai politikai, gazdasági és állami/államigazgatási struktúrák és érdekek oktrojálását jelentette a térségben (az „importált" állam formájában) (Badie, 2000), másrészt azt, hogy az itt élő lakosság lazább-szorosabb kapcsolatba került a gyarmatosítókkal. A francia gyarmati (Algéria), protektorátusi (Marokkó, Tunézia), valamint az olasz gyarmati (Líbia) kapcsolat, a brit–francia mandátumok ugyan elsősorban az európai jelenlétet mutatták a Közel-Keleten, azonban már ebben az időszakban is volt – ha eléggé szórványos módon is – bizonyos Európa felé mozgás a térségből. Az első nagy bevándorlási hullámot azonban a gyarmatok, illetve függő területek függetlenedése váltotta ki, amikor is az európaiakkal korábban együttműködő helyi csoportok biztonságosabbnak vélték, ha átköltöznek Európába – annál is inkább, mert több országban, így például Észak-Afrika nyugati sávjában a függetlenséget véres háborúkkal vívták ki.

Az európai helyzet tehát a 20. század elejéhez képest, amikor Európában – kivéve a Balkánt és Oroszországot – nem éltek muszlim (közel-keleti) közösségek, a 20. század közepére és azután gyökeresen megváltozott. Az európaiakkal együttműködő korábbi közel-keleti elit befogadásának morális kötelességét követően a következő bevándorlási hullámot a

gazdasági kényszerűség diktálta. A harmadik nagy hullám *raison d'être*-je az autoriter rendszerek elől menekülők befogadásának – ismét morális – kötelességérzete volt. Ez azonban a korábbiaknál jóval korlátozottabb mértékűnek bizonyult. Azt is meg kell jegyezni, hogy minden bevándorlási hullámnak voltak utóhatásai is, hiszen például a családegyesítés olyan kérés volt, amelyet nehezen lehetett megtagadni. Ennek feltételeit azonban egyre jobban szigorították.

Részben e morális kötelességérzet újabb hullámaként értelmezhetjük az „arab tavasz" következtében kialakult válságövezetekből, háborús környezetből menekülők befogadásának – kezdeti – készségét. Az „arab tavaszos" felkeléseket, vezetőváltásokat Európa kezdetben demokratizációs folyamatnak tekintette, még a polgárháborúk menekültjeiért is felelősséget vállalt. Az Iszlám Állam menekültjeinek befogadása szintén morális alapon is jelentkezett. Mindezek azonban komoly biztonságpolitikai kockázatokat is jelentettek, melyeket az uniós tagállamok különbözőképpen értékeltek: a hirtelen milliós számban jelentkező migránsok helyzetének kezelése óriási kihívást jelentett, szervezetileg, logisztikailag, pénzügyileg egyaránt. További gondot okozott a harcosok, terroristák kiszűrése, ami egy ekkora hullámban szinte megoldhatatlan feladat. Hozzá kell tenni, hogy a korábbi közel-keleti háborúk általában nem váltottak ki ilyen vagy ilyen mértékű befogadókészséget Európából, viszont a régebbi fegyveres konfliktusok elől menekülők soha nem is jelentek meg ilyen számban Európa határain, hanem inkább a közel-keleti térségen belül maradtak (lásd később).

Gyakran felmerült a kérdés, hogy vajon ezek a menekültek és/vagy bevándorlók miért éppen Európát választották úti céljuknak. A földrajzi közelség csak az egyik, bár nagyon is reális ok. Emellett Európa – gazdasági fejlettsége okán – komoly vonzerővel rendelkezik, a jóléti állam modellje és a szociális juttatások széles körben ismert tények, még akkor is, ha a részletekkel a bevándorlók nincsenek tisztában. Mindezt az Európai Unió és/vagy egyes tagállamai által a térségben végzett humanitárius tevékenység, illetve a mára mindenütt elérhető média transzparens módon alátámasztja. Végül azt sem szabad elfelejteni, hogy Európában 1945 óta béke van, ami a háborús konfliktusok közepette szintén vonzó tényező.

Azonban a közel-keleti bevándorlás adatai – 2015 előtt és után is – „feloldódnak" a muszlim migráció ennél sokkal tágabb fogalmában, amely egyrészt egy címszó alatt kezeli a közel-keleti bevándorlókat a Közel-Keleten túlról (szubszaharai Afrika, Közép- és Délkelet-Ázsia) érkezőkkel, és gyakran magában foglalja az innen érkező nem muszlim, azaz leginkább keresztény menekülőket – még akkor is, ha számuk viszonylag csekély. Másrészt elfedi azt az igen lényeges tényt, hogy nem beszélhetünk egyetlen iszlámról, hanem tulajdonképpen „iszlámokról", az iszlám értelmezésének, kulturális közegének, helyi szokásokkal átszőtt gyakorlatának különböző változatairól kellene szólnunk (Rostoványi, 1998).

Mindez azért lényeges, mert a muszlim bevándorlók sem útközben, sem Európában nem alkotnak egy közösséget, aminek azután számos politikai, kulturális, de akár biztonságpolitikai következménye is van vagy lehet.

A 2015 előtti adatok szerint Európában (beleértve Oroszországot és a Balkánt is) mintegy húsz–huszonöt millió muszlim élt, ebből az Európai Unióban tizennégymillió. Ez a szám a 2015-ös migrációs hullám következtében 2016-ra megközelítette a huszonhatmillió főt, ám maguk a számok az Európán, illetve az Európai Unión belüli területi eloszlásról semmit nem mondanak. Az EU legnagyobb muszlim népességgel rendelkező államai egyrészt a korábbi gyarmattartók, közöttük is Franciaország (2010-ben 4,7 millió, azaz 7,5 százalék → 2016-ban 5,7 millió, azaz 8,8 százalék), másrészt a fellendülő gazdasági (munkaerő-)keresletet államközi szerződéssel kielégíteni kívánók, elsősorban Németország (2010-ben 4,8 millió, azaz 5,8 százalék → 2016-ban 4,95 millió, azaz 6,1 százalék) voltak. Ugyanakkor az új uniós tagok közép-európai sávjában, valamint az unió – földrajzi értelemben vett – peremországaiban (Portugália, Írország, Finnország) a muszlimok száma szinte elenyészően alacsony, még az egy százalékot sem éri el (bár 2016-ra Írországban és Finnországban meghaladta ezt az értéket) (Pew, 2017).

Az előző évtizedek statisztikái azt mutatták, hogy évtizedenként egy százalékkal nőtt Európában a muszlim lakosság aránya. A 2015-ös migrációs hullámot követően a Pew Research Center három forgatókönyvet vázolt fel, melyek szerint a 2016-ban mért 4,9 százalékos arány 2050-re „zéró bevándorlás" esetén 7,4 százalékra, közepes mértékű bevándorlás esetén 11,2 százalékra, magas migrációs nyomás esetén tizennégy százalékra nőhet. Ugyanakkor az elemzés arra is felhívja a figyelmet, hogy „az európai muszlim lakosság mindhárom forgatókönyv szerint növekedni fog […] míg Európa nem muszlim lakosságának létszáma csökkenni fog. A migráció azonban valamelyest módosítja ezt a hanyatlást, amennyiben a közelmúltban Európába érkezők közel fele (negyvenhét százaléka) nem muszlim, hanem legnagyobb arányban keresztény" (Pew, 2017). Azt is meg kell jegyezni, hogy ennek az aránynak az alakulásában (és számításában) a demográfiai mutatóknak is jelentős szerepük van. Ismert, hogy az európai népesség száma csökken, az európai családok, bár területenként és társadalmi környezetenként eltérő mértékben, egyre kevesebb gyermeket nevelnek. Kevésbé ismert azonban az a tény, hogy mára ez a tendencia – a korábbi évtizedekhez mérten jelentősen kevesebb gyermek vállalása – a Közel-Keleten is érvényesül, az európai muszlim közösségekben pedig egyenesen az európai átlaghoz közelít: a korábbi 2,3 százalékos születési arány mára 1,4 százalék körül jár.

A Pew előrejelzése szerint éppen ezért, bár az európai muszlimok aránya 2050-re jelentősen nőni fog a nem muszlimok rovására, a becslés és a legnagyobb növekedéssel számoló forgatókönyv szerint sem fogja meghaladni a tizenöt százalékot (Pew, 2017).[1]

Tranzit

A Közel-Kelet mint a migráció tranzitútvonala részben a szubszaharai Afrika, részben Közép-Ázsia és Délkelet-Ázsia felől képez egyfajta hidat Európa felé. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a Közel-Keletről kiinduló vagy azon áthaladó migrációnak nem csak és nem kizárólag Európa a célpontja: sokan indulnak egy másik arab állam felé (például a Perzsa-öböl gazdag arab monarchiáiba),[2] vagy sokkal messzebbre, más, távoli kontinensekre. A tranzitmigrációnak hasonlók az okai, mint a Közel-Keletről Európa felé irányuló mozgásnak: menekülés háborús konfliktusok elől, jobb gazdasági körülmények vagy egyszerűen csak a békés élet lehetőségének keresése.

Maguk a nagy – Európa felé irányuló – tranzitutak általában földrajzi adottságok mentén akár az ókorig visszanyúló történetiségű kereskedelmi és karavánutak, melyek évszázadokon keresztül biztosították az áruk és emberek mozgását. Dél felől legalább három nagy útvonalat különböztethetünk meg: a nyugatit (Marokkón át), a középsőt (Líbián át) és a keletit (Egyiptomon, illetve Afrika szarván át). Az Iszlám Állam tevékenysége, valamint a szíriai polgárháború ugyanakkor Törökországon keresztül Irak és Szíria felől is folyosót nyitott, mely itt összeért a Közép-Ázsia és Délkelet-Ázsia felől Európába vezető útvonallal. Sőt ismert, hogy látva egyes európai országok készségét a háborús viszonyok elől menekülő szíriaiak befogadására, sokan szíriainak vallották magukat, akkor is, ha esetleg Közép-Ázsiából érkeztek (Kereszty–Julesz, 2016).

Számtalan tanulmány és történet szól arról, hogy a menekülők és/vagy migránsok[3] milyen körülmények között vannak úton, gyakran kitéve az embercsempészek kényének-kedvének. Ma sincsenek azonban pontos adataink arról, hogy útközben hányan haltak meg vagy tűntek el. (Az ENSZ Nemzetközi Migrációs Szervezete szerint a Szaharában kétszer annyian halnak meg útközben, mint a Földközi-tengeren; Reuters, 2017.)

1 – 2050-re a Pew a legmagasabb migrációs értékkel számolva 75,6 millió muszlimot feltételez az addigra 538,6 millióra növekedett teljes európai lakosságon belül. Meg kell jegyezni azonban, hogy minden ilyen előrejelzésnek az a feltételezés az alapja, hogy a folyamatok a jelenleg látható módon zajlanak tovább.

2 – Bár a tanulmány elején kijelölt térségben az arab népesség mellett irániak és törökök is élnek, az ő népmozgásuk tipikusan nem a térség más etnikumú országaiba, hanem a térségen kívülre irányul. Az izraeli migráció pedig Izrael különleges helyzete és története miatt különbözik a többi népmozgástól.

3 – A tanulmánynak nem célja a különböző nemzetközi jogilag elfogadott terminusok megkülönböztetése, aminek elsősorban az az oka, hogy nem áll rendelkezésünkre elegendő adat ezek következetes szétválasztásához. Éppen ezért a köznyelvi szóhasználatot igyekszünk követni, viszont ahol lehet, jelezni kívánjuk, hogy a menekült és a migráns között különbség van vagy lehet.

A migráció a tranzitországok számára is komoly problémát jelent. Egyrészt, ha más mértékben is, de itt szintén megjelennek mindazok a szervezeti, logisztikai, pénzügyi problémák, melyek a bevándorlók célországaiban, hiszen az úton lévők ellátásának, minimális életfeltételeinek biztosítása az adott ország belső rendjének, biztonságának feltétele. Nagyon fontos az adott ország többségi társadalmának viszonyulása a migrációhoz általában, de egyes csoportok vonatkozásában is. Hasonlóképpen az ellenőrizetlen személyek, harcosok, terroristák beszivárgása is problémát jelent. Azonban igen súlyos további gondot okoz, ha a tranzit „megakad", és a migránsok akarva-akaratlanul egy olyan országban ragadnak, ahova nem kívántak eljutni. Bár a tranzitállamok felállítottak táborokat ennek a helyzetnek a kezelésére, ezek elsősorban nemkívánatosak, hiszen rengeteg többletfeladatot rónak nemcsak az érintett államra, de gyakran a helyi közösségekre is. Másrészt a táborokban biztosított körülmények is nagyon változók lehetnek, akár egy országon belül is. Törökország a szíriai polgárháború kezdetén mintaszerű és a külföldi médiának is mutogatott táborokat hozott létre, miközben például a líbiai táborokról vagy például arról, hogy az algériai kormány hogyan hagyott magára több mint tízezer vándorlót a sivatagban, elrettentő adatok vannak (AP News, 2018).

A tranzit „megakadásával" kapcsolatban meg kell említeni a marokkói területbe ékelődő Ceuta és Melilla városokat, melyek jogilag Spanyolországhoz tartoznak, így az afrikai kontinensen az Európai Unió részei. Bár a két várost mára komoly kerítésrendszer védi az illegális migrációtól, az esetleg mégis sikeresen bejutókat kitoloncolják, így marokkói területen maradnak, és az ottani kormány feladata az ellátásuk vagy hazaszállításuk.

A tranzitállapot különleges esetét képezik azok a mozgások, amelyek során általában valamely fegyveres konfliktus elől a lakosság úgy menekül el, hogy feltételezi, a harcok végeztével visszatér eredeti lakóhelyére. Ez a típusú – átmenetinek gondolt – migráció ugyanúgy irányulhat az adott ország határain belül más területekre, mint az országhatáron túlra, jellemzően a szomszédos államokba. Ebben a vonatkozásban a Közel-Kelet történelmi konfliktusait kell említenünk, melyek hatalmas menekülthullámokat generáltak, azonban a lakosság többnyire nem térhetett vissza otthonaiba, így tartósan – regisztrált vagy regisztrálatlan – menekültként él a befogadó államokban, melyek így tranzitból befogadóvá váltak.[4]

Ugyanakkor szót kell ejteni még a – különösen az arab államok viszonylatában jelentős – munkavállalókról, akik azzal a feltételezéssel indulnak útnak, hogy néhány év múltán hazatérnek majd. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) adatai szerint 2015-ben mintegy harminckétmillió külföldi migráns munkavállaló élt az arab országokban. Míg az

4 – Kevés szó esik róluk, de érdemes megemlíteni az Egyiptomban „ragadt" szudániakat is, akiknek a helyzetét az egyiptomi–szudáni történelmi helyzet is alakította. Ezért ezeket a menekülteket és/vagy migránsokat a „Befogadás" alcím alatt foglaljuk össze.

elmúlt évek szíriai polgárháborúja következtében Jordániában és Libanonban 2015-re több millió szíriai migránst és menekültet tartottak számon, az Öböl menti arab monarchiákban az 1991-es iraki–kuvaiti háború előtt nagy számban dolgozó palesztinok helyét egyiptomiak vették át. Az Öböl menti arab monarchiákban világviszonylatban is nagyon magas a külföldi munkavállalók aránya, átlagosan az ezekben az országokban élők 80–90 százaléka (ILO, 2019).

A közel-keleti hazájukon kívüli munkavállalók, vendégmunkások között külön csoportot képeznek az Európában, főleg Németországban élő és dolgozó vendégmunkások, akiknek immár a harmadik generációja is Németországban született, él és dolgozik (N. Rózsa et al., 2017).

Befogadás

A közel-keleti befogadásnak három nagy csoportját említhetjük: (1) a programszerű befogadást, (2) az átmeneti (vagy annak vélt) befogadást és (3) az állampolgársággal véglegesített befogadást.

A programszerű befogadás: a zsidó ***alija*** Izraelbe

A közel-keleti migráció fentebb már említett hulláma mellett, mely a volt gyarmatokról a volt gyarmattartók felé irányult, különleges esetet jelentett és jelent a zsidó közösség vándorlása és bevándorlása a térségbe. (Meg kell jegyeznünk, hogy a térségben ezt ma is sokan egyfajta európai gyökerű gyarmatosításként értékelik.)[5] A zsidóság ókori „szétszórattatását" követően az európai – *askenázi* – zsidóság cionista mozgalma fogalmazta meg a 19. század utolsó harmadában politikai célként a visszatérést az ősapák földjére, ahol saját, zsidó államot hoznának létre, melyben a szétszóródott zsidókat befogadnák, összegyűjtenék. A cionizmus teoretikus fő műve Theodor Herzl *A zsidó állam* című könyve lett. Az európai zsidók kisebb csoportjai után a 20. századi európai zsidóüldözések, majd a holokauszt következtében az öreg kontinensen élő zsidók tömegei vándoroltak a Közel-Keletre (vagy máshova Európán kívülre), ahol 1948-ban kikiáltották Izrael Államot. Az Európán kívüli – *szefárdi, mizrahi* és *falassa* – zsidó közösségek Izraelbe vándorlása az államalapítást követő arab–izraeli háborúk következményeként értelmezhető, hiszen az ellenségeskedések következtében a közel-keleti és észak-afrikai közegben élő zsidó közösségek nagy többsége a kivándorlás mellett döntött, melynek egyik célpontja a zsidó állam volt.

5 – Az arab–izraeli konfliktus tárgyalása meghaladná ezen tanulmány kereteit, így itt csak magára a befogadásra fókuszálunk.

A világ zsidóságának mintegy egyharmada él ma Izraelben, ahol „a bevándorlás biztosítása és folyamatos fenntartása" állami feladat, a zsidó állam *raison d'être*-je és biztonságpolitikai kérdés is. Ezzel Izrael a Közel-Kelet egyetlen olyan állama, ahol a bevándorlás és befogadás – igaz, hogy csak a zsidókra vonatkoztatva[6] – állami program. Ugyanakkor az ország területén, illetve az Izrael által megszállt területeken élő palesztinok vonatkozásában újra meg újra felmerülő javaslat a palesztinok más országba telepítésének, kivándorlásuk ösztönzésének programja. Meg kell jegyezni azt is, hogy egyrészt nagyon nagy a két állampolgársággal rendelkező izraeliek száma, akik gyakran „kétlaki" életet élnek, vagy különböző helyzetekben átmenetileg akár el is hagyhatják Izraelt. Másrészt a Szovjetunió felbomlása után Izraelbe érkező mintegy egymillió orosz zsidó (vagy zsidó családtagja) érkezése óta nagyobb tömegű izraeli bevándorlás nem várható, bár bizonyos politikai események hatására kisebb növekedés időről időre tapasztalható (lásd az 1. táblázatot a tanulmány végén). (Például Franciaországból a 2015-ben a zsidó közösségeket ért támadásokat követően az Izraelbe vándorlás kimutathatóan megnőtt, majd – Benjamin Netanjahu felszólítása ellenére – újra visszaesett az előző évek szintjére; Shpigel, 2018.)

Átmeneti (vagy annak vélt) befogadás

A közel-keleti befogadás másik „típusa" a térségbeli konfliktus következtében elvándorlók és menekülők – gyakran átmenetinek vélt – befogadása. Ennek oka elsősorban a fegyveres konfliktusok elől menekülő lakosság elvándorlása/menekülése akár az adott országon belül, akár az országhatárokon túlra. A Közel-Kelet a 20. század közepe óta több ilyen nagy hullámmal küzdött, itt most a palesztinokat, az afgánokat, a kurdokat, az irakiakat és a legutóbbi ilyen hullámot jelentő szíriaiakat említjük.

A palesztinok

A Közel-Kelet első nagy népvándorlása, menekülése szintén Izrael Állam megalakulásához, az azt követő arab–izraeli háborúkhoz, illetve a palesztinai arabokhoz kötődik, akik éppen ebben a több évtizedes, máig megoldatlan helyzetükben váltak „palesztinokká" (Paragi, 2005).

A palesztinok első hulláma – az adatok szerint 710–720 ezer ember, az ott élő arab lakosság mintegy nyolcvanöt százaléka – Izrael kikiáltását követően hagyta el az új állam területét, és menekült a korábbi Palesztina mandátumterület Izraelen kívüli részére, a Jordán folyó akkor még transzjordániai ellenőrzés alatt álló nyugati partjára (Ciszjordánia) és a Gá-

6 – „A Kneszet által 1970-ben elfogadott definíció szerint zsidó az, aki zsidó anyától született vagy áttért, és nem követője más vallásnak" (Nagy V., 2005). „Minden zsidó, függetlenül attól, hogy hol született, izraeli állampolgár – alanyi jogon": https://www.jewishagency.org/aliyah/.

zai övezetbe, illetve a szomszédos arab országokba, Szíriába, Libanonba, Transzjordániába. (Meg kell jegyezni, hogy az Izraelen kívül maradt területekről viszont, ha jóval kisebb számban is, zsidók vándoroltak be Izraelbe.) Amikor az 1967-es háborúban Izrael újabb területeket foglalt el a szomszédos országoktól – Transzjordániától a Jordán folyó nyugati partját és Kelet-Jeruzsálemet, Szíriától a Golán-fennsíkot, Egyiptomtól a Gázai övezetet és a Sínai-félszigetet, újabb palesztin tömegek, mintegy 280–325 ezer fő menekült el – sokan immár másodszor. A befogadás szempontjából tehát azt mondhatjuk, hogy a palesztinokat befogadó egyik területet a korlátozott önkormányzatisággal rendelkező, változatlanul izraeli ellenőrzés alatt álló palesztin területek jelentik. A másikat pedig a szomszéd országok: Jordánia, Szíria és Libanon. Ma az ENSZ palesztinok megsegítésére szakosodott szerve, az UNRWA, mintegy 5,5 millió palesztint tart számon menekült-, gyakran állampolgárság nélküli státuszban (UNRWA).

Jóllehet az 1991 és 1996 között zajló arab–izraeli békefolyamatban elvi egyezség született Izrael mellett egy palesztin állam létrehozásáról is (kétállamos megoldás), továbbá az 1993-ban aláírt oslói megállapodásban foglaltak szerint Ciszjordániában és a Gázai övezetben korlátozott palesztin önkormányzat működik, az itt élő palesztinoknak – mintegy 4,88 millió embernek (a palesztinok 38,5 százaléka) nincs állampolgársága, a területek közötti és a területeken zajló ki-be mozgásuk korlátozott. Mindössze 1,53 millió palesztin (12,1 százalék) él Izrael Államban, és rendelkezik izraeli állampolgársággal (Labadi, 2018).

Emellett egyes izraeli politikai körökből időről időre felmerül a javaslat, hogy a megszállt területek palesztinjait át kellene telepíteni a szomszédos arab országokba, ahol már úgyis jelentős menekültközösségeik élnek. Különösen Jordánia szerepel potenciális célországként, ahol a becslések szerint a lakosság mintegy hatvan százaléka maga is palesztin. Jordánia korlátozott idejű állampolgárságot és útlevelet is biztosított az oda menekült palesztinoknak, ez azonban nem nyújt azonos jogokat számukra (Cesarz, 2018).

A palesztin–izraeli konfliktus (vagy egy esetleges béketárgyalás) egyik legfontosabb és a palesztinok szempontjából feladhatatlan kérdése a visszatérés joga. A békefolyamat bizonyos szakaszában a kérdés konszenzusos rendezésére vázolt kompromisszumos javaslat megkülönböztette volna az 1948–49-es és az 1967-es menekülteket, s az előbbieket kompenzációban részesítették volna.

Az elmúlt mintegy hét évtizedben a palesztin menekülttáborok egy része a megszállt területeken és a szomszédos országokban is épített környezetté vált, azaz egyszerű városrésszé, bár sátortáborok is láthatók.

Valójában a kibocsátás témaköréhez tartozik a távolabb élő palesztin diaszpóra, amely a Palesztinán kívül élő palesztinok közel felét teszi ki, bár ez az arány folyamatosan változik.

Közülük mintegy 5,59 millióan élnek arab országokban (negyvennégy százalék), és mintegy hétszázezren (5,5 százalék) szerte a világban, nagyobbrészt a Perzsa-öböl arab államaiban, valamint az Amerikai Egyesült Államokban és az Európai Unió országaiban.

Az afgánok

Afganisztán kívül esik az általunk Közel-Keletként definiált térségen, bár azzal közvetlenül határos. Azonban tekintettel arra, hogy előbb a szovjet megszállás (1979–1989), majd a tálibok elől afgánok tömegei menekültek a szomszédos Iránba (és Pakisztánba), ahol adott esetben már a második generációjuk is megszületett és felnőtt, mielőtt a 2015-ös migrációs válság, úgy tűnt, számukra is megnyitja az utat Európába, röviden őket is meg kell említeni.

Az elmúlt közel negyven év alatt mintegy hárommillió afgán érkezett Iránba, közülük egymillióan regisztrált menekültek, míg másfél–két millióan nincsenek nyilvántartásba véve. A Nemzetközi Migrációs Szervezet adatai szerint 2018-ban csaknem egymillió afgán hagyta el Iránt. További közel félmillió afgán él és dolgozik hivatalosan (útlevéllel) az országban. Bár a nem hivatalosan Iránban élők általában feketén dolgoznak, elsősorban az építőiparban, 2015 óta az iráni törvények értelmében minden afgán gyermek, státuszától függetlenül, járhat iskolába (UNHCR, 2019).

2015-ben az Európai Unió becslései szerinti több mint egymillió migránsnak mintegy huszonöt százaléka volt afgán, elsősorban olyanok, akik korábban Iránban éltek és dolgoztak. Nagy médiavisszhangot váltott ki, amikor az illegálisan érkezőket Németország kiutasította, és a „szülőföldjükre", Afganisztánba próbálta visszatoloncolni, ugyanis egy részük soha életében nem járt és nem élt ott, mivel Iránban született.

Bár az afgánok migrációja Európa felé jelentősen visszaesett, az Irán elleni amerikai szankciók nyomása alatt súlyosbodó megélhetési problémák miatt 2019-ben immár az afgánok tették ki az Európába illegálisan bejutni próbáló legnépesebb csoportot, mintegy tizennyolcezer fővel (Financial Tribune, 2019).

A kurdok

A kurdokat a Közel-Kelet legnagyobb saját állammal nem rendelkező kisebbségeként tartják számon, akik – részben megkésett nemzetfejlődésük okán – Törökországban, Szíriában, Irakban és Iránban (kisebb létszámban a volt Szovjetunió területén) élnek. Számuk a becslések szerint eléri akár a harmincmilliót is, ebből Törökországban 14,7 millió, Iránban 8,1 millió, Irakban 5,5 millió, míg Szíriában közel kétmillió kurd él (The Kurdish Project).

Mindez azt is jelenti, hogy miközben bármelyik kurd közösségnek elvileg van „hátországa" a szomszédos országok kurdok lakta területein, általában egyik kormány sem látja szívesen őket, még akkor sem, ha a kurdok adott esetben készséggel együttműködnek velük a szomszédos országokkal kialakult konfliktusaikban (például az iraki–iráni háborúban).

Az Európában és máshol a világon élő diaszpórát általában ritkán említik a források, létszámáról is csak meglehetősen régi becslések állnak rendelkezésre: az európai diaszpóra meghaladja az egymillió főt, míg Észak-Amerikában mintegy 15–20 ezer fő közötti kurd él (Institut Kurde de Paris).

Miközben a kurdok nemzeti és államalapítási törekvéseiről sok szó esik, mára gyakorlatilag a feledés homályába merültek közülük azok, akik az 1990-es Öböl-válság, majd az 1991-es (iraki–kuvaiti) Öböl-háború következtében menekültek Irak határain túlra, azaz Iránba (1,3 millió) vagy Törökországba (200 ezer). Nagy részük azonban még ebben az évben visszatért iraki lakhelyére, köszönhetően az ENSZ Biztonsági Tanácsa által életbe léptetett repüléstilalmi övezetnek és a központi iraki hadsereg belépési tilalmának a kurd területekre (Refworld, 2020).

Az irakiak

A 2003-as iraki háborút követően az országból meginduló migrációs hullám „irakiként" azonosítása elfedi azt a tényt, hogy ekkor elsősorban Irak arab – azon belül is nagyobb részben az iraki rendszerváltás és újjáépítés vesztesei, vagyis szunnita arab – lakossága menekült el a háború, illetve a háborút követő helyzet elől. Azaz iraki kurdok, akikről fentebb szóltunk, nem jelentek meg az elvándorlók között.[7]

A 2003-as háborút követő években a becslések szerint mintegy 2,7 millió iraki vált menekültté az országon belül, és további kétmillióan hagyták el az országot, míg más források hatmillió külső és ugyanennyi belső menekültről szólnak (Brand–Lynch, 2017). A két fő célország – közelségük és a határokon átnyúló rokoni kapcsolatok miatt is – Jordánia és Szíria volt. Jordániába elsősorban az üzletemberek és a Szaddám-rendszer kormánytisztviselői mentek, beleértve Szaddám Huszein női családtagjait is. Olyan csoportok, amelynek tagjai vitték magukkal vagyonukat, megtakarításaikat. Jordánia kezdetben nem kért vízumot az irakiaktól, és úgy kezelte őket, mint más baráti arab országok állampolgárait. Egy 2007-es adat szerint számuk mintegy félmillióra volt becsülhető, s közel hetven százalékuk szunnita, míg csaknem tizenhat százalékuk nem muszlim (keresztény, szabeus, jazidi) volt (Sassoon, 2009).

7 – Azt is meg kell jegyezni, hogy bizonyos kismértékű iraki elvándorlás már jóval korábban is előfordult, ennek oka azonban elsősorban családi vagy politikai természetű volt, a Szaddám-rendszer elől menekültek, vagy egyszerűen nem tértek haza külföldi tanulmányaikból, munkájukból.

Szíria a 20. század második harmadától, gyakorlatilag Irak megalakulásától kezdve többször is befogadott Irakból menekülőket, legyenek azok keresztények, jazidik, kommunisták, szunniták vagy síiták. Bár politikai okokból a szíriai–iraki határ 1991 és 1997 között zárva volt, 1999-től Szíria lett az iraki politikai ellenzék hátországa, ahol az irakiak száma évről évre folyamatosan, 2003-ra mintegy 250 ezer főre nőtt. A 2003-as háborúban és azt követően szinte természetes célországnak számított. Kezdetben a szakképzett középosztály menekült Szíriába: a baászista rendszer kiszolgálói a 2003 után többségi helyzetük okán kormányzati pozícióba került síiták bosszúja elől, a koalíciós hatósággal együttműködők a radikális szunnita csoportok bosszúja elől, megint mások a váltságdíjat követelő emberrabló bandák elől. Sokan a polgárháború-közeli kaotikus helyzetben egyszerűen gazdasági okokból menekültek. Bár pontos adat nincs a Szíriába menekült irakiakról, a szíriai kormány 2007-ben mintegy másfél millió emberről szólt, ami a 19–20 milliós szíriai lakossághoz képest igen jelentős szám (6,5 százalék) volt. A Szíriába menekült irakiak között a jordániainál jóval magasabb volt a nem muszlim irakiak aránya, aminek oka a szíriai társadalom sokszínűsége (Sassoon, 2009).

2007-re azonban Szíriában egyrészt szigorították az irakiak ott-tartózkodásának feltételeit, másrészt úgy tűnt, Irakban stabilizálódott a helyzet, így az irakiak tömegesen kezdtek el visszatérni Irakba, még akkor is, ha nem feltétlenül tudtak visszatérni eredeti lakhelyükre (Logan, 2008).

Iraki menekültek újabb hulláma indult útnak az Iszlám Állam iraki terjeszkedése és a kisebbségek (keresztények, jazidik) üldözése nyomán, ez azonban már belekapcsolódott a 2015-ös migrációs hullámba.

A szíriaiak

A Közel-Kelet legutóbbi menekülthullámát a 2011-es arab tavaszból „kinőtt" szíriai polgárháború, illetve – csakúgy, mint Irak esetében – az Iszlám Állam terjeszkedése generálta. A mintegy 5,6 millió – a közel-keleti térségben regisztrált – szíriai menekült nagy része Jordániában, Libanonban és Törökországban talált menedékre (Reliefweb, 2019).

Tekintettel arra, hogy Szíria lakossága etnikai, vallási és lokális törésvonalak mentén igen sokszínű, a 2011-ben Bassár al-Aszad elnökkel és kormányzatával szemben felkelők nem alkottak egyetlen ellenzéket, hanem az egyes csoportok gyakran egymás ellen is harcoltak. Ennek következtében az országhatáron belülre és kívülre menekülők maguk is ezt a sokszínűséget tükrözték vissza. (Szírián belül mintegy nyolc–tíz millió főre becsülik a belső menekültek számát, akik a harcok elől az ország békésebb területeire, elsősorban a tengerparti sávba költöztek át.)

A legtöbb szíriai menekült Törökországban él, ahol mindössze körülbelül tíz százalékuk él menekülttáborokban. Miközben a gyerekeket befogadták a török iskolákba, és több ezer szíriai tulajdonú kisvállalkozást regisztráltak, nagyon sokan még az alapszolgáltatásokhoz sem jutnak hozzá. A mintegy 4,5 milliós Libanon egy–másfél millió szíriait fogadott be, akik közül sokan meglehetősen elmaradott körülmények között, nem hivatalos sátortáborokban élnek. Jordániában 656 ezer szíriairól szólnak az adatok, közülük 120 ezren menekülttáborokban élnek. Irak mintegy 250 ezer főt fogadott be, akik szinte valamennyien kurd származásúak, így az Iraki Kurd Regionális Kormányzat által ellenőrzött területen telepedtek le, csakúgy, mint az Iszlám Állam elől elmenekült mintegy egymillió iraki (belső menekültek). Egyiptom 130 ezer szíriai menekültet tart számon (World Vision, 2020).

2015-ben, a migrációs válság során 1,3 millió szíriai kért menedéket Európában, míg az Amerikai Egyesült Államok tizennyolcezer szíriait fogadott be.

Konklúzió

A Közel-Kelet – a 2015-ös migrációs válság látszata ellenére – nemcsak kibocsátó, hanem tranzit- és befogadó térség is, ahol a migrációs jelenségek egyszerre is jelentkezhetnek. Földrajzi elhelyezkedéséből következően azonban tagadhatatlanul a Közel-Keleten keresztül érkezik az Európa felé irányuló népességmozgás, függetlenül eredetétől, ami azt is jelenti, hogy a Közel-Kelet változatlanul inkább tranzit-, mint kibocsátó régió.

A közel-keleti migráció – kibocsátás, tranzit és befogadás – konklúziójaként úgy tűnik, a migráció elsődleges célterületeinek kiválasztását egyrészt a földrajzi közelség, másrészt a hasonló kulturális közeg befolyásolja. A fegyveres konfliktusok elől a nagy többség még mindig inkább a legközelebbi biztonságos területet választja, ugyanakkor, ha csak másodlagosan is, az etnikai és nyelvi hasonlóság is szerepet játszhat: az arab nyelvű és identitású csoportok elsősorban arab országokba vándorolnak, miközben az iráni nyelvek családjába tartozó darit beszélő afgánok, illetve a szintén az iráni nyelvek családjába tartozó kurd dialektusokat beszélő kurdok Iránba menekültek. Így azt mondhatjuk, hogy összességében a közel-keleti eredetű migráció legnagyobb befogadója a térség maga.

Ugyanakkor a közel-keleti befogadókészség és -képesség is igen változó volt és lehet a politikai, biztonságpolitikai, gazdasági és pszichológiai tényezők függvényében. Miközben Európa a terroristák beszivárgásától tart, az arab országok, elsősorban az Öböl-beli monarchiák „forradalmárokat" nem akarnak befogadni (utalás az „arab tavaszra").

Az Európára nehezedő migrációs nyomás elsősorban a Közel-Keleten túlról ered, a szubszaharai Afrikából, Közép-Ázsiából és Délkelet-Ázsiából. A szubszaharai Afrikában a jelenlegi trendek érvényesülése mellett 2050-re megkétszereződik a lakosság száma (mint-

egy kétmilliárdra), ami, tekintettel a már most is zajló klímaváltozásra, vélhetően további nyomást gyakorol majd a fizikailag elérhető biztonságos(abb) térségekre, így a Közel-Keletre és Európára is.

2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010
34 000	30 300	28 598	25 977	27 908	24 120	16 929	16 560	16 893	16 635

2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000
14 575	13 701	18 131	19 269	21 183	20 899	23 273	33 570	43 473	60 201

1999	1998	1997	1996	1995	1994	1993	1992	1991	1990
76 766	56 730	66 221	70 919	76 361	79 844	76 805	77 057	176 100	199 516

1989	1988	1987	1986	1985	1984	1983	1982	1981	1980
24 050	13 034	12 965	9 505	10 642	19 981	16 906	13 723	12 599	20 428

1979	1978	1977	1976	1975	1974	1973	1972	1971	1970
37 222	26 394	21 429	19 754	20 028	31 979	54 886	55 888	41 930	36 750

1969	1968	1967	1966	1965	1964	1963	1962	1961	1960
38 111	20 703	14 469	15 957	31 115	55 036	64 489	61 533	47 735	24 692

1959	1958	1957	1956	1955	1954	1953	1952	1951	1950
23 988	27 290	72 634	56 330	37 528	18 491	11 575	24 610	175 279	170 563

1949	1948
239 954	101 828

1. táblázat: Bevándorlás Izraelbe, éves bontásban

Forrás: Jewish Virtual Library: https://www.jewishvirtuallibrary.org/

IRODALOMJEGYZÉK

- AP News (2018): *Walk or die: Algeria strands 13,000 migrants in the Sahara,* 2018. 06. 26., https://apnews.com/9ca5592217aa4acd836b9ee091ebfc20/Walk-or-die:-Algeria-abandons-13,000-migrants-in-the-Sahara (letöltve: 2020. 02. 15.).
- Badie, Bertrand (2000): *The Imported State – The Westernization of Political Order,* Cambridge, University Press.
- Brand, Laurie A. – Lynch, Marc (2017): *How the refugee crisis is transforming the Middle East,* 2017. 03. 30., https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2017/03/30/how-the-refugee-crisis-is-transforming-the-middle-east/ (letöltve: 2020. 02. 15.).
- Cesarz, Maciej (2018): The Diversity of Citizenship of Palestinians and its Impact on their Mobility – Passport and Visa Issues, *Polish Political Science Yearbook,* 47. évfolyam, 2018/2., 284–301.
- Financial Tribune (2019): *More Afghans Migrating to Europe From Iran,* https://financialtribune.com/articles/national/100358/more-afghans-migrating-to-europe-from-iran (letöltve: 2020. 02. 15.).
- Institut Kurde de Paris: *The Kurdish Diaspora,* https://www.institutkurde.org/en/kurdorama/ (letöltve: 2020. 02. 15.).
- ILO (2019): *Labour Migration – Facts and Figures,* https://www.ilo.org/beirut/areasofwork/labour-migration/lang--en/index.htm (letöltve: 2020. 02. 15.).
- Kereszty Éva Margit – Julesz Máté (2016): Migránsok Magyarországon – Néhány jogi és közegészségügyi megfontolás, *Magyar Tudomány,* 177. évf., 2016/4., 438–451., http://www.matud.iif.hu/2016/04/08.htm (letöltve: 2020. 02. 15.).
- Labadi, Taher: *The Palestinian Diaspora and the State-Building Process,* 2018. 12. 05., https://www.arab-reform.net/publication/the-palestinian-diaspora-and-the-state-building-process/ (letöltve: 2020. 02. 15.).
- Logan, Joseph (2008): *Iraq: From Exile to Peril at Home: Returned Refugees and Iraq's Displacement Crisis,* 2008. 07. 01., https://www.mei.edu/publications/iraq-exile-peril-home-returned-refugees-and-iraqs-displacement-crisis (letöltve: 2020. 02. 15.).

- N. Rózsa Erzsébet – Bučar, Maja – Druck, Christian – Herolf, Gunilla – Hettyey András – Lovec, Marko – Pauwels, Annelies – Parkes, Roderick (2017): Mapping migration challenges in the EU transit and destination countries, *EuroMeSCo Joint Policy STudy,* 6., 2017, https://www.iemed.org/publicacions-en/historic-de-publicacions/joint-policy-studies/6.-mapping-migration-challenges-in-the-eu-transit-and-destination-countries (letöltve: 2020. 02. 15.).
- Nagy V. Rita (2005): Az izraeli identitás: változás és állandóság – A nemzeti identitás és a külpolitika kölcsönhatása, in N. Rózsa Erzsébet (szerk.): *Nemzeti identitás a Közel-Keleten és Kelet-Ázsiában,* Budapest, Teleki László Alapítvány, 85–109.
- Paragi Beáta (2005): A palesztinai arabok nemzeti identitásának fejlődése, in N. Rózsa Erzsébet (szerk.): *Nemzeti identitás a Közel-Keleten és Kelet-Ázsiában,* Budapest, Teleki László Alapítvány, 67–83.
- Pew Research Center (2017): *Europe's Growing Muslim Population,* 2017. 11. 29., https://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/ (letöltve: 2020. 02. 15.).
- Refworld (2020): *Chronology for Kurds in Iran,* https://www.refworld.org/docid/469f38a5c.html (letöltve: 2020. 02. 15.).
- Reliefweb (2019): *Far from home – Future prospects fro Syrian refugees in Iraq,* https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/dsp-impact_initiatives_far_from_home_-_future_prospects_for_syrian_refugees_in_iraq_january_2019.pdf (letöltve: 2020. 02. 15.).
- Reuters (2017): *Migrant deaths in the Sahara likely twice the Mediterranean toll: U.N.,* 2017. 10. 12., https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-sahara/migrant-deaths-in-the-sahara-likely-twice-mediterranean-toll-u-n-idUSKBN1CH21Y (letöltve: 2020. 02. 15.).
- Rostoványi Zsolt (1998): *Az iszlám a 21. század küszöbén,* Budapest, AULA.
- Sassoon, Joseph (2009): *The Iraqi Refugees – The New Crisis in the Middle East,* London, I. B. Tauris.
- Shpigel, Noah (2018): *Why the expected wave of French Immigration to Israel never materialized,* 2018. 07. 25., https://www.haaretz.com/israel-news/.premium.MAGAZINE-why-expected-wave-of-french-immigration-to-israel-never-materialized-1.6312669 (letöltve: 2020. 02. 15.).

- The Kurdish Project: https://thekurdishproject.org/kurdistan-map/kurdish-diaspora/ (letöltve: 2020. 02. 15.).
- UNHCR (2019): *Afghan children learn side by side with Iranian peers,* 2019. 12. 10., https://www.unhcr.org/news/stories/2019/12/5defcb6f4/afghan-children-learn-side-side-iranian-peers.html (letöltve: 2020. 02. 15.).
- UNRWA: *United Nations Relief and Work Agency for Palestinian Refugees in the Near East,* https://www.unrwa.org/ (letöltve: 2020. 02. 15.).
- World Vision (2020): *Syrian refugee crisis: Facts, FAQs, and how to help,* https://www.worldvision.org/refugees-news-stories/syrian-refugee-crisis-facts (letöltve: 2020. 02. 15.).

SOURCE, TRANSIT AND DESTINATION – ASPECTS OF MIDDLE EASTERN MIGRATION

Abstract

In spite of the appearances of the 2015 migration crisis the Middle East is not only the source, but also the transit route and destination of migration, where different aspects of it may be present simultaneously. However, due to their relevant geographic position migration to Europe arrives through the Middle East – irrespective of its source, which means that the Middle East is still more a transit route than a source.

Middle Eastern migration – source, transit and destination – suggests that choice of the primary destinations of migration is influenced first by geographic proximity, second by the similar social-cultural context. Fleeing armed conflicts the majority still chooses the closest safe territory, however, ethnic and linguistic similarity may also play a role.

Keywords: Middle East, source, transit, destination, migration

N. Rózsa Erzsébet

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem egyetemi tanára, a Világgazdasági Intézet tudományos főmunkatársa. Kutatási területe a Közel-Kelet politikai, biztonságpolitikai, társadalmi folyamatai, az euro-mediterrán együttműködés, nukleáris fegyverzet-ellenőrzés.

PILLANATKÉP AZ AFRIKAI MIGRÁCIÓ TRENDJEIRŐL

MARSAI VIKTOR

Absztrakt

A 2015-ös válság az afrikai kontinens migrációs folyamataira is ráirányította a figyelmet. Jelen tanulmány célja, hogy a rendelkezésre álló statisztikák és tanulmányok alapján pillanatképet adjon a földrészen folyó vándorlás helyzetéről, illetve megkísérli bemutatni a fontosabb trendeket.

Kulcsszavak: Afrika, túlnépesedés, törékeny államok, telekommunikáció

Bevezető gondolatok

Azt, hogy Afrika migrációs folyamatai Európa számára is nagy jelentőségűek, a magyar afrikanista közösség már a 2015-ös válság előtt is felismerte. Erről tanúskodnak azok a kutatások és publikációk is, amelyek a Pécsi Tudományegyetemen működő Afrika Kutatóközpont gondozásában láttak napvilágot (Tarrósy et al., 2012). Ugyanakkor – nem függetlenül a növekvő igényektől – 2015 után jelentősen gyarapodott a témáról írt akadémiai publikációk száma, és a terület „doyenje", Tarrósy István mellett (egyik legutóbbi írása: Tarrósy, 2019) más szerzők is publikálni kezdtek a kontinens népességmozgásáról, illetve annak természetéről (Biedermann, 2016; Marsai, 2016; Vecsey, 2017).

Ez a tanulmány – terjedelménél fogva – nem törekszik radikálisan új megállapításokra, inkább azokat a konklúziókat szeretné ismertetni, amelyekre a diskurzus eljutott, illetve megmutatni, mely kérdések, területek igényelnek további vizsgálódást. Végül, de nem utolsósorban trendeket szeretne felvázolni, hogy az olvasó megismerhesse az afrikai kontinens jelenlegi migrációs folyamatait.

Afrika a globális migrációs térben

Ahogy több kutató is rámutat, az afrikai kontinens jelenlegi migrációs számaival alapvetően nem tér el a többi régiótól. A hazájukon kívül élők aránya a világban az International Organization for Migration (a továbbiakban: IOM) adatai szerint 2019-ben 3,5% volt (IOM,

2020: 22), míg Afrika esetében ez az arány 3% körül mozgott (IOM, 2020: 55). Ugyanakkor érdemes kiemelni, hogy ez sok szempontból pillanatkép, és az afrikai migráció korántsem statikus valóság.

Az egyik szempont, amelyet érdemes figyelembe vennünk, hogy ez a változatlannak tűnő arányszám a kontinens egyes régióinak trendjeit vizsgálva nagyon is dinamikus. Az elmúlt évek során ugyanis az Istituto per gli Studi di Politica Internazionale (a továbbiakban: ISPI) kutatói szerint arányaiban jelentősen csökkent az Észak-Afrikát elhagyók száma, miközben a szubszaharai térségből elvándorlóké nőtt (ISPI, 2017: 37).

Fontos hangsúlyoznunk, hogy Afrika népességrobbanása miatt a változatlan arány abszolút számokban komoly növekedést jelent. 1990 és 2000 között a hazájukat elhagyó afrikaiak száma húszmillió körül mozgott, ám a következő tizenöt évben a másfélszeresére, 32,6 millió főre nőtt, miközben továbbra is fennmaradt a nagyjából 25-75%-os megoszlás Észak-Afrika és a szubszaharai térség között (ISPI, 2017: 34). 2019-re aztán az afrikai migránsok száma elérte a negyvenmillió főt – igaz, az IOM számításai szerint már 2015-ben is 35,5 millió afrikai élt a hazáján kívül (IOM, 2020: 54). Vagyis ez nagyjából évi egymilliós többletet jelent.

A statisztikákat vizsgálva azt is alá kell húznunk, hogy növekszik az emberiség általános migrációs hajlandósága. Ötven évvel ezelőtt a Föld népességének még csak 2,3%-a élt a hazáján kívül, vagyis fél évszázad alatt másfélszeres növekedésnek lehetünk a tanúi. A teljes 1,2%-os növekedés felére, 0,6%-ra ráadásul az utóbbi tizennégy évben került sor (IOM, 2020: 21). Bár bizonyos szempontból egyetérthetünk az ISPI kutatóinak azon felvetésével, hogy valójában az a csoda, hogy a globalizált világban „csak" ekkora növekedést látunk, a növekvő trend egyértelmű, és nem hagyható figyelmen kívül. Annál is inkább, mert Afrika demográfiai mutatóit szem előtt tartva ez komoly többletet jelent. Az ENSZ Gazdasági és Szociális Ügyek Főosztálya (UN DESA) adatai szerint a bolygónk 2050-ig megvalósuló mintegy kétmilliárd fős népességnövekedésének felét a szubszaharai térség fogja adni: a 2019-es 1,066 milliárdhoz képest 2030-ra – vagyis egy évtized múlva – csaknem 1,4 milliárd, 2050-re pedig 2,118 milliárd ember él majd a szubszaharai Afrikában (UN DESA, 2019a: 6). Ehhez adódik hozzá 2030-ban 288 millió, 2050-ben pedig 371 millió észak-afrikai lakos (a jelenlegi adat 246 millió fő) (UN DESA, 2019b). Vagyis az előrejelzések szerint 2030-ra 1,688 milliárd, 2050-re pedig 2,489 milliárd ember él majd Afrikában. Ez a 3%-os arányszámnál maradva azt jelenti, hogy 2030-ra 50,64 millió, 2050-re pedig 74,67 millió főre nő a hazájukon kívül élő afrikaiak aránya. Ha növekszik a 3%-os arányszám, minden ezredérték 2030-ban plusz 1,69 millió, 2050-ben pedig plusz 2,49 millió embert jelent majd.

További fontos adalék, hogy a szubszaharai térségben élők migrációs hajlandósága a legmagasabb a világon, és ez az érték, ha lassan is, de növekszik. A Gallup 2018-as felmérésében minden harmadik fekete-afrikai lakos igennel felelt arra a kérdésre, hogy amennyiben tehetné, elhagyná-e a szülőföldjét tartós távollétre. A világ tíz legmagasabb migrációs hajlandóságú államából öt szubszaharai. Megjegyzendő, hogy ezek zömmel nem a legproblémásabb országok, hanem alapvetően stabil, sőt kifejezetten prosperáló entitások, mint Ghána, Sierra Leone, Libéria vagy Nigéria, melyek esetében az állampolgárok 49–71%-a(!) hagyná el hazáját. Mindez különösen elgondolkodtató annak vonatkozásában, hogy milyen mértékben érdemes liberalizálni a határokon átnyúló népvándorlást: például a kétszázmilliós Nigéria esetében könnyen belátható, hogy a lakosság 48%-ának elköltözése minden érintettre – befogadóra és kibocsátóra egyaránt – katasztrofális hatással járna (Gallup, 2018). A hajlandóság, a konkrét lehetőség, illetve a konkrét cselekvés között természetesen óriási szakadékok tátonganak. Ebben a szükséges pénzügyi források hiánya éppúgy szerepet játszik, mint a viszonylag korlátozott számú legális elvándorlási csatorna, illetve az illegális migráció egyre nyilvánvalóbb veszélyei. Ugyanakkor az afrikai migrációs hajlandóság magas aránya, illetve folyamatos növekedése arra utal, hogy a kontinens fentebb bemutatott migrációs arányszámai valószínűleg tényleg csak pillanatképek, és növekedni fognak. Erre utal, hogy a Pew Research analízise szerint 2010 és 2017 között a tíz leggyorsabban növekvő populációjú bevándorlóközösségből nyolc afrikai volt. Különösen megdöbbentő adat, hogy miközben világátlagban 17%-kal növekedett a migránsok száma ebben a periódusban, a szubszaharai közösségek esetében 55% és 334%(!) közé esett a növekedés (Pew Research, 2018a).

Ezen a ponton fontos különbséget tennünk az afrikai migráció különféle formái között. Itt nem foglalkozunk részletesen az országokon belüli vándorlással, amelynek fő eleme a vidékről a városokba való költözés, jóllehet minden kétséget kizáróan ez a kontinens legnagyobb volumenű népmozgása, amely tíz-, ha nem százmilliókat érint, mégis nagyon kevés adat áll róla rendelkezésünkre.

Ám jóval pontosabb képünk van – legalábbis az arányszámokat tekintve – a másik két nagy kategóriáról, a határokat átlépő, kontinensen belüli, illetve azon kívüli migrációról. Ami az első kategóriát illeti, a földrész viszonylatában még mindig azok vannak többségben, akik Afrikán belül keresnek maguknak új lakóhelyet (2019-ben huszonegymillió fő szemben tizenkilencmillióval, vagyis 52,5-47,5% arányban, IOM, 2020: 55). Éles különbség van azonban a szubszaharai és az észak-afrikai lakosság között. Míg utóbbinak a döntő többsége elhagyja a kontinenst, addig a fekete-afrikai lakosság nagyobb része – a Pew Research szerint 68%-uk – valamelyik afrikai országban keres megélhetést. Ez enyhe csökkenést mutat 1990-hez képest, amikor még 75% volt ez az arány (Pew Research, 2018a). Az elmúlt két

évtized statisztikái alapján világosan látszik, hogy az interkontinentális kivándorlók száma gyorsabb ütemben növekszik, mint a földrészen belüli migránsoké: 2000 és 2017 között utóbbiak 55%-kal 12,4 millióról 19,3 millióra gyarapodtak, míg az Afrikát elhagyók száma csaknem megduplázódott 9 millióról 16,8 millióra, ami 85%-os növekedés (Atong et al., 2018: 2).

A kontinenst elhagyó szubszaharaiak a korábbinál nagyobb arányban találtak utat maguknak a fejlett világba: az Egyesült Államok részesedése 1990 és 2017 között 2%-ról 6%-ra, Európáé 11%-ról 17%-ra növekedett, miközben az egyéb országok részesedése – annak ellenére, hogy a kontinenst elhagyók aránya 7%-kal emelkedett – 12%-ról 10%-ra csökkent (Pew Research, 2018a). Vagyis megállapítható, hogy a kontinenst elhagyó fekete-afrikaiak döntő többsége továbbra is a fejlett világ felé veszi az irányt, sőt arányszámuk is növekszik. Ezzel szemben például az afrikaiak aránya a világ második legnagyobb gazdaságában, Kínában inkább csökkent, és a legnagyobb becslések szerint is inkább néhány tíz-, mint százezer körül mozog (Global Times, 2017) – ráadásul úgy, hogy többségük csupán ideiglenesen az országban tanuló diák.

Tehát ha megvizsgáljuk a kontinens egészét elhagyó afrikaiakat, azt látjuk, hogy döntő hányaduk – 56%-uk – még mindig Európa felé indul el. Jelentős még Ázsia részesedése (24%), ez azonban elsősorban a Közel-Kelet térségét jelenti (erről lásd Atong et al., 2018). Észak-Amerika részesedése 17% (IOM, 2020: 54).

Két dolgot fontos hangsúlyoznunk mindezzel kapcsolatban. Egyrészt a fentebbi számokban benne foglaltatnak a legális, szürke és irreguláris migránsok is. Ugyanakkor az afrikaiak többsége még mindig legális csatornákon keresztül jut el a befogadó államba – az más kérdés, hogy elnyújtott tartózkodása legálisan történik-e. Másrészt a statisztikák között óriási eltérések figyelhetők meg: valójában csak nagyon durva becslések állnak rendelkezésünkre arról, hogy hány afrikai él a kontinens más államaiban, illetve a földrészen kívül, például a Perzsa-öböl országaiban. Ennek egyik fontos oka, hogy ezek az emberek vagy egyáltalán nem jelennek meg a formális szektorokban, vagy eleve feketemunkában alkalmazzák őket. A régió és a térség porózus határai sem könnyítik meg a pontos adatok megszerzését. Ugandában például az ENSZ hivatalos statisztikái alapján 1,4 millió menekült tartózkodik (UNHCR, 2020), miközben a kampalai kormányzat becslései szerint még legalább hatszázezer fő van a területükön (Marsai, 2020). Más esetben azért szinte lehetetlen meghatározni, hány külföldi tartózkodik az országban, mert egy folyamatban levő fegyveres összeütközés nem teszi lehetővé érdemi statisztikák készítését. Líbia esetében például a hivatalos becslések nyolcszázezer és kétmillió közé teszik az országban tartózkodó külföldiek számát (Marsai, 2019). A jelentős különbség egyik oka, hogy a külföldiek döntő többsége mindenféle

hivatalos papír vagy legalábbis tartózkodási engedély nélkül van az országban, és különösen az egyiptomiak viszonylag egyszerűen tudnak átjárni nyugati szomszédjukhoz.

Lényeges szempont, hogy a helyiek által mondott adatokat sem tekinthetjük egyértelműen megbízhatónak: egyrészt mert pontos számok híján ezek csupán durva becslések részükről, másrészt mivel ez politikai alkudozás is, hiszen a több külföldi menekült szerencsés esetben több külső forrást jelenthet a befogadó országoknak.

Mindezt azért fontos hangsúlyoznunk, mert azt jelenti, hogy milliós eltérések lehetnek a hivatalos és a tényleges adatok között. Ez pedig jelentősen befolyásolhatja a hivatalos adatok alapján megfogalmazott állításainkat (például ha figyelembe vesszük az ugandai és líbiai becsléseket, ez érdemben növelheti a kontinensen belüli migráció arányát a kontinensen kívülivel szemben).

Az afrikai menekültügyi helyzet

Miközben fentebb az általános statisztikák alapján mutattuk be az afrikai migrációs helyzetet, érdemes megvizsgálnunk a kontinens menekültügyi helyzetét is – igaz, ehhez csak a 2018-as összesített statisztikák állnak rendelkezésre. Ezek az adatok azt mutatják, hogy az afrikai kontinens mind a nemzetközi, mind a belső menekültek (*internally displaced person,* a továbbiakban: IDP) számát tekintve világelső: 2018-ban 6,78 millió ember volt kénytelen elhagyni hazáját a kontinensen, míg a belső menekültek száma megközelítette a 17,83 millió főt. Ezzel az otthonukból erőszakkal elüldözöttek összesített száma – beleértve az egyéb kategóriákat is, például az állampolgárság nélküli személyeket – meghaladta a 27 millió főt, ami döbbenetesen magas szám (UNHCR, 2019: 68). Ráadásul, amint már utaltunk rá, a tényleges adatok ennél valószínűleg magasabbak. Mint mondtuk, Uganda még a hivatalos adatok szerint is a világ harmadik legnagyobb befogadó állama volt 2019-ben 1,4 millió fővel, de Szudán is több mint egymillió, Etiópia pedig közel egymillió külföldinek nyújtott menedéket. Ugyanakkor egyedül Dél-Szudánt 2,3 millió állampolgára hagyta el, míg Szomáliát kilencszázezer (UNHCR, 2019: 3). A dolog pikantériája, hogy miközben Etiópia az egyik legnagyobb befogadó ország Afrikában, a 2015 óta tartó etnikai összecsapások 2019-re mintegy hárommillió belső menekültet eredményeztek Etióp-magasföldön, ami komoly kihívást jelent a 2018-ban kormányra került új etióp vezetésnek (Euronews, 2019).

Az is megfigyelhető, hogy 2012 óta az úgynevezett arab tavasz jelenségéből fakadóan világszerte drasztikusan megnövekedett a menekültek száma, meghaladva a második világháború idején mért rekordokat is. Ugyanakkor az elmúlt évek zömmel állam alatti konfliktusai Afrikában is óriási embertömegeket kényszerítettek otthonuk és gyakran hazájuk elhagyására. Etiópiát már említettük, de a dél-szudáni válság is 2017-re mintegy 3,6 millió menekültet

és IDP-t eredményezett. Ennél is nagyobb humanitárius katasztrófába torkollott a Kongói Demokratikus Köztársaság elhúzódó válsága, amelynek nyomán mintegy ötmillió kongói került az angol terminológiában *forced displacement*nek[1] nevezett kategóriába. A kontinens másik nagy válsággócában, Északkelet-Nigériában a Boko Haram, illetve 2016-os kettészakadása után utódszervezeteinek tevékenysége miatt több mint kétmillió ember menekült el lakóhelyéről. Szomáliában ez a szám meghaladta a 2,7 millió főt (Pew Research, 2018b).

Mindez azért is különösen aggasztó, mert a kontinens nagy részének dinamikus fejlődése és növekvő stabilitása ellenére egyes válsággócok továbbra is hatalmas menekülthullámokat képesek generálni. Ráadásul Afrika a világátlaghoz képest is rosszabbul teljesít: 2015 és 2017 között ugyanis 42%-kal(!) nőtt a szubszaharai régióban a külső és belső menekültek száma, 13 millióról 18,4 millióra. Ez azért is kirívó adat, mert eközben például a Közel-Kelet és Észak-Afrika viszonylatában 8%-kal csökkentek a számok (Pew Research, 2018b). Eközben Fekete-Afrika vonatkozásában tízéves távlatban csaknem háromszoros(!) növekedésről beszélhetünk (ACSS, 2019). Nem véletlen, hogy több kutatóintézet is felhívta a figyelmet az elmúlt évek növekvő trendjeire és arra, hogy ezek fennmaradása beláthatatlan következményekkel járhat az eleve túlterhelt afrikai szociális rendszerekre.

Az afrikai menekültek zöme egyelőre nem kapcsolódott rá a nemzetközi migrációs hálózatokra: többségük hazája közvetlen szomszédságában keres menedéket, hogy minél előbb visszatérhessen, ha odahaza rendeződik a helyzet. Éppen ezért az afrikai menekültek többsége nem éri el Európát: paradox módon azok is, akik konfliktusos országokból indulnak útnak, általában gazdasági migránsok. Nigéria esetében például a dzsihadisták miatt elmenekült milliók töredéke vág csak neki az Európába vezető útnak, és az öreg kontinenst elérők sokkal inkább az ország déli, viszonylag stabil részéből érkeznek a munkavállalás reményében – ami sajnos gyakran (kényszer)prostitúciót jelent (Marsai, 2017; Infomigrants, 2019). Az elhúzódó válságok azonban egyre több embert bírnak rá arra, hogy hazájuktól távol keressék a boldogulást: az elmúlt időszakban például egyre több dél-szudáni bukkan fel Líbiában. A dél-szudániak – mivel szerény anyagi forrásokkal rendelkeznek – eddig nem vagy alig keltették fel az embercsempész- és emberkereskedő-csoportok figyelmét. A hét éve tartó polgárháború miatt azonban sok dél-szudáni feladta a reményt, és már nem kizárólag Ugandában vagy Kenyában szeretnének tartós menedékre találni, hanem a csábítóbb Európában is (Eyeradio, 2019).

1 – Ebbe beletartoznak a menekültek, az IDP-k, az állampolgárság nélküli személyek, illetve a menedékkérők.

Az afrikai migráció fő hajtóerői

Az afrikai kontinens lakói számára a migráció teljesen más előjellel jelenik meg, mint például az európai közvéleményben – különösen a 2015-ös migrációs válság után. A fekete földrész állampolgárai szemében ez sokkal inkább természetes folyamat, és része a pánafrikai identitásnak, amely a kontinens számos országában ma is politikaformáló erő. Ráadásul az afrikai kormányzatok két szempontból is szívesen szemet hunynak a folyamat fölött: egyrészt a lakosság elvándorlása csökkenti a demográfiai nyomást, másrészt a hazautalások a legtöbb ország esetében a nemzeti összetermék komoly hányadát jelentik. A szubszaharai diaszpóra 2018-ban közel ötvenmilliárd dollárt küldött haza otthon élő családtagjainak, és ha az észak-afrikai országokat is idevesszük, a szám megközelíti a százmilliárd dollárt: Egyiptom például India, Kína, Mexikó és a Fülöp-szigetek után a világ ötödik legnagyobb nyertese volt a hazautalásoknak mintegy 29 milliárd dollár értékben (World Bank, 2019).

Mindezeket azért fontos hangsúlyoznunk, mert az eltérő percepció eltérő érdekeket is jelent, különösen az irreguláris migráció megfékezése terén, és ez gátolja a fennálló vitás kérdések megoldását. Ennek egyik leglátványosabb terepe a hazatoloncolások kérdése. Az illegálisan Európába érkező és ott menedékkérelmet benyújtó afrikaiak zöme ugyanis a gazdasági bevándorló kategóriába tartozik, vagyis semmiféle oltalmazotti státuszra nem jogosult. Az elutasítással záruló eljárások végén mégis az a tapasztalat, hogy a legtöbb ember hazaküldése lehetetlen, mert az európai országok nagy részének nincs erről nemzetközi megállapodása a kibocsátó országokkal. Mindezt látszólag könnyen lehetne kezelni, a valóságban azonban az a helyzet, hogy az afrikai országok ódzkodnak ilyen megállapodások megkötésétől, mert jelentős népszerűségvesztést eredményeznének számukra. Márpedig – szemben a közkeletű vélekedéssel – a demokrácia bástyái egyre erősebbek Afrikában, és ma már a legtöbb választásnak valódi tétje van (Jakarta Post, 2020).

Éppen ezért a legtöbb külső szereplő a nem kívánt mértékű afrikai migráció megakadályozásának esélyét elsősorban a helyi termelői képességek növelésében és a munkahelyteremtésben látja. Ennek egyik legfontosabb letéteményese a német kormányzat által felfuttatott „afrikai Marshall-segély" lett (volna), amelynek ötlete aztán visszaköszönt az EU és az Afrikai Unió közötti abidjani csúcstalálkozón is. A tervek szerint az EU mintegy 44 milliárd euró értékben támogatná a kontinenst, s ennek az összegnek a túlnyomó részét az országok megtartóképességének növelésére fordítanák (EC Europe, 2018). Ám fontos szem előtt tartanunk, hogy ez az évekre elosztott, gigantikusnak látszó összeg nem éri el a kontinensre éves szinten beérkező, korábbiakban már említett hazautalások szintjét.

Az afrikai kontinenst elhagyók kapcsán már beszéltünk a legális és illegális csatornák közti különbségről, és arról, hogy utóbbiak jelentőségét, számait és biztonsági dimenzióját

gyakran eltúlozzák. Ugyanakkor arra is fel kell hívnunk a figyelmet, hogy a legális migráció legalább ekkora – ha nem nagyobb – kihívás Afrika számára. Ez ugyanis egyértelműen az agyelszívás kategóriájába tartozó jelenség, amely azzal jár, hogy a képzett és a fejlődés motorját jelentő afrikai értelmiség és szakembergárda jelentős része a földrészen kívül kamatoztatja tudását. A legszerényebb becslések szerint is évente hetvenezer magasan képzett afrikai hagyja el hazáját, részben azért, mert ott nem találnak megfelelő munkát. A munkaerőpiacra kilépők száma ugyanis évente nettó tíz-tizenkét millió fő a kontinensen, miközben nagyjából hárommillió új munkahely jön létre (Ibrahim, 2018). A valós és a képzeletbeli határokat erodáló globalizáció abból a szempontból is komoly kihívást jelent, hogy a képzett munkaerő (orvosok, informatikusok) viszonylag egyszerűbben talál jobban fizetett és kedvezőbb feltételeket biztosító munkát a kontinensen kívül. Ennek a csábításnak pedig nehéz ellenállni. E válság szemléltetésére hadd idézzünk még egy adatot: a becslések szerint a kontinens humántőkéjének egyik fontos részét jelentő *think tank*ek 30%-a öt–hét év alatt be fog zárni, és összesen 60%-uk helyzete számít rendkívül törékenynek. Ebben fontos szerepet játszik, hogy a szakértők egy része szívesen enged a külső megkereséseknek, és vállal állást európai, ázsiai vagy amerikai szervezeteknél (Brookings, 2017).

Első ránézésre ezek a témák talán távol esnek azoktól a nagy push-faktoroktól, amelyekre Afrika esetében először gondolni szoktunk, vagyis a túlnépesedéstől, a helyi konfliktusoktól vagy épp a klímaváltozástól, illetve ezek egymást erősítő hatásától. Ugyanakkor érdemes világosan látnunk, hogy a kontinens robbanásszerű fejlődése egyszerre helyezi pozitív és negatív kontextusba a migrációt. Pozitívba azért, mert a jólét és a stabilitás csökkenti a fegyveres konfliktusok számát, növeli az országok ellenálló képességét a klímaváltozással vagy a népességnövekedés árnyoldalaival szemben, és munkahelyeket teremt. Emellett a legális migráció növeli a gazdaság teljesítményét, erősíti a gazdasági integrációt a kontinens országai között, amire óriási szükségük van, valamint elősegítheti a piaci versenyt és a szektorok diverzifikációját. Az érem másik oldala ugyanakkor a már bemutatott agyelszívás, illetve a lehetőség, hogy a továbbra is fennmaradó válságzónák lakosai rákapcsolódjanak az illegális emberkereskedő- és embercsempész-hálózatokra. A gazdasági növekedés, a jólét és az oktatás színvonalának emelkedése erősíti és bővíti a középosztályt. Ugyanakkor ennek mobilitási hajlandósága mindig magasabb, mint a társadalom alsóbb rétegeiben élőké. Ez azt jelenti, hogy a fejlődés paradox módon egy ideig nemhogy gátolni, hanem valószínűleg erősíteni fogja a migrációs folyamatokat. A kilencvenes évek óta vizsgált „migrációs görbe", mely szerint a gazdasági fejlődés rövid távon növeli a migrációt, a legtöbb szakértő szerint az afrikai kontinensre is érvényesnek látszik (Die, 2017). Ez is erősíti a korábban már jelzett forgatókönyvet, mely szerint az afrikai kontinensnek nem csupán az abszolút, de az arányszámai is növekedni fognak. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy akkor értelmetlenek

az afrikai fejlesztések és befektetések: az út egyértelműen előrefelé vezet. De számolnunk kell azzal, hogy – wallersteini értelemben – Afrika még sokáig periféria marad, és a fejlett centrum, sőt a félperiféria területei is komoly vonzerőt fognak jelenteni lakossága számára (Wallerstein, 2010).

Afrika és Európa története az elmúlt másfél évszázadban különösen is szorosan összefonódott. Bár hiba lenne ennek abszolutizálása, egyértelmű, hogy a földrész folyamatai továbbra is leginkább Európát érintik. Ez leglátványosabban az Afrikán kívüli migrációban mutatkozik meg, melynek csaknem 60%-a az öreg kontinensre irányul. És miközben más globális játékosok – Kína, India vagy Brazília – a földrajzi távolságok miatt könnyen megtehetik, hogy Afrikával való kapcsolataikban csak a számukra haszonnal kecsegtető területekre koncentráljanak, sőt figyelmen kívül hagyják fellépésük negatív következményeit (például a kínai dömpingáruk megsemmisítő hatását egyes ipari szektorokra) (Economist, 2015), ez Európa számára nem járható út. Éppen ezért az EU-nak és tagállamainak figyelemmel kell kísérniük a fekete földrész folyamatait, támogatva azok pozitív elemeit, és mérsékelve a negatív jelenségek következményeit.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ACSS (African Center for Strategic Studies) (2019): *Record Number of Forcibly Displaced Africans Likely to Grow,* https://africacenter.org/spotlight/record-number-of-forcibly-displaced-africans-likely-to-grow/ (letöltve: 2020. 03. 04.).
- Atong, Kennedy – Mayah, Emmanuel – Odigie, Akhator (2018): *Africa labour migration to the GCC states: The case of Ghana, Kenya, Nigeria and Uganda,* http://www.ituc-africa.org/IMG/pdf/ituc-africa_study-africa_labour_migration_to_the_gcc_states.pdf (letöltve: 2020. 03. 01.).
- Biedermann Zsuzsánna (2016): *A szubszaharai Afrikából Európába irányuló migráció kiváltó okai,* MTA Világgazdasági Intézet – Műhelytanulmányok 113., https://mek.oszk.hu/16000/16000/16000.pdf (letöltve: 2020. 03. 04.).
- Brookings (2017): *The crisis of African think tanks: Challenges and solutions,* https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2017/12/13/the-crisis-of-african-think-tanks-challenges-and-solutions/ (letöltve: 2020. 03. 06.).
- Die (2017): *More Development – More Migration? The "Migration Hump" and Its Significance for Development Policy Co-operation with Sub-Saharan Africa,* https://www.die-gdi.de/uploads/media/BP_20.2017.pdf (letöltve: 2020. 03. 06.).
- EC Europe (2018): *EU Member States pledge extra funds to the External Investment Plan (EIP),* https://ec.europa.eu/commission/news/eu-member-states-pledge-extra-funds-external-investment-plan-eip-2018-jun-18_en (letöltve: 2020. 03. 06.).
- Economist (2015): *More a marathon than a sprint,* https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2015/11/07/more-a-marathon-than-a-sprint (letöltve: 2020. 03. 07.).
- Euronews (2019): *Ethiopia: 3 million internally displaced in escalating humanitarian crisis,* https://www.euronews.com/2019/01/31/ethiopia-3-million-internally-displaced-in-escalating-humanitarian-crisis (letöltve: 2020. 03. 04.).
- Eyeradio (2019): *Anti-human trafficking guards hold 600 S. Sudanese,* https://eyeradio.org/anti-human-trafficking-guards-hold-600-s-sudanese/ (letöltve: 2020. 03. 04.).

- Gallup (2018): *More Than 750 Million Worldwide Would Migrate If They Could,* https://news.gallup.com/poll/245255/750-million-worldwide-migrate.aspx (letöltve: 2020. 02. 20.).
- Global Times (2017): *Guangzhou community shrinks under police pressure, economic changes,* http://www.globaltimes.cn/content/1039623.shtml (letöltve: 2020. 02. 20.).
- Ibrahim, Mo (2018): *Brain drain: A bane to Africa's potential,* https://mo.ibrahim.foundation/news/2018/brain-drain-bane-africas-potential (letöltve: 2020. 03. 06.).
- Infomigrants (2019): *Germany 'the brothel of Europe' for trafficked Nigerian women,* https://www.infomigrants.net/en/post/21117/germany-the-brothel-of-europe-for-trafficked-nigerian-women (Letöltve: 2020. 03. 04.).
- IOM (2020): *World Migration Report 2020,* https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf (letöltve: 2020. 02. 17.).
- ISPI (2017): *Out of Africa. Why people migrate?,* https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/out-africa-why-people-migrate-17911 (letöltve: 2020. 02. 17.).
- Jakarta Post (2020): *2019 saw setbacks for democracy in Africa, says report,* https://www.thejakartapost.com/news/2020/01/22/2019-saw-setbacks-for-democracy-in-africa-says-report.html (letöltve: 2020. 03. 06.).
- Marsai Viktor (2016): A migrációs diskurzus margójára I. – Afrika mint kibocsátó régió, *Nemzet és Biztonság,* 2016/4., 96–127.
- Marsai Viktor (2017): Interjú egy európai diplomatával, Hradec Králové, 2017. november.
- Marsai Viktor (2019): Interjú egy líbiai belügyminisztériumi tisztviselővel, Tripoli, 2019. március.
- Marsai Viktor (2020): Interjú ugandai kormányzati tisztviselőkkel, Kampala, 2020. január.
- Pew Research (2018a): *International migration from sub-Saharan Africa has grown dramatically since 2010,* https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/02/28/international-migration-from-sub-saharan-africa-has-grown-dramatically-since-2010/ (letöltve: 2020. 02. 20.).
- Pew Research (2018b): *Record number of forcibly displaced people lived in sub-Saharan Africa in 2017,* https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/08/09/

record-number-of-forcibly-displaced-people-lived-in-sub-saharan-africa-in-2017/ (letöltve: 2020. 03. 04.).

- Tarrósy István (2019): Kik és hányan kopogtatnak ajtóinkon onnan Délről? *Magyar Tudomány*, 2019/1., 79–89.
- Tarrósy István – Glied Viktor – Keserű Dávid (szerk.) (2012): *Új népvándorlás – Migráció a 21. században Afrika és Európa között*, Pécs, Publikon.
- Un Desa (2019a): *World Population Prospects 2019 – Highlights,* https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf (letöltve: 2020. 02. 17.).
- Un Desa (2019b): *World Population Prospects 2019,* https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/ (letöltve: 2020. 02. 17.).
- UNHCR (2019): *Global Trends. Forced Displacement in 2018,* https://www.unhcr.org/5d08d7ee7.pdf (letöltve: 2020. 03. 02.).
- UNHCR (2020): *Uganda,* http://reporting.unhcr.org/uganda (letöltve: 2020. 03. 01.).
- Vecsey Mariann (2017): Vándorló Afrika, in Marsai Viktor – Vogel Dávid (szerk.): *Közel Afrikához – A válságkezelés és a stabilizáció lehetőségei és kihívásai a fekete kontinensen*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 35–43.
- Wallerstein, Immanuel (2010): *Bevezetés a világrendszer-elméletbe,* Budapest, L'Harmattan–Eszmélet.
- World Bank (2019): *Record High Remittances Sent Globally in 2018,* https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2019/04/08/record-high-remittances-sent-globally-in-2018 (letöltve: 2020. 03. 04.).

A SNAPSHOT ABOUT THE AFRICAN MIGRATION TRENDS

Abstract

The crisis of 2015 highlighted the migration processes of the African continent, too. The aim of the current paper is that through the analysis of available statistics and reports about African migration provide a glimpse at the situation and attempt to determine the trends of future movements within and beyond the continent.

Keywords: Africa, overpopulation, fragile states, telecommunication

Marsai Viktor

Afrika-kutató, a Migrációkutató Intézet kutatási igazgatója, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem adjunktusa. Fő kutatási területe az afrikai migráció, illetve a kontinens biztonsági folyamatai.

NÉMETORSZÁG ÉS A MIGRÁCIÓ

SUHAJDA ATTILA

Absztrakt

A tanulmány a Németországot érintő, 2015-ben kezdődő migrációs folyamatra és társadalmi hatásaira fókuszál. Kitér a 2015 előtti német migrációs politikára, majd a 2015-ös migrációs helyzet társadalomra gyakorolt hatásai közül az országba érkezők társadalmi integrációját, a belpolitikai helyzet, a terrorizmus és a bűnügyi helyzet változását tárgyalja.

Kulcsszavak: Németország, migráció, integráció, politika

A német migrációs politika 2015 előtt

Németország, ahogy napjainkban, úgy 2015 előtt is migrációs célország volt. Ez több tényezőre vezethető vissza. Az egyik az, hogy az ország rendkívül nagy ember- és gazdasági veszteséggel jött ki a második világháborúból. Az ország talpra állásához külföldről érkezők segítségére is szükség volt. A világháborút követő két államra szakadás eltérő migrációs politikát jelentett a létrejött országokban. A két állam fejlettségi különbsége a keleti részben igényt keltett az elvándorlásra a nyugati rész felé. Ennek megakadályozása érdekében épült a berlini fal (1961), és ez volt az egyik okozója a vasfüggöny mögötti többi országhoz képest szigorúbb határellenőrzésnek a két német állam határán. Ennek ellenére létezett legális módja az áttelepülésnek, mely változó intenzitással (átlagosan évente tízezer fő) zajlott (Schlachta, 2015). A nyugatnémet állam a mezőgazdasági és az építőipari szektorban keletkezett munkaerőhiányt először az áttelepítettekkel és a keleti részről menekültekkel igyekezett betölteni. Amikor e folyamatnak megmutatkoztak a korlátai, a Német Szövetségi Köztársaság (a továbbiakban: NSZK) államközi szerződésekkel biztosította külföldi munkaerő érkezését. 1955-ben Olaszországgal, 1960-ban Görögországgal és Spanyolországgal, 1961-ben Törökországgal, 1963-ban Marokkóval, 1964-ben Portugáliával, 1965-ben Tunéziával, 1968-ban pedig Jugoszláviával állapodtak meg a munkaerő áramlásáról. 1964-ben érkezett az egymilliomodik vendégmunkás az NSZK-ba, egy portugál férfi személyében. Ez a migráció tehát szabályozott volt, az országban dolgozni vágyókat előzetesen ellenőrizték, és tar-

tózkodási engedélyük meghatározott időtartamra szólt. Ennek ellenére voltak olyanok, akik az engedélyezett tartózkodási idő után is az országban maradtak. A kőolajválság miatt 1973-ban leállították a vendégmunkások alkalmazását *(Anwerbestopp)*, az országban lévő vendégmunkások pedig eldönthették, hogy az NSZK-ban maradnak, vagy visszatérnek kiinduló országukba. 1955 és 1973 között tizennégymillió vendégmunkás érkezett az NSZK-ba, s ebből tizenegymillió hazatért. Így tehát maradt egy hárommillió főt számláló, vendégmunkásokból álló társadalmi csoport (Bartha, 2016).

A munkavégzés-motivációjú migráció jelen volt a keletnémet területeken is, ahova elsősorban a keleti blokkhoz tartozó és azzal szimpatizáló államokból (például Kubából) érkeztek. A keletnémet lakosság számának csökkenése miatt is szükség volt munkáskézre (Német Statisztikai Évkönyv, 2019: 27). A nyugati területeket megcélzó emberek sajátos csoportja volt a *Spätaussiedler* (későn hazatelepülő) kategória, melybe olyan emberek tartoztak, akik a második világháború vége előtt Németország területén laktak, és/vagy onnan valamilyen külső tényező hatására távoztak, valamint az új lakhelyükön is a német etnikumhoz tartozóként voltak bejegyezve, emellett pedig bizonyítottan beszélték a német nyelvet. Ha ezek a tényezők fennálltak, az ilyen egyén német útlevelet és állampolgárságot kaphatott, s támogatták az országban (NSZK) való beilleszkedését. Az 1950 és 2004 között Spätaussiedlerként az NSZK-ba (melyhez 1990-ben csatlakoztak a volt NDK-s tartományok) érkezők 32,5%-a Lengyelországból, 51,7%-a a korábbi Szovjetunió területéről, 9,7%-a pedig Romániából indult útnak (Bartha, 2016).

A Németország felé irányuló migráció másik tényezője, hogy az elöregedő korfával (Német Statisztikai Évkönyv, 2019: 25) rendelkező német társadalom fokozottan rászorul a külföldi munkáskézre számos gazdasági részterületen (például az idősgondozásban) és olyan alacsony presztízsű munkákban (Wallraff, 1987), melyeket a német társadalom már nem szívesen akar elvégezni. Szintén munkaerőigénnyel rendelkeztek és rendelkeznek a német nagyvállalatok, melyek prosperitása és bővülése újabb munkaerőigényt generált és generál. Az ezt alakító tényező véleményem szerint a vállalati munkavégzés egy részének kiszervezése (Kínába, Kelet-Közép-Európába és a fejlődő országokba), valamint a jövőben a robotizáció.

Szintén tényezője a Németországba irányuló migrációnak az európai és világszinten viszonylag jó hírnévnek örvendő német egyetemeken való tanulás lehetősége. Sajátos migrációs motivációnak tekinthető a korábban Németországba migrációval érkezők családegyesítésének lehetősége, melyet egyre szigorúbban szabályoznak.

A migráció szempontjából sajátos a németországi orvosok helyzete. Egyrészt a négy-ötszörös túljelentkezés ellenére kevés orvostanhallgatót (3000 fő/év) vesznek fel egyetemre,

jelentős részük a képzés után külföldre (főként az USA-ba és Svájcba) távozik, s helyükre elsősorban Kelet-Közép-Európából érkeznek, így viszont az őket küldő országok egészségügyi helyzete romlik (Petrus, 2019).

Szintén figyelemre méltó, hogy a Németországból kifelé irányuló migráció mértéke is növekszik (Német Statisztikai Évkönyv, 2019: 54). Ennek motivációja lehet a munkahelyváltás, a továbbtanulási lehetőség, a nyugdíjaskor eltöltése, külföldi munkavállalók esetében a hazatérés vagy a földrajzi közeledés a származási országhoz. A német állampolgárok körében 2017-ben a következők voltak a legnépszerűbb migrációs célországok: Svájc (15 784 fő), USA (10 585 fő), Ausztria (9660 fő), Egyesült Királyság (6667 fő), Spanyolország (5959 fő), Törökország (5841 fő), Franciaország (5149 fő), Lengyelország (5069 fő), Hollandia (3319 fő) és Ausztrália (3265 fő) (Német Statisztikai Évkönyv, 2019: 56).

A német menekültpolitika

A nyolcvanas években a benyújtott menekültkérelmek egy részét a német szociális rendszer előnyeihez való hozzáférés[1] motiválta. Ez így volt a kilencvenes évek első felében is. Ennek megfelelően a menedékkérelmet benyújtókat „gazdasági menekülteknek" és „szociálturistáknak" nevezték. A menekültkérdés elvesztette jelentőségét az alaptörvény 1994-es módosítását követően, mely jelentősen korlátozta a kérelem benyújtásának és kedvező elbírálásának lehetőségét. Angela Merkel kancellársága kezdetén, 2005-ben számos ponton liberalizálták a menekültkérelem benyújtásának feltételeit. Ennek ellenére a Merkel- kormányok idején 2014-ig számos intézkedés nehezítette a menekültek helyzetét. Ezért nevezik e vezetést a 2014-es változtatásig a menedékkérőket elhárító kormánynak *(Abwehrregime)*. A nehezítő intézkedések a következők voltak: öt év várakozás a munkaengedély megszerzéséig, csökkenő szociális juttatások, kijelölt lakhely, alacsony szintű egészségügyi szolgáltatások (Zohlnhöfer–Saalfeld, 2019: 516–517). 2014-ben kezdte éreztetni hatását a Willkommen-politika, amely mögött az a gondolat állt, hogy az érkező menekülteket sikeresen tudják integrálni a társadalomba és a munkaerőpiacra (enyhítve annak munkaerőhiányát), így azok hozzá tudnak járulni a német gazdaság prosperitásához. A 2015-ös migrációs helyzet következtében létrejött az *Asylpaket1* (Első menekültpaktum), amely kijelölte biztonságos fogadó országnak Albániát, Montenegrót és Koszovót, ahonnan az odaérkezőknek be lehet nyújtani a menekültkérelmet Németországban. 2016 márciusában jött létre az *Asylpaket2* (Második menekültpaktum), mely lehetővé tette a gyorsított kitoloncolást. Ezenkívül több segítő és korlátozó intézkedés született. Lehetővé tették a menekültek családjainak más ország segítségével történő védelem alá vételét, a régebb óta jelen lévő, jól integrálódott minősítést kapó menekültek számára pedig megadták a tartózkodási engedélyt. A mene-

1 – Idetartozik a családegyesítés is, amelyre terjedelmi korlátok miatt nem térek ki.

dékkérők munkaerőpiacra lépése is könnyebb lett. 2016 augusztusában lépett életbe az integrációs törvény, mely munkaerőpiaci alapon képzeli el a társadalmi integrációt, valamint előírja, hogy milyen képzésben kell részt vennie az országba érkezőknek, és milyen munkalehetőségekkel rendelkezhetnek (Zohlnhöfer–Saalfeld, 2019: 522–526).

A német integrációs politika

Az 1973 és 1998 közötti időszak alapvetően restriktív szakasznak *(Abwehrphase)* tekinthető a külföldiek Németországba érkezése és integrációja tekintetében, melyet az állam a civil szervezetekre bízott. Ez 1998-ban változott meg, a szociáldemokrata Gerhard Schröder kancellár hivatalba lépésével, aki „eltökélt politikát folytatott az integráció mellett". Így a korábbi elhárító attitűdöt elfogadó(bb) integrációpolitika *(Akzeptanzphase)* követte. Ennek egyik intézkedése volt, hogy Németország zöldkártyát biztosított magasan képzett IT-szakértőknek. (Külön elemzés témája lehet, hogy Schröder integrációs politikája menynyire volt szimbolikus, és mennyi volt a valódi hatása.) A Schrödert váltó Merkel kormánynyilatkozatában „a korszak kulcskérdésének" tekintette az integrációt. Már az első évben, 2005-ben megalkották a bevándorlási törvényt *(Zuwanderungsgesetz),* melynek hivatalos elnevezése: az EU állampolgárai bevándorlásának, tartózkodásának, integrációjának szabályozásáról szóló törvény. Ehhez a feladathoz rendelte hozzá illetékes szervnek az állam a Szövetségi Migrációs és Menekültügyi Hivatalt (BAMF). Ezt a dátumot tekintik fordulópontnak a német migrációs politikában, mert ekkor az állam törvényalkotás formájában, deklaráltan (de szabályozottan) a migráció könnyítése felé fordult. Ennek következménye volt, hogy több tartományban integrációért felelős minisztériumot jelöltek ki, melyek szövetségi szintű csúcsrendezvényeken konzultáltak egymással. Ennek a törvénynek az eredménye volt, hogy a tartományok saját hatáskörükben integrációs intézkedéseket hajtottak végre, és német nyelvtanfolyamokat szerveztek az érkezők számára. Ennek megfelelően a migráció és a társadalmi integráció kulturális töltetet kapott (Zohlnhöfer–Saalfeld, 2019: 518–519).

A német munkaügyi migrációs politika

A fent leírtakkal összhangban, 1973 és 2005 között korlátozó intézkedések jellemezték a munkaügyi migrációs szakpolitikát. Emögött – a korábban említett okokon túl – a német munkaerő (például 1990 után az NDK összeomlásakor munkanélkülivé vált keletnémetek) előnyben részesítésének szándéka állt, mely része a német gazdaságpolitikai modellnek. A 2005-ös törvény munkaerőpiaci liberalizációt hozott magával. Ez természetesen nem volt egységes folyamat, előfordultak megtorpanások 2007-ben, 2009-ben és 2011-ben, részben

a gazdasági válság miatt. A munkaerőpiaci liberalizáció egyik lépése volt, hogy egy adott állás betöltésénél egy német vagy EU-s állampolgárt előnyben részesítettek egy harmadik országból érkező állampolgárral szemben. Németországban 2012-ben érvényesítették végre az EU irányelvét a harmadik országból érkező magasan képzett szakemberek foglalkoztatásának könnyítéséről. Az ilyen státuszú emberek megkapták az EU-s kékkártyát, mellyel munkát vállalhattak az unió területén. Ehhez a munkavállalási engedélyhez féléves németországi vízum társult, amennyiben a dolgozni vágyó rendelkezett érvényes munkaszerződéssel egy német cégnél. A német szakpolitika örült ennek a foglalkoztatási lehetőségnek, mert az ilyen jelentkezők számára a német átlagjövedelemnél kevesebb fizetés volt előírva. A munkaerőpiac megnyitásához erős gazdasági lobbi (mely hangsúlyosan hivatkozott a demográfiai tényezőkből fakadó munkaerőpiaci helyzetre) és médiakommunikáció *(soft power)* társult, mely az idő előrehaladtával egyre nagyobb mértékben tematizálta a közbeszédet (Zohlnhöfer–Saalfeld, 2019: 519–522). Ez a légkör teremtette meg a Willkommen-politika társadalmi elfogadottságát.

A 2015-ös migrációs válság

A válságnak voltak előjelei. A kulcskérdés természetesen mindig az, hogy az előjeleket hogyan értelmezik, és azok milyen intézkedéseket indukálnak. Az értelmezéshez négy szintet sorol fel a korábban már többször említett és hivatkozott kormányértékelő dokumentum. Az első szint, ahol a migrációt előrejelző információ keletkezik, melyet valamilyen csatornán, elsősorban a médián (második szint) keresztül megismer a társadalom, és tagjai kritikával, illetve egyéb személyes értelmezéssel vagy anélkül leképezik maguknak (harmadik szint), s ennek megfelelően viszonyulnak a témához, és ez befolyásol(hat)ja viselkedésüket, gondolataikat. Ezen a gondolatsoron részben kívül állhat a (szak)politika szintje. Ennek a különállásnak az az oka, hogy a (szak)politika a médián kívül más forrásokból is tájékozódhat, és döntéseit, viselkedését, hozzáállását más tényezők is befolyásolhatják. A (szak) politikai döntés direkt vagy indirekt formában visszahat a társadalom tagjaira, a társadalom pedig visszahat politikára, akár rövid távon is, például a választásokon (Zohlnhöfer–Saalfeld, 2019: 196–197).

A 2015-ös migrációs helyzetre az alábbi előrejelzések hívták fel a figyelmet: 2014. november 13-án egy Frontex-dokumentum erősödő Európa felé irányuló migrációt jósolt Törökország és Görögország irányából. 2014. december 18-án az ENSZ menekülteket segítő szervezetének vezetője 8,4 millió dollárt különített el azon tizennyolcmillió szír számára, akik háborús övezetben éltek. 2015 februárjában a pristinai (Koszovó) német követség jelentette kormányának, hogy a koszovói lakosság egyhatoda tervezi elhagyni az országot. A Szövetségi Migrációs és Menekültügyi Hivatal „tömegexodust" jósolt a balkáni útvonalra,

melyet erősödő migrációs nyomásra javított át. A belügyminisztérium 2015. március elején készült becslése azt mutatta, hogy akár egymillió fő felett is lehet a kontinens felé irányuló migráció. Ugyanebben a hónapban az EU határellenőrzésért felelős szervének vezetője fél- és egymillió közötti érkezőre számított csak Észak-Afrikából. Áprilisban a Gasim Migrációs Centrum belső jelentésében leírta, hogy a menedékkérők fő pull-faktorát[2] az anyagi juttatások jelentik. Ezeknek az adatoknak megfelelően a kormány 2015 tavaszától számolhatott azzal, hogy Németország migrációs célország lesz (Zohlnhöfer–Saalfeld, 2019: 197).

Angela Merkel viselkedése érdekes kettősséget mutatott a migrációs válság idején és az azt megelőző időszakban. 2014. október 31-én gyermekkorának meghatározó helyszínén, a templini templomban úgy fogalmazott, hogy ki kell utasítani a jól integrált migránsokat is, ha nincs tartózkodási engedélyük. 2015. július 15-én egy rostocki fórumon kijelentette, hogy különbséget kell tenni a háborús menekültek és az olyan migránsok között, akik a jobb élet reményében érkeznek Németországba. Emellett kitért arra, hogy nem járható út mindenkinek azt kommunikálni, hogy Németországba jöhet. Az eseményen jelen volt egy libanoni születésű, családjával Németországba költözött kislány, aki a hallottak miatt elsírta magát (Zohlnhöfer–Saalfeld, 2019: 197–198).

Ezen attitűd megváltozásának egyik tényezőjét jelenthetik a migrációhoz kapcsolódó, 2015-ben történt tragikus események. Április 24-én a Földközi-tengeren nyolcszáz utasával együtt elsüllyedt egy migránsokat illegálisan szállító hajó. Augusztus 27-én egy osztrák autópályán hagyott gépjárműben hetvenegy migráns holttestét találták meg (Zohlnhöfer–Saalfeld, 2019: 199–200). Szeptember első hetében nyilatkozott úgy a kancellár, hogy minden szír regisztráció nélkül léphet be az országba. Az álláspontváltozás egyik oka lehet, hogy vezető német politikusként a 20. századi német múlt miatt nem akart idegenellenesként fellépni. Egy másik lehetséges magyarázat, hogy úgy gondolta, előbb engedékeny módon lép fel, és igyekszik kezelni a kialakult helyzetet, és ha ez sikertelen, már kevésbé támadható módon kezd szigorúbb migrációkezelési politikába. Merkel szeptemberi kijelentése katalizálta a migrációt, ami számos térségben biztonsági deficitet hozott létre (Németországban, valamint a tranzitországokban is), és az lényegesen meghaladta a német befogadókapacitást. A kancellár később beismerte hibáját, és korrekciós intézkedéseket kezdeményezett, valamint megkötötte az Európai Unió és Törökország közötti megállapodást, mely számos tényező (Sallai–Ritecz, 2016) mellett nagyban hozzájárult ahhoz, hogy alábbhagyott az Európa felé irányuló migráció. A beérkezettek elhelyezése és társadalmi integrációja számos nehézséget hozott magával, melyek a mai napig éreztetik hatásukat.

2 – Pull-push faktorok: a migrációban részt vevőt vonzó és taszító tényezők, melyek befolyásolhatják az egyén döntését.

Belpolitikai változások a 2015-ös migrációs válságot követően

A migrációs helyzet problematikus kezelése bizalmatlanságot generált a (CDU/CSU és SPD pártokból álló) kormánnyal szemben. A migrációs helyzet okozta társadalmi sokkhatás egyik szövődménye az egyszerű, frappánsnak tűnő megoldások és szélsőséges gondolatok felé való elhajlás volt,[3] mely a politikai pártpreferencia változásaiban is leképeződött. A szélsőségek felé fordulás egyik legrosszabb formája a radikalizmus, amely elsősorban a szélsőjobboldali csoportok felerősödésével járt együtt, mely kitermelte az ellenradikalizációs folyamatot, elsősorban a szélsőbal megerősödésével (Maaßen, 2019).

A belpolitikai változásokat a szövetségi és tartományi választások eredményeinek elemzésével kívánom szemléltetni. A német belpolitika egyik erényének tekinthető, hogy az emberek külön tudják választani a helyi politikát az országostól. Ennek megfelelően a tartományi választások eredményei jelentősen különböznek a szövetségitől.

A 2020-ban legnagyobb támogatással rendelkező kormánypárt, a Kereszténydemokrata Párt (CDU) a jobbközépen foglal helyet a politikai palettán. A CDU testvérpártja a Bajor Keresztényszociális Unió (CSU), mely ahhoz hasonló módon definiálja politikai hovatartozását, de néhány politikai kérdésben eltérő álláspontot képvisel. A kormánykoalíció másik pártja, a Szociáldemokrata Párt (SPD) balközép ideológiát vall magáénak. Nem magyar értelemben liberális a Szabad Demokrata Párt (FDP), mely 1948 óta része a német politikai életnek. 1980-ban alakult meg a környezetvédelmet előtérbe helyező Zöld Párt (Bündnis90/Die Grünen). A rendszerváltozás közepette, 1990-ben jött létre a keletnémet kommunista párt és egy másik mozgalom egyesüléséből a Baloldali Párt (Linke), mely baloldali ideológiát vall magáénak. 2013-ban alakult az Alternatíva Németországnak (AfD) nevű radikális jobboldali párt, melyet 2013-ban kiábrándult CDU-s politikusok alapítottak. A párt teljesen másképp vélekedik a német belpolitikát meghatározó kérdésekről (a német közpolitika alapját jelentő alkotmány megítélése, a migráció, az eurózóna-tagság, a külpolitikai irányvonal, a külföldi katonai missziók stb.).

A migrációs válság egyik eredménye, hogy a szavazók egy része kiábrándult a migrációs válság idején is regnáló jelenlegi kormánypártokból (CDU, SPD), és az alacsonyabb támogatottságú tömörülések felé fordultak. Ennek a folyamatnak a nyertese az AfD, mely a közvélemény-kutatások szerint (Infratest Dimap, 2020) a migrációs válság intenzitásának csökkenése után (2016) is meg tudta őrizni támogatottságát. Ez 15%-os érték körül mozog országos szinten, viszont a parlamenti szavazásokon e párt könnyedén a mérleg nyelve lehet. A jelenlegi helyzetben a többi politikai párt nem kíván (hivatalosan) nyitni az AfD felé. Ez felerősíti az egymásrautaltságot és a versengést a politikai pozíciókért.

3 – Ez a német társadalomnak természetesen csak egy részére igaz.

A pártpolitikai preferencia fent leírt változásai leképeződtek a legutóbbi, 2017-es szövetségi parlamenti választásokon, melyen az AfD, majdnem megháromszorozva támogatottságát a korábbi, 2013-as választáshoz (4,5%) képest, 12,6%-ot ért el. A kormánypártok veszítettek támogatottságukból, és a többi kis párt is növelte szavazati arányát.

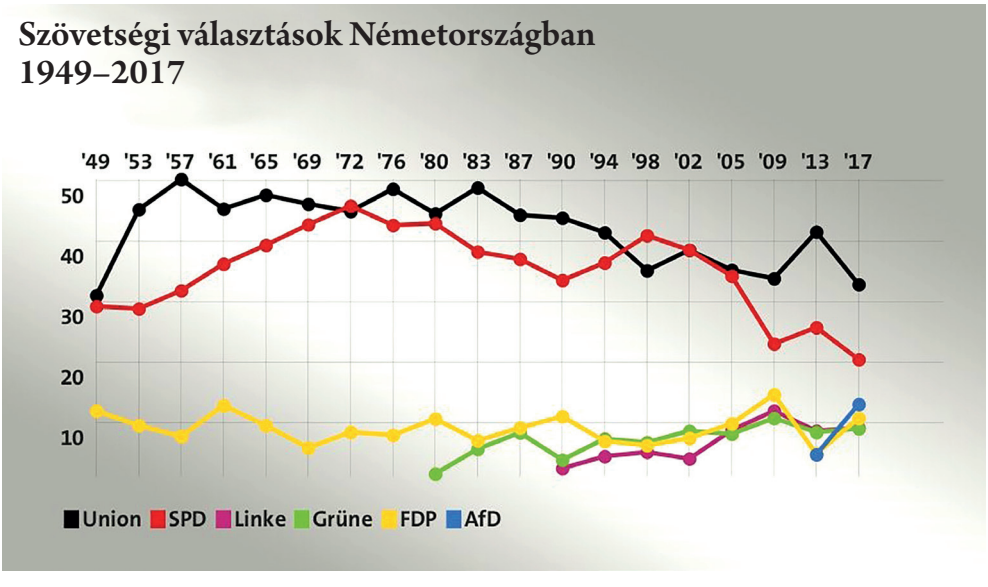

1. ábra: Az egyes pártok eredményei a német szövetségi választásokon 1949 és 2017 között
(Az Union a CDU és CSU együttes eredményét mutatja, a többi párt rövidítéseinek magyar feloldása fentebb található.)

A fentiektől részben eltérő képet mutatnak a tartományi választások. Jelen pillanatban a tizenhat tartományból tizennégynek az élén a kormánypártok (CDU/CSU és SPD) valamelyike áll. Baden-Württemberget a Zöld Párt, Türingiát pedig a Linke vezeti. Ahogy a szövetségi, úgy a tartományi választásokon sincs nagy különbség az egyes pártokra adott voksok száma között, így az 50% feletti arány megszerzéséhez állandó a koalíciós kényszer, ami egészséges politikai légkört eredményez. Az AfD támogatottsága jelentős eltérést mutat a volt keleti és nyugati területeken. A volt keleti országrészben a párt a tartományi választásokon szinte mindenütt a második erővé lépett elő, míg a nyugati területeken – két tartományt leszámítva – nem tudott dobogós helyet felmutatni (1. táblázat). Ennek oka, hogy ott más kérdések a választások központi témái. Az AfD választási sikerének fő tényezője a közvé-

lemény-kutatások szerint a jelenlegi politikai elittel való szembefordulása és a migrációval kapcsolatos álláspontja volt.[4] A táblázatban láthatjuk, hogy a párt számos tartományban nem tudott jelöltet állítani. Az AfD jövője szempontjából meghatározó, hogy pártpolitikai tevékenysége meg tud-e jelenni az ország teljes területén, valamint témáival fenn képes-e tartani népszerűségét, vagy esetleg változtatni fog központi politikai témáin és a retorikáján.

Tartomány	A legutóbbi választás győztese	A CDU/CSU helyzete	Az AfD helyzete	Az Afd részvétele a választásokon (alkalom)
Berlin	SPD (2016, 21,6%)	2. hely (17,6%)	5. hely (14,2%)	1
Brandenburg	SPD (2019, 26,2%)	3. hely (15,6%)	2. hely (23,5%)	2
Sachsen-Anhalt	CDU (2016, 29,8%)	1. hely	2. hely (24,3%)	0
Sachsen	CDU (2019, 32,1%)	1. hely	2. hely (27,5%)	2
Thüringien	Die Linke (2019, 31%)	3. hely (21,7%)	2. hely (23,4%)	2
Mecklenburg-Vorpommern	SPD (2019, 30,6%)	3. hely (19%)	2. hely (20,8%)	1
Schleswig-Holstein	CDU (2017, 32%)	1. hely	5. hely (5,9%)	1
Niedersachsen	SPD (2017, 36,9%)	2. hely (33,6%)	6. hely (6,2%)	1
Hamburg	SPD (2016, 45,6%)	2. hely (15,9%)	6. hely (6,1%)	1
Bremen	CDU (2019, 26,7%)	1. hely	6. hely (6,1%)	0
Nord-Rhein-Westfalen	CDU (2017, 33%)	1. hely	5. hely (7,4%)	1
Rheinland-Pfalz	SPD (2016, 36,2%)	2. hely (31,8%)	3. hely (12,6%)	0
Saarland	CDU (2017, 40,7%)	1. hely	4. hely (6,2%)	1
Hessen	CDU (2018, 27%)	1. hely	4. hely (13,1%)	2
Baden-Württemberg	Grüne (2016, 30,3%)	2. hely (27%)	3. hely (15,1%)	0
Bayern	CSU (2018, 37,2%)	1. hely	4. hely (10,2%)	1

1. táblázat: A legutóbbi tartományi választások eredményei Németországban

(A vastagabb vonal felett a volt keleti tartományok, alatta pedig a volt nyugati tartományok szerepelnek.)

4 – Például a bajor tartományi választásokon: https://wahl.tagesschau.de/wahlen/2018-10-14-LT-DE-BY/umfrage-afd.shtml (letöltve: 2020. 01. 31.).

Migráció és integráció Németországban

A Német Statisztikai Hivatal minden mikrocenzus keretében évente vizsgálja a migrációs háttérrel[5] és saját migrációs tapasztalattal rendelkező emberek társadalmi integrációját. A 2017-es mikrocenzus[6] konklúziója, hogy egymástól eltérő módon integrálódtak a társadalomba a volt nyugati, illetve a volt keleti blokkból érkezők, valamint teljesen más integrációs folyamat jellemző az Európán kívülről érkezettek esetében, akiknek társadalmi integrációja érkezésidőponttól és kiinduló országtól függően eltérő módon zajlott. A régóta Németországban tartózkodó, migrációs háttérrel vagy tapasztalattal rendelkező társadalmi csoportok (például lengyelek, olaszok, románok, törökök) társadalmi helyzete kis eltérést mutat a többségi német társadalométól az iskolai végzettség, a jövedelem és a munkaviszonyok terén. A némettől eltérő családmodell jellemzi a Közel-Keletről és Afrikából érkezőket. Komoly integrációs nehézségekkel küzdenek (a képzettség, a nyelvi akadályok, illetve a munkaerőpiaci helyzet terén) a saját migrációs tapasztalattal rendelkező, Közel-Keletről (a migráció során magukat többnyire Szíriából származónak valló) és Afrikából érkező bevándorlók (Suhajda, 2019).

Terrorizmus és migráció

A terrorizmus nem új jelenség Németországban. A volt NSZK területén tevékenykedett évtizedeken keresztül a Vörös Hadsereg Frakció, többek között keletnémet támogatással. Az 1972-es müncheni olimpián palesztin terroristák rendeztek vérfürdőt. A rendszerváltozást követően napjainkig a terrorcselekmények motivációi főként szélsőjobboldaliak és szélsőbaloldaliak voltak, de emellett jelen volt és van a migrációval érkezők otthoni konfliktusainak (például török–kurd ellentét) németországi folytatása terroristacselekmények formájában (is).[7]

Az Iszlám Állam előretörése és a felerősödő migráció e téren is éreztette hatását. Az ansbachi vonaton történt késes merényletre és a berlini karácsonyi vásár elleni kamionos támadásra az Iszlám Állam utasítása alapján és jóváhagyásával került sor. Mindkettőnek az elkövetője a 2015-ös migrációs hullámmal érkezett Németországba. A berlini támadó, a több álnévvel rendelkező Anis Amri közvetett kapcsolatban állt az ISIS németországi vezetőjének tekintett, letartóztatott, az „arc nélküli szónok" becenevet viselő Abu Walaával és az ISIS európai irányítójával, Abaaouddal (Hankiss, 2017).

5 – Ebbe a kategóriába tartoznak azok, akiknek legalább az egyik szülőjük nem születéssel szerezte meg az állampolgárságot.

6 – A legfrissebb, 2018-as mikrocenzus adatainak elemzése külön tanulmányt érne meg. Véleményem szerint a csekély időbeli távolság miatt a két mikrocenzus között nincs komoly eltérés.

7 – A németországi terrortámadások listája: https://de.wikipedia.org/wiki/Liste_von_Terroranschl%C3%A4gen_in_Deutschland (letöltve: 2020. 01. 31.).

A terrorizmus helyzetének megítélésével kapcsolatban fontos látni, hogy a társadalomhoz ideális esetben nem jut el a megelőzött esetek híre, csak a sikeres támadásoké. A terrorelhárító munkát nehezíti, hogy a 2015-ös migrációs hullám jelentősen megnövelte azok számát, akik potenciális elkövetők lehetnek, és számos olyan ember érkezett ekkor, akiknek a személyazonosságáról hiányosak az információk.

Bűnügyi helyzet és migráció

Németországban a bűncselekmények és az elkövetők száma alapvetően csökkenő pályán van, a bűncselekmények felderítettségi mutatója pedig javul. A csökkenő trendet törték meg a migrációs válság évei (2015, 2016), valamint az ezt megelőző esztendő is. Ezekben az években a bűncselekmények és az elkövetők száma emelkedett, viszont 2016 után folytatódott mindkét mutató csökkenő tendenciája (Német Bűnügyi Statisztikai Évkönyv, 2018/1). Az egyre kevesebb elkövető körében nőtt a nem német állampolgárok száma (Német Bűnügyi Statisztikai Évkönyv, 2018/3: 22). A nem német állampolgárok körét illetően létrehozták a Zuwanderer részhalmazt, melybe olyan, nem európai uniós államokhoz tartozó személyek tartoznak, akik egyedül vagy csoportosan utaznak be szövetségi területre, hogy ott átmenetileg vagy huzamosabb ideig tartózkodjanak (Fórizs, 2018). Idesorolandók az engedély nélkül az országban tartózkodók, az engedéllyel az országban tartózkodók, ezen belül a menedékkérők, az egyéb tartózkodási engedéllyel rendelkezők, a kontingensmenekültek, a menedékjogot és nemzetközi védelmet szerzettek, valamint olyan személyek, akiket kiutasítottak, de ennek végrehajtása valamilyen okból nem lehetséges. A Zuwanderer kategóriáról 2013 óta vannak statisztikák: 2013 és 2018 között az idetartozók bűnelkövetésének több mint 80%-át engedélyekkel Németországban tartózkodók követték el, és annak háromnegyedét (tehát az egész 60%-át) az „egyéb tartózkodási engedéllyel rendelkező" kategóriába tartozók. Kivételt jelent ez alól 2015 és 2016, amikor az engedély nélkül Németországban tartózkodók bűnelkövetési aránya mindkét évben 34,5%-ot ért el a Zuwanderer kategórián belül (Német Bűnügyi Statisztikai Évkönyv, 2018/3: 138).

Összegzés

Németország – történelmi múltjából, korszerkezetéből, gazdasági helyzetéből fakadóan – sajátosan viszonyul a migrációhoz. Az ezzel kapcsolatos intézkedésekben egyszerre vannak jelen a migrációt támogató és azt kontroll alatt tartó rendelkezések. A 2015 környékén felfokozódott migrációra Németország (mint célország) nem volt kellőképpen felkészülve. A 2015-ös migrációs válság egyik tényezője lett a német belpolitikai viszonyok megváltozásának. A válság során érkezettek társadalmi integrációjában nehézségek figyelhetők meg.

A válság hatott a német bűnügyi helyzetre, viszont a migrációval érkezettek által elkövetett bűncselekmények nagy részét a tartózkodási engedéllyel rendelkezők követték és követik el. A migráció és a társadalmi integráció, valamint az erre vonatkozó szakpolitikai kérdések (a kitoloncolás lehetősége, a társadalmi juttatások, az oktatásban való részvétel elvárása) a közéleti témákhoz tartoznak, s jelenleg és a jövőben is részei lesznek a politikai közbeszédnek. A migráció megítélése a német politikai életnek is átalakító tényezője. A migrációt a politikai pártok egymástól eltérő módon ítélik meg, és a kezeléséről különböző elképzeléseik vannak. A témához kötődő populista (kisebbségben lévő) társadalmi hangulat kihasználása az egyik oka annak, hogy megnőtt a szélsőséges nézeteket valló AfD népszerűsége.

A Németországot érintő migráció több vonatkozásáról (például migrációtörténet, társadalmi integráció, a migráció kapcsolata a bűnözéssel) számos hazai (például Hettyey András, Ritecz György, Fórizs Sándor) és külföldi szerző is írt. Jelen tanulmány keretében rövid összefoglalásra volt lehetőség, az egyes fejezetek önmagukban is külön tanulmány témái lehetnének.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- *A német tartományi választások eredményei:* https://wahl.tagesschau.de/ (letöltve: 2020. 01. 31.).
- *Bajor tartományi választási eredmények és az ahhoz kapcsolódó közvélemény-kutatások, 2018:* https://wahl.tagesschau.de/wahlen/2018-10-14-LT-DE-BY/umfrage-afd.shtml (letöltve: 2020. 01. 31.).
- Bartha Attila (2016): *A Németországba irányuló migráció földrajza 1950-től napjainkig,* 15–19., http://midra.uni-miskolc.hu/document/24067/18861.pdf (letöltve: 2020. 01. 31.).
- Fórizs Sándor (2018): Külföldiek, menekültek a német bűnügyi statisztikában, in Hautzinger Zoltán – Gaál Gyula (szerk.): *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XX.,* Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály, 166., http://www.pecshor.hu/periodika/XX/forizs.pdf (letöltve: 2020. 01. 31.).
- Hankiss Ágnes (2017): A „magányos farkas" legendája, *Arc és Álarc,* I. évfolyam, 2017/2–3., 208–209.
- Infratest Dimap (2020): *Közvélemény-kutatás a 2021-es választások pártpreferenciájáról,* https://www.faz.net/aktuell/politik/inland/f-a-z-wahlbarometer-14406977.html (letöltve: 2020. 01. 31.).
- Maassen, Hans Georg (2019): Előadás, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2019. november 20.
- *Német Bűnügyi Statisztikai Évkönyv 2018, 1. kötet: Bűnesetek – Elkövetők – Okozott kár, 3. kötet: Elkövetők,* Wiesbaden, 2019, https://www.bka.de/DE/AktuelleInformationen/StatistikenLagebilder/PolizeilicheKriminalstatistik/PKS2018/pks2018_node.html (letöltve: 2020. 01. 31.).
- *Német Statisztikai Évkönyv 2019:* 25., 27., 54., 56., https://www.destatis.de/DE/Themen/Querschnitt/Jahrbuch/statistisches-jahrbuch-2019-dl.pdf?__blob=publicationFile (Letöltve: 2020. 01. 31.)
- Petrus Szabolcs (2019): *Keletről nyugatra, délről északra – orvosexodus Európában,* http://azuzlet.hu/keletrol-nyugatra-delrol-eszakra-europai-orvosexodus/ (letöltve: 2020. 01. 31.).

- Sallai János – Ritecz György (2016): *A migráció okai, trendjei és kezelésének lehetőségei 2.0,* Budaörs, Hanns Seidel Alapítvány.
- Sclachta Krisztina (2015): Német–német migráció a XX. század második felében, *Forrás,* 47. évfolyam, 2015/7–8., 71., http://www.forrasfolyoirat.hu/1507/slachta.pdf (letöltve: 2020. 01. 31.).
- Suhajda Attila (2019): 2017-es pillanatkép a németországi legfontosabb „migráns" társadalmi csoportokról, *Határrendészeti Tanulmányok,* XVI. évfolyam, 2019/1., 77–85.
- Wallraff, Günther (1987): *Legalul,* Budapest, Magvető.
- Zohlnhöfer, Reimut – Saalfeld, Thomas (2019): *Szünet közben, politikai* változás és válságmenedzsment – *a Merkel-kormány mérlege 2013–2017,* Wiesbaden, Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH, 196–200., 516–525.

ÁBRAJEGYZÉK:

- 1. ábra: Az egyes pártok eredményei a német szövetségi választásokon 1949 és 2017 között. Forrás: https://wahl.tagesschau.de/wahlen/2017-09-24-BT-DE/index.shtml (letöltve: 2020. 01. 30.).
- 1. táblázat: A legutóbbi tartományi választások eredményei Németországban. Átvett adatok alapján saját szerkesztésű táblázat. Forrás: https://wahl.tagesschau.de/ (letöltve: 2020. 01. 31.).

GERMANY AND MIGRATION

Abstract

This study focuses on Germany in connection with the migration process started in 2015 and its' social impact. The study touches the topic of the German migration politics before 2015. In the case of social effects, the study touches the topic of social integration of the immigrants, the changes in the condition of the internal politics, the case of terrorism as well as the changes of the criminal conditions.

Keywords: Germany, migration, integration, policy

Suhajda Attila

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola hallgatója.

A MAGYAR MÁLTAI SZERETETSZOLGÁLAT HUMANITÁRIUS ÉS FEJLESZTŐ MUNKÁJA A MENEKÜLTEKET KIBOCSÁTÓ AFRIKAI ÉS KÖZEL-KELETI ORSZÁGOKBAN

ÁTTEKINTŐ BEMUTATÁS

SOLYMÁRI DÁNIEL

Absztrakt

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat humanitárius és fejlesztő munkája a Közel-Kelet és a szubszaharai Afrika egyes országaiban a menekülteket és migránsokat évtizedek óta helyben segíti. A Földközi-tengeren 2012-ben, 2013-ban drasztikusan megerősödött menekülthullámot megtapasztalva azonban humanitárius tevékenységét a menekültek és migránsok helyben segítő támogatására fókuszálta: megerősítette jelenlétét Libanonban, Szíriában és Jordániában, s további forrásokat csoportosított át a kelet-afrikai országokban, Ugandában, Kenyában és Tanzániában korábban megkezdett segélyprogramjai fenntartásához. Jelen írásban azt mutatjuk be, rendhagyóan nem elemző, hanem esszészerűen bemutató módon, hogy az egyes, menekülteket és migránsokat kibocsátó területeken milyen, helyben segítő munkát folytatnak a magyar Máltaiak. Azon támogató programokat ismertetjük, amelyeket önerőből, helyi munkatársak közreműködésével és kivitelezésében végez a segélyszervezet.

Kulcsszavak: Magyar Máltai Szeretetszolgálat, migráció, szubszaharai Afrika, Közel-Kelet, víz és szanitáció, nemzetközi segélynyújtás

---

Az ENSZ adatai szerint 2000 és 2017 között közel százmillióval nőtt a nemzetközi migrációban részt vevők összlétszáma, 2019-ben pedig meghaladta a 270 millió főt (ENSZ/UN Migration, 2019). Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának (UNHCR) adatai szerint 2018-ban naponta átlagosan közel negyvenezer ember kényszerült otthona elhagyására, életét veszélyeztető okok miatt (UNHCR Global Trends, 2018). Az Európai Unió területére belépő menekültek és migránsok száma 2015 és 2016 között elérte a hárommilliót.

A nyomás az ezt követő években csak némileg enyhült: az Eurostat és az UNHCR adatai szerint 2017-ben 2,2 millió, 2018-ban 2,4 millió menekült érkezett az unió területére, akiknek a kérelmét elismerték (Eurostat, 2017). Magyarországon – részben a déli határon létesített fizikai határzár következményeként – ennek kevés jelét tapasztaljuk a 2015-öt követő mindennapokban. Afrikában, Ázsiában, a Közel-Keleten vagy éppen az ország déli határától néhány kilométerre azonban tömegek várják, hogy bebocsátást nyerjenek az EU-ba. Jóllehet a szubszaharai afrikai térségből érkezőknek Európa nem elsődleges céljuk – ahogy arra Tarrósy István is rámutat átfogó írásában (2019) –, a Közel-Keletről és Észak-Afrikából indulók számára azonban – líbiai, libanoni, törökországi tranzittal – igen.

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat évtizedek óta végez aktív segítő, fejlesztő munkát a Közel-Kelet és a szubszaharai Afrika egyes országaiban. A Földközi-tengeren 2012-ben, 2013-ban drasztikusan megerősödött menekülthullámot megtapasztalva azonban humanitárius tevékenységét a menekültek és migránsok helyben segítő támogatására fókuszálta: megerősítette jelenlétét Libanonban, Szíriában és Jordániában, s további forrásokat csoportosított át a kelet-afrikai országokban, Ugandában, Kenyában és Tanzániában korábban megkezdett segélyprogramjai fenntartásához. Jelen írásban azt mutatjuk be, rendhagyóan nem elemző, hanem esszészerűen bemutató módon, hogy az egyes, menekülteket és migránsokat kibocsátó területeken milyen, helyben segítő munkát folytatnak a magyar Máltaiak. Azon támogató programokat ismertetjük, amelyeket önerőből, helyi munkatársak közreműködésével, kivitelezésében végez a segélyszervezet.

Státusz adta lehetőségek

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat a Szuverén Máltai Lovagrend magyarországi segélyszervezete. Mint ilyen, nem csupán magyar civil szervezet, hanem anyaszervezetének mint önálló nemzetközi jogalanynak is sui generis része. E státuszából kifolyólag rugalmasan képes segítséget nyújtani belföldi és nemzetközi krízisek során, betartva és tiszteletben tartva a helyi jogi, társadalmi viszonyokat.

A rend nemzetközi szuverén státuszát tekintve a Jeruzsálemi, Rodoszi és Máltai Szuverén Ispotályos Szent János Lovagrend (röviden Szuverén Máltai Lovagrend) alapító oklevele, pápai bullája a meghatározó. Az 1113. február 15-én II. Paszkál pápa által jegyzett *Pie postulatio voluntatis* kezdetű dokumentum rendelkezik a Boldog Gellért (cca. 1040–1120) alapította közösség függetlenségéről és működési kereteiről. A pápa a Szentszék elismerését adta a rendnek, de bizonyos előjogokat, így például anyagi függetlenséget is biztosított, valamint elöljárójának szabad megválasztását is lehetővé tette számára. Témánk szempontjából azonban az a leglényegesebb, hogy a dokumentum expressis verbis rögzíti az akkor még

kifejezetten betegápoló „testület" működésének első és legfontosabb célját: *a szegények és betegek istápolását* – meghatározva ezzel annak mindenkori irányultságát és létének alapvonását (Solymári–Győri-Dani, 2016).

A Szeretetszolgálat működésének honi kereteit a hatályos jogszabályok közül elsősorban a Magyarország kormánya és a Szuverén Máltai Lovagrend közötti megállapodás fejezi ki. A 2010. december 7-én kihirdetett 2010. évi CXL. törvény, vagyis a Magyar Köztársaság kormánya és a Szuverén Jeruzsálemi, Rodoszi és Máltai Szent János Katonai és Ispotályos Rend közötti Együttműködési Megállapodás a magyar kormány és a Szuverén Máltai Lovagrend – illetve segélyszervezete, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat – együttműködésének elvi kerete (Magyar Közlöny, 2010/184). Létrejöttének körülményeit tekintve „figyelembe veszi a Magyar Köztársaság kormánya és a Szuverén Máltai Lovagrend közötti, hagyományosan kiváló kapcsolatokat, a Magyarországon 1989-ben bekövetkezett alapvető politikai változásokat és a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület megalakulásának huszadik évfordulóját".

A 2. cikkely rögzíti a felek közti együttműködés területeit, nevezetesen a szociális, egészségügyi, humanitárius és nemzetközi fejlesztést (2010. évi CXL. törvény). Ennek értelmében „…elláthatnak minden olyan nevelési-oktatási, kulturális, szociális, egészségügyi, katasztrófavédelmi, sport-, illetőleg gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységet, amelyet törvény nem tart fenn kizárólagosan az állam vagy állami szerv, illetve intézmény számára. E tevékenységi körben szolgálatot és intézményt létesíthetnek, illetve tarthatnak fenn, és projektet hajthatnak végre" (2010. évi CXL. törvény).

Ez a történeti meghatározottság, valamint hatályos jogszabályi keretrendszer határozta, határozza meg a Magyar Máltai Szeretetszolgálatnak a menekülteket, migránsokat kibocsátó térségekben nyújtott segítő munkáját, melyet a következőkben mutatunk be.

Segélyprogramok a kibocsátó országokban

Közel-Kelet

A 2011-ben kitört arab tavasz alapjaiban rengette meg az észak-afrikai és közel-keleti országok jelentős részét. A Magyar Máltai Szeretetszolgálat munkatársai 2014-ben azzal a céllal utaztak Libanonba, Szíriába és Jordániába, hogy megújítsák partneri kapcsolataikat, tanulmányozzák a segélynyújtás lehetőségeit, a helyi szükségleteket, és körvonalazzák egy komplex egészségügyi programcsomag főbb kereteit. Magyarország kormánya, illetve külügyminisztériuma 2015-ben megbízta a Magyar Máltai Szeretetszolgálatot, hogy valósítsa meg elképzeléseit a térségben, különös tekintettel a szíriai Kelet-Aleppóra. Ennek eredményeképpen arra vállalkozott a szervezet, hogy humanitárius és nemzetközi fejlesztési

programokat valósítson meg 2016 és 2019 között Libanonban, Szíriában és Jordániában. Menekülttáborokban, iskolákban, szociális intézményekben, háború sújtotta kórházakban, egyházi közösségekben végeztek hiánypótló karitatív munkát a magyar Máltaiak.

Szíria: kórházépítés Kelet-Aleppóban

A szíriai háború forradalmi változásokat hozó eseményei láncreakciót váltottak ki az arab világ egyes országaiban. Részben ennek hatására polgárháború tört ki Szíriában, mélyen megosztva, egymás ellen fordítva az ország politikai, vallási és civil szereplőit. Fegyveres összecsapások kezdődtek, amelyek aztán az egész országra kiterjedtek, de különösen az északi és keleti területekre. Dara, Homsz, Tartusz, Palmüra, Damaszkusz és Rakka városai, ókori emlékei az elsők között kerültek a háborús események középpontjába. Nemritkán teljes városrészek semmisültek meg, a polgári lakosság súlyos támadásokat szenvedett. Aleppó korábban virágzó metropoliszának keleti részét szinte porig bombázták. A közel ötmilliós város lakossága kétmillióra zsugorodott. A város keleti részében a mai napig nincsenek vagy erősen hiányosak, ingadozók az egészségügyi, higiénés szolgáltatások, a víz- és villanyellátás. Az orvosok, ápolók, más egészségügyi szakemberek szintén hiányoznak: a támadások áldozataivá váltak, otthonaik elhagyására kényszerültek, vagy a havi harmincdolláros fizetéssel járó állások helyett máshol keresnek munkalehetőséget.

Kelet-Aleppóban mind a mai napig egyetlen kórház üzemel nyílt, szociális alapon működő intézményként: ingyenes egészségügyi ellátás csak itt érhető el. A kórház túlzott nyomás alatt van, kapacitásai korlátozottak, és folyamatosan csökkennek: technikai eszközök alig állnak rendelkezésre, a személyzet hiányos. A Magyar Máltai Szeretetszolgálat ezt az intézményt támogatja és újította meg kórházfejlesztéssel, a szakszemélyzet újramobilizálásával, eszközbeszerzéssel, épületbővítéssel. A szervezet 2017 és 2019 között végrehajtott nemzetközi segélyezési munkájának eredményeképpen a kórház egykori öreg épülete elemeiben megújult, valamint közvetlen szomszédságában egy teljesen új, a régivel kapcsolatban álló, de önálló kórházi szárny épült fel, benne ötven fő egyidejű háziorvosi és szakorvosi ellátását lehetővé tevő helyiségekkel és orvostechnikai eszközökkel. Az intézményben található általános háziorvosi ellátás, nőgyógyászati, szemészeti, baleseti, fogászati szakorvosi rendelő. A kórház látogatottsága jelentős: naponta mintegy ötszáz ember ellátásáról gondoskodik.

Jordánia

Jordánia újkori története és szociális kihívásai szorosan összefüggnek a térség történetével. Különösen az 1948-as és 1967-es, majd 1971-es események hatására, az arab tavaszt követően és napjaink migrációs mozgásának eredményeképpen ma közel egymillió menekült él

valamelyik jordániai táborban (például Azraq, Emirati-Jordanian, King Abdullah Park és Zaatari), nyolcvan százalékuk azonban azon kívül. Jelentős részük szíriai menekült.

A magyar Máltaiak olyan megoldásokat kínálnak, amelyek a két ország szociális helyzetének hasonlóságaira való tekintettel együttes alkalmazási lehetőséget biztosítanak. A segítségnyújtás alapvetően két térségre koncentrálódik: elsősorban a szír–jordán határ menti formális és nem formális menekülttáborokra, illetve az Ammán és a Holt-tenger közötti térségre.

Az egészségügyi eszközök, mozgó orvosi ellátás, higiénés csomagok és személyes találkozások formájában biztosított pszichoszociális ellátás mellett a segítségnyújtás a következő területekre terjed ki:

– a menekülttáborokon belüli komplex, intézményes jellegű ellátás erősítése, kapcsolódás a menekülttábori egészségügyi és pszichoszociális szolgáltatásokhoz, azok javítása, az eszközállomány fejlesztése, a gyógyszeres és tárgyi ellátottság növelése;
– a menekülttáborokban pszichoszociális munka egyéni követéssel, mentálhigiénés munkával, különös tekintettel az áldozattá válásra, fiatalokra, gyerekekre;
– a menekülttáborokban az oktatás-tanulás serkentése, támogatása, a helyi lehetőségek elérésének népszerűsítésével, figyelemfelkeltéssel, tájékoztató anyagok készítésével, iskolai és tanszercsomagok, az iskolakezdéshez szükséges eszközök adományozásával;
– az iskolakezdéshez szükséges eszközök adományozása a helyi lakosságnak, az oktatás-tanulás népszerűsítése és figyelemfelhívás a helyi lehetőségekre;
– helyi oktatási közösségek, iskolák kapacitásának növelése, az eszközpark javítása, a kapcsolódások erősítése az iskoláskorúakkal, az ő elérésük, mobilizálásuk;
– keresztény közösségek támogatása komplex eszközökkel vallási közösségeiken keresztül, bekapcsolódva e közösségek életébe (oktatási támogatás, személyes kísérés, tartós élelmiszer és higiénés eszközök adományozása);
– keresztény közösségek működésének támogatása kapacitásnöveléssel, tárgyi segélyekkel, vezetői kompetencianöveléssel, a mobilizációt és kapcsolattartást segítő eszközök kialakításával-erősítésével.

Palesztina

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat közel-keleti aktivitásának másik, hagyományosan fontos helyszíne a Palesztin Autonóm Területek, különösen az 1947-es és 1967-es események következtében létrejött menekülttáborok, amelyek a legrégebbi ilyen típusú táborok ma a

világon. A külső és belső menekültügyi válságok és más humanitárius katasztrófák mellett ezekre kevesebb figyelem jut, pedig az UNRWA (a közel-keleti palesztin menekültekkel foglalkozó ENSZ-szervezet) több mint ötmillió palesztin menekültről gondoskodik a térségben. Olyan többgenerációs, negyven-ötven éves menekülttáborok ezek, ahol egy napjainkban született gyermeknek gyakran már a szülei, nagyszülei is ott éltek. A világ figyelme azonban az utóbbi években más nagy krízisekre vetül, a palesztin táborok sokszor a háttérbe szorulnak. Hogy ne jövő, kultúra és anyanyelv nélkül kelljen az ottani fiataloknak felnőniük – ahogyan ez a menekülttáborok kevert „camp-language"-ét beszélő fiatal migránsok esetében tapasztalható –, folyamatos támogatásra van szükségük. A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Ramallah, Betlehem és az onnan közvetlenül elérhető települések térségében hosszú évek óta aktívan jelen van humanitárius és pszichoszociális programjaival, amelyeket elsősorban menekülteknek, belső menekülteknek (IDP-k) és általában a helyi rászoruló lakosságnak szerveznek. E munka különböző helyszíneken folyik: menekülttáborokban (az 1948-as és 1967-es menekülttáborokon belül), a menekültek befogadására újonnan épített központokban és „hotspot"-okban, keresztény vallási közösségi csoportokban, iskolákban, oktatási központokban és egészségügyi intézményekben.

Libanon

Az UNHCR becslése szerint 2015 óta több mint egymillió szír és közel ötszázezer iraki menekült áramlott Libanonba. Tekintettel az évtizedek óta az ország területén élő menekültekre (különösen a negyven-ötven éve jelen levő palesztinokra) ez a szám mára az ország stabilitását veszélyezteti. Napjainkban a közel-keleti országok közül Libanonban él lakosságához viszonyítva a legtöbb menekült. A libanoni kormány a beérkezők többségét nem ismeri el menekülteknek, így ők olyan jogi „szürke zónába" tartoznak, amelyben szociális, karitatív ellátásban nem, vagy csak csekély mértékben részesülhetnek.

Habár 2015–2016 óta a beérkezők száma csökkent, mivel a libanoni kormány több hullámban „regisztrációs stopot" rendelt el, az ellátás nem javult. Libanonban nincsenek tömeges menekülttáborok, azok inkább elszórtan, szigetszerűen találhatók szerte az országban. A Magyar Máltai Szeretetszolgálat itt évek óta folyamatosan aktív, elsősorban a Bekaa-völgyi, valamint más északi területeken található „táborokban", ahol kiegészítő humanitárius egészségügyi és higiénés segélyprogramot valósít meg, helyi partnerek közreműködésével, az alábbi feladatok mentén:

– a menekülttáborokon belüli ellátás erősítése, kapcsolódás a menekülttábori egészségügyi és pszichoszociális szolgáltatásokhoz, azok javítása, az eszközállomány fejlesztése, a gyógyszeres és tárgyi ellátottság növelése;

– a menekülttáborokban pszichoszociális munka egyéni követéssel, mentálhigiénés munkával, különös tekintettel az áldozattá válásra, fiatalokra-gyerekekre;

– a menekülttáborokban az oktatás-tanulás serkentése, támogatása, a helyi lehetőségek elérésének népszerűsítésével, figyelemfelkeltéssel (például tájékoztató anyagok készítésével, iskolai és tanszercsomagok, az iskolakezdéshez szükséges eszközök adományozásával – mindezt az aktuális állapotok fényében tervezzük újra és pontosítjuk, ugyanis a táborokon belül nagy és gyors a mozgás).

E feladatokat a munkatársak mobil orvosi rendelővel végzik, amellyel naponta járják az egyes menekülttáborokat és tartózkodási helyszíneket: a speciálisan erre a célra kialakított jármű orvosi rendelővel, vizsgálóval rendelkezik, valamint egészségügyi és higiénés szereket osztanak a rászorulóknak. A járművön orvos, egészségügyi szakszemélyzet dolgozik, naponta nyolc-tíz órában. Az általuk elért és velük napi kapcsolatban lévő menekültek száma 36 százaléka az országon belüli teljes populációnak.

A szubszaharai Afrika

Közel-keleti tevékenységeink ismertetése után most Kelet-Afrika három szomszédos országának, Kenyának, Ugandának és Tanzániának a nagyvárosi szegregált telepein a Magyar Máltai Szeretetszolgálat által alkalmazott módszerekből, jó gyakorlatokból mutatunk be néhányat. A magyar segélyszervezet 2010 óta vesz részt Kelet-Afrika városi nyomornegyedeinek vízügyi és higiénés, szanitációs fejlesztésében. Célja, hogy halmozott (lakhatási, foglalkoztatási, oktatási) problémákkal küzdő személyek és közösségek helyzetét olyan megoldásokkal javítsa, amelyek a lehető legjobb és legmegfelelőbb válaszokat adják az ott élők problémáira. A Szeretetszolgálat úttörő munkájának eredményeképpen mára négy nagyvárosban működtetnek programokat helyi civil szervezetek, szakemberek, egyetemi tanárok és szociális munkások bevonásával. A segélymunka során bővítik az infrastrukturális kapacitásokat, fejlesztik a higiénés készségeket, formálják, alakítják az egyéni és intézményi szemléletet.

Kenya

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Kenyán belül két város nyomornegyedében is végez segélymunkát: az egyik a fővárosban található, Afrika legnagyobb nyomornegyedeként számontartott Kibera – ahol a segélyszervezetek becslései szerint körülbelül egymillió ember él[1] –, a másik pedig az ország legjelentősebb kikötővárosában, Mombasában lévő Bangladesh.

1 – Pontos számítások szinte lehetetlenek, ez a szám a telepen működő és szociális munkásokat foglalkoztató civil szervezetek reális becslése volt 2018-ban.

Az életkörülmények a különböző telepeken igen hasonlók: öt-hattagú nagycsaládok néhány négyzetméteres, gyenge, agyaggal tapasztott kunyhóban élnek, amelyet gyakran elmos a monszuneső, sártengerré változtatva a környéket. A minden komfortot nélkülöző házak szinte egymásra épülve kanyarognak végeláthatatlanul. A családok szükségleteiket és mindennapi teendőiket az egyszobás otthonokban végzik. Az egyszerű ételeket a sokfunkciós térben kerozinnal vagy faszénnel melegítve készítik, amelyek egészségkárosító hatása jelentős. A telepeken működő humanitárius segélyszervezetek által végzett felmérések szerint családonként minden második öt éven aluli gyermek légúti megbetegedésben, asztmában vagy tuberkulózisban szenved, amelyet az égéstermékek füstje okoz. Továbbá az egészségügyi szervezetek szerint a lakók ötven százalékánál súlyos vírusos megbetegedés, malária, vérhas, tífusz vagy kolera diagnosztizálható.

A betegek egészségügyi ellátása roppant nehéz, majdhogynem lehetetlen: általános orvosi kezelésben, szociális segélyben az itt élők nem részesednek, a telepiekre mindössze egy állami kórház és patika jut. A vállalkozók által működtetett magánkórházak jószerivel elérhetetlenek számukra, és nem is nyújtanak szakszerű ellátást. A járványveszély kiterjedt: a csatornarendszer hiánya miatt a házak között csörgedezik az emberi és állati ürülék. Mosakodási és alapvető higiénés lehetőségek a telepeken nincsenek: az ott élők szükségleteiket pléhfallal takart gödröknél végzik. Gyakori megoldás még a „repülő vécé", ami azt jelenti, hogy a biológiai hulladékkal megtelt zacskókat egyszerűen eldobálják.

A higiénés szolgáltatásokon kívül az élet más alapvető elemét is nélkülözni kénytelenek az itt élők, a telepeken ugyanis nincs vezetékes ivóvíz. A lakókban piacot látó illegális csoportok kartellekbe szerveződve lopják el a városi vízművek rendszeréből a víz hetven százalékát, majd továbbvezetve értékesítik a helyiek számára, magasan a piaci ár felett. Mindenki azzal fizet, amivel tud: vannak, akik a városokban próbálnak legális munkát vállalni, de sokan a feketepiacon dolgoznak, vagy prostitúcióból élnek. A házilag gyártott, lyukas, töredezett csövekben továbbított víz a bungalók közé érve azonban már erősen fertőzött. A nyomortelepeken, amelyeket ma politikailag korrekt módon „informális településnek" hívnak, a fellelhető víz közel száz százaléka származik illegális forrásból. Mindezek hatására súlyos egészségügyi krízis alakult ki, amelynek következtében a gyermekek negyven százaléka nem éri meg az ötéves kort.

E helyzet ismeretében a kenyai telepeken alkalmazott magyar megoldások elvi alapja – követve a nemzetközi gyakorlatot –, hogy állandóan elérhető, legális, olcsó és egészséges ivóvizet, továbbá mosakodási lehetőséget biztosítsanak az ott élőknek. Ennek érdekében a magyar segélyszervezet negyven–nyolcvan négyzetméteres „szanitációs központokat" hozott létre: egyet Kiberában, a másikat pedig Mombasában – a világon elsőként vezetve be az ivóvizet a tengerparti üdülőváros legnagyobb szegregátumába. A központok legálisan

kapcsolódnak a városi vízművek hálózatára. A stabil vízszolgáltatás érdekében a központokat üzemeltető telepi közösség hetente tölti fel az állami vízművektől vásárolt vízből a tetőn lévő tízezer literes gyűjtőtartályokat, amelyekből aztán jelképes áron vásárolhatnak a lakók. Az összegyűlt pénzt a vízszolgáltató központok, a WASH központok fenntartására fordítják, és ez egyben az üzemeltetők fizetése is.

A központok kőépületei komplex higiénés bázisok férfi és női zuhanyzókkal, vécékkel. Közösségi helyiségeikben tisztálkodási alapismereteket oktatnak, s ezek egyben a környék fő találkozási pontjai is. Az épületeken kívül szemétégető kazán szolgál vízmelegítésre. A szennyvíz elvezetése saját csatornákon keresztül történik, ez a környezeti terheltség csökkentésének fontos eleme – bár a szennyvizet nem hasznosítják tovább helyi szinten, ami pedig ma már szintén fontos része a tudatos fejlesztéseknek és az ökológiai lábnyom csökkentésének. A modell továbbfejlesztett változata a biológiai hulladék szerves anyagait is elkülöníti, amelyeket aztán a helyi kisgazdaságok használhatnak zöldségtermesztésre.

A szanitációs központok hatásai igen összetettek: az egészséges ivóvízhez való hozzáférés biztosítása és a higiénés viszonyok fejlesztése révén javítják a helyi lakosság egészségi állapotát. A mosakodás a munkaerőpiaci helyzetükre is pozitív hatással van, ugyanis a város különböző részeibe ingázó telepiek rendezett külsővel nagyobb eséllyel juthatnak alkalmi munkához.

Uganda

Az ugandai városi nyomortelepek szerkezete más, mint a kenyaiaké. A vidék jobb kihasználásának, a vitálisabb gazdálkodásnak, termelésnek köszönhetően ugyanis alacsonyabb a városi szegregátumok száma, és azok kisebbek is. Nagy szegénynegyedek helyett inkább családok, kisebb közösségek alkotta szigetszerű telepek jellemzőek itt. Ezekben a fejlesztés is áttekinthetőbb, hiszen egyszerűbb a közösségek bevonása, könnyebb az összetartó egyének, családok motiválása. A kialakított központok fenntartása azonban érdekes módon bonyolultabb: ezek ugyanis nem működtethetők piaci alapon, nem lehet bevételt kérni, működtetésük ezért a kisközösségek jó belátásán múlik, ami komoly nehézségeket okozhat, és jelentős mennyiségű szociális munkát igényel a segítőktől.

A Szeretetszolgálat által az ugandai fővárosban, Kampalában elkezdett fejlesztés a környezeti fenntarthatóság jegyében igyekszik a kenyai szanitációs központokénál is újabb többletet elérni: az aktívház-technológiával épülő kioszkok a kenyai fejlesztésnél ismertetettekhez képest biogáz-hasznosító rendszerrel bővültek. A „száraz toalettekkel" rendelkező létesítményekbe telepített technológia lényege, hogy a szilárd és folyékony hulladékot külön gyűjtő, föld alatti komposztálótartályokban kémiai folyamat játszódik le: az ezek eredményeképpen keletkező gázokat, melyeket a háztartásokba vezetnek, a lakók világításra és

főzésre használhatják fel, kiváltva ezzel a rendkívül káros égésterméket előállító kerozint és faszenet. Ez pedig – a kenyai fejlesztésekhez hasonlóan – sokrétű pozitív hatással jár, többek között az egészségügyi állapotok terén.

Tanzánia

Az eddig bemutatott két kelet-afrikai példától eltérően Tanzánia gazdasági központjában, egyben legnépesebb városában, Dar es Salaamban nincsenek „klasszikus" értelemben vett nyomortelepek. Szegény utcák, környékek, leszakadó városrészek vannak, de a kiberaihoz hasonló belső szegregátumok itt ismeretlenek. Éppen ezért a vízügyi és higiénés fejlesztésekkel (WASH) foglalkozó civil szervezetek száma is kisebb például a kenyainál. Amelyek vannak, jellemzően (a mi fogalmaink szerinti) általános és középiskolákban valósítanak meg programokat. Ezért – a helyi partnerszervezetekkel való együttműködési lehetőségeknek megfelelően – a Magyar Máltai Szeretetszolgálat is a város egyik szegény részén található iskola vizes és higiénés kapacitásait bővítette új épületegyüttesek létrehozásával és a meglévő rendszerek felújításával.

* * *

A Szeretetszolgálat kelet-afrikai segélyezési gyakorlatai összességében tízezreknek nyújtanak folyamatosan elérhető szolgáltatásokat egész évben. A szóban forgó szegénynegyedek teljes lakosságára vetítve Nairobiban tíz-, Kampalában pedig közel nyolcvanszázalékos lefedettséget biztosítanak e szanitációs központok, jelentős egészségügyi hatást fejtve ki: a kiberai központ csaknem egyéves működése során az üzemeltetésért felelős helyi szociális munkások adatai szerint felére csökkentek az ott élő gyermekek gyomorpanaszai. Az anyák elmondása szerint alig kellett orvoshoz fordulni, szemben a korábbi évekkel. Ez kardinális kérdés a telep lakói számára, ahol nincs államilag igénybe vehető egészségügyi szolgáltatás, a gyógyszerek többsége hamisított, a magánrendelők számukra anyagilag elérhetetlenek. Habár a szanitációs központok hatékonysága és azonnali egészségjavító hatása keserédes siker, a telepi állapotok rendezésében – igaz, csak tüneti – kezelést nyújtó szolgáltatások bebizonyították, hogy milyen kevés is elég hathatós változások eléréséhez.

Összegzés

Írásunkban, némileg rendhagyóan, nem a migráció okait és karakterét elemeztük, hanem az egyes kibocsátó országokban végzett magyar segítő aktivitások közül ismertettük a Magyar Máltai Szeretetszolgálat munkáját. E humanitárius és fejlesztési segélyező közreműködés jelentősége az, hogy a Szeretetszolgálat az egyetlen olyan magyar segítő szereplő, amely önállóan és egy időben van jelen karitatív programokkal az említett területeken.

IRODALOMJEGYZÉK

- 2010. évi CXL. törvény: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000140.tv (letöltve: 2020. 02. 02.).
- ENSZ/UN Migration (2019): ENSZ Gazdasági és Szociális Ügyek Főosztálya. UN Migration, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/wallchart/docs/MigrationStock2019_Wallchart.pdf (letöltve: 2020. 02. 02.).
- Eurostat (2017): https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics#Migration_flows:_Immigration_to_the_EU_from_non-member_countries_was_2.4_million_in_2017 (valamint: https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20170629STO78630/menekultugy-es-migracio-az-eu-ban-tenyek-es-szamok) (letöltve: 2020. 02. 02.).
- Magyar Közlöny, 2010/184. szám: http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk10184.pdf (letöltve: 2020. 02. 02.).
- Solymári Dániel – Győri-Dani Lajos (2016): *Gondoskodó kíséret – A Magyar Máltai Szeretetszolgálat szerepvállalása a migrációs krízis 2015-ös időszakában,* Budapest, Magyar Máltai Szeretetszolgálat.
- Tarrósy István (2019): „Kik és hányan kopogtatnak ajtóinkon onnan Délről?" – Az afrikai migráció valóságának sokszínűségéről, *Magyar Tudomány,* 180. évf., 1. sz., 79–89.
- UNHCR Global Trends (2018): *Global Trends – Forced Displacement in 2018*, https://www.unhcr.org/5d08d7ee7.pdf (letöltve: 2020. 02. 02.).

HUMANITARIAN AND DEVELOPMENT ACTIVITIES OF THE HUNGARIAN CHARITY SERVICE OF THE ORDER OF MALTA FOR MIGRANTS AND REFUGEES IN THE SUB-SAHARAN AFRICA AND IN THE MIDDLE EAST

A GENERAL OVERVIEW

Abstract

Beyond the aid provided in humanitarian crises during unexpected natural disasters or political conflicts on the national level, the Hungarian Charity Service of the Order of Malta has achieved significant results in the area of international development. In Africa as well as in the Middle East it has implemented several permanent infrastructural development programs which provide access to safe drinking water and basic hygiene services. But why has the Hungarian Charity Service of the Order of Malta decided to assume a continuous overseas presence in the feld of international humanitarian development? The aim of this paper was to present and briefly summarize the activities of the Hungarian Order of Malta on the field of refugees, migrants in Africa and in the Middle East.

Keywords: Hungarian Charity Service of the Order of Malta, Africa, Middle East, water and sanitation, migration

Solymári Dániel

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat nemzetközi kapcsolatainak vezetője, a PTE BTK Politikatudományi Program PhD-hallgatója.

Frivaldszky János – A menekültek védelme és a befogadó társadalom

Tóth Judit – Decmann Bertalan – A menedékesekről szóló szabályozásról

Előd Ágnes – Kovács Gábor – Migránsspecifikus munkaerőpiaci kezdeményezések

N. Rózsa Erzsébet – A közel-keleti migráció aspektusai

Marsai Viktor – Pillanatkép az afrikai migráció trendjeiről

Suhajda Attila – Németország és a migráció

Solymári Dániel – A Magyar Máltai Szeretetszolgálat a menekülteket kibocsátó területeken

MÁLTAI TANULMÁNYOK

A MAGYAR MÁLTAI SZERETETSZOLGÁLAT TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

2020
02

Magyar Máltai Szeretetszolgálat